

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her:

<https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

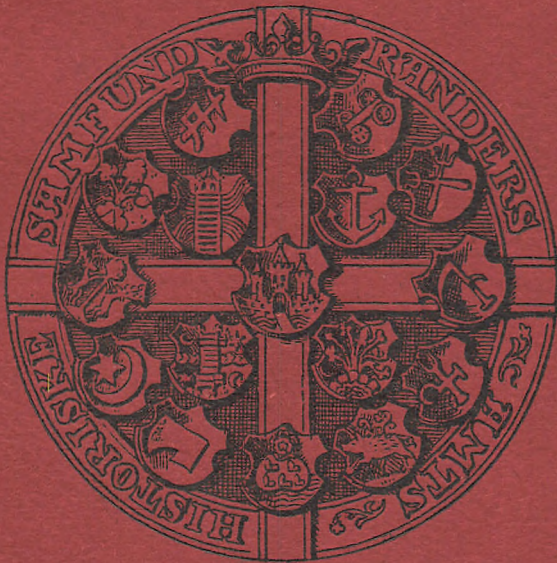
FRA

RANDERS AMT

HISTORISK AARBOG

UDGIVET AF

19

21

PRIS: 3 KR. 50 ØRE.

FRA RANDERS AMT

XV

AARBOG

UDGIVET AF

RANDERS AMTS HISTORISKE SAMFUND

1921

RANDERS
C. J. RYE'S BOGTRYKKERI
1921

Redaktionsudvalg:

Partikulier *R. C. Andersen*, R. af D.

Redaktør *Engelbert Dröhse*.

Godsejer, cand. theol. *J. Estrup*.

Justitsraad *J. S. Møller*, R. af D.

Oberst L. F. Brock.

Ved stud. juris *F. Teist.*

Slutningen af August 1824 modtog Randers Toldkammer følgende Skrivelse: ¹⁾

„Under 3die dennes har det behaget Hans Majestæt Kongen allernaadigst at udnævne Oberst L. F. Brock, Ridder af Dannebrogen, til Told- og Consumtions-Inspecteur i Randers, med de til Embedet henlagte Indkomster. Efter Oberst Brocks Ankomst til Randers vilde den constituerede Inspecteur overlevere ham samtlige Inspectoratet vedkommende Documenter og Inventarier efter behørig Designation.

General-Toldkammer- og Commerce-Collegium,
den 28de August 1824.

Oldenburg. Schleyer. Kirstein.
v. Schmidt-Phiseldk. Normann. Lehmann.
Thonning. Bech. Rawert.“

Tilsyneladende gjorde der sig ikke særlige Forhold gældende ved denne Embedsbesættelse; at en Officer forlod Militærvejen og slog ind paa den civile

¹⁾ Randers Toldkammers indgaaende Journal 1824.

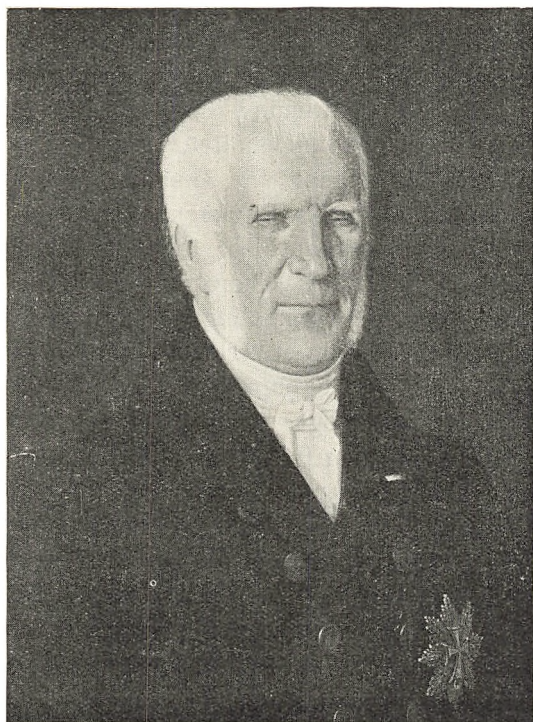
Embedsbane, var i alt Fald i de Tider ikke paa nogen Maade paafaldende ¹⁾); men Oberst Brock, der ved denne Lejlighed overtog Toldinspektørembedet i Randers, var en Mand, der, foruden at have taget Del i og været adskillige historiske Begivenheder paa nært Hold, i en Menneskealder skulde naa at udrette mere for Randers By, end det har været de fleste beskaaret.

Ludvig Frederik Brock var født i Aaret 1774 i Biri paa Toten i Oplandenes Amt som Søn af Kaptein Brock ved det 2. Oplandske Infanteriregiment og Hustru, Johanne Gundsager, født Halberdorff, Datter af Sognepræst i Kristiania, Professor H. Om sin Slægt siger han selv i en Skrivelse af 25. Febr. 1813 til Ordenskansleren, Grev Moltke ²⁾): „saa troe vi den at nedstamme fra en gammel adelig norsk Famillie af samme Navn, hvis Vaaben, en afbrudt Green, samme Famillie ogsaa fører, men som i Henseende til Besiddelse og adelige Rettigheder skal være uddød ved en Niels Brock i Begyndelsen af det syttende Seculum.“ Denne Antagelse er imidlertid, som det senere er blevet paavist, ganske urigtig, idet de tre Brockske Adelsslægter alle var danske og forlængst uddøde; den længstlevende allerede 1625. Den Slægt, hvortil Brock hørte, var en norsk borgerlig Præsteslægt, der første Gang nævnes i Bergen ca. 1600.

I 1780 blev Brock, der da kun var 6 Aar gammel, og hans halvandet Aar ældre Broder forældre-

1) Om et tilsvarende Tilfælde, se Aarbogen for Randers Amt 1920, „En gammel Randerseembedsmand“.

2) Personalhist. Tidsskr. 1882. Pag. 386—88.

Oberst L. F. BROCK.

løse. Forældrene døde med kun 8 Dages Mellemrum. Medens Broderen anbragtes hos sin Morbroder, Justitsraad Halberdorff i Bergen, opholdt Ludvig Frederik sig hos sine ældre Halvbrødre ¹⁾, indtil han 13 Aar gammel i 1787 optoges paa Landkadetakademiet i Kjøbenhavn, „hvor han alt hæderlig betegnede sig ved Flid og Ævner, og derfor hjembar mer end een hædrende Udmærkelse“. I 1791 erhvervede han Officersanciennitet, og i 1795 udnævntes han ved sin Afgang fra Akademiet til Fændrik ved Arveprins Frederiks Regiment, hvor han samme Aar blev Sekondløjtnant og 1801 Premierløjtnant. 1796—99 var han efter Generalvejkommisionens Ordre beskæftiget med Opmaalinger af Landevejene paa Sjælland og i Jylland, et Arbejde, han udførte paa en saadan Maade, at Kronprins Frederik i 1799 overdrog ham at undersøge, hvorvidt Gudenaen kunde gøres sejlbar paa den 9 Mil lange Strækning mellem Randers og Silkeborg. Det Forslag, som Brock i den Anledning i Aarene 1799—1801 udarbejdede, antoges, og i 1802 udførtes det efter Datidens Forhold ret betydelige Arbejde paa den af ham foreslaaede Maade. Under sin Tjeneste ved Regimentet fungerede han tillige som Adjutant, bl. a. hos Prinsen af Württemberg, der paa dette Tidspunkt var dansk Generalløjtnant, og som inspektionshavende Officer ved Underofficersskolen i Kjøbenhavn. Senere blev Brock Adjutant hos Prins Christian Frederik, hvem han paa et senere Tidspunkt af sit Liv skulde komme til at staa saa nær, og endelig i 1805 Adjutant hos Kronprinsen (Fr. 6).

1) Løjtnanterne P. F. og O. Brock. Faderen havde første Gang været gift med en Frøken Classen.

Som Kaptajn ved Kronprinsens Hovedkvarter i Kiel¹⁾ sendtes han ved Krigens Udbrud i 1807 til Femern, for der at organisere Kystværnet; derfra drog han sammen med Wenzel Haffner²⁾ til Sjælland for at assistere General Castenschiold, men naaede først Hæren efter Nederlaget ved Køge. I 1808 træffer vi ham som Pladskommandant i Flensborg, medens de fransk-spanske Armékorps under Anførsel af Bernadotte marscherede gennem Byen. At det lykkedes ham at opretholde Ro og Orden i Flensborg, derom vidner hans egen Udtalelse: „For hvilken Kommandoes Førelse under de særdeles vanskelige dermed forbundne Omstændigheder jeg var lykkeligen nok til at modtage Bevidnelse om baade Byens og mine høje Foresattes Tilfredshed³⁾.“ Samme Aar ansattes han ved Generalstabens Oprettelse som Divisionsadjutant ved denne og overtog tillige sin gamle Post som Adjutant hos Kronprins Frederik, der i Mellemtiden var bleven Konge. 1809 beordredes han til Tjeneste som Stabschef hos Prins Christian Frederik og 1811 udnævntes han til Major og Overadjutant i Generalstaben. Ridderkorset modtog han i Januar 1813. I Indstillingen hedder det om ham: „Er en udmærket Officer, som har udført adskillige af Hs. Majestæt ham overdragne Hverv til Allerhøjst-sammes Tilfredshed⁴⁾).

Brock havde været en kundskabsrig og dygtig

---

1) Ræder: Danmarks Krigs- og Politiske Historie 1807—09. I Bind. Pag. 380.

2) Den senere General.

3) Han modtog bl. a. en Takadresse fra Kommunalbestyrelsen i Flensborg.

4) Personahist. Tidsskr. 1882. Pag. 386—88.

Officer, men hans Navn havde hidtil ikke været nærmere knyttet til nogen særlig Begivenhed i Danmarks Historie. Lejligheden skulde dog snart frembyde sig. Med Aaret 1813 begynder nemlig det Afsnit af Brocks Liv, i hvilket han ikke alene blev en Førstehaandstilskuer, men tillige aktiv Deltager i betydelige historiske Begivenheder.

Under de urolige Forhold, dels Krigen med England og den deraf følgende Blokade, dels den spændte Situation overfor Sverige, som tydeligt lagde Ønsket om en „Union“ med Norge — med det gode eller det onde — for Dagen, fandt man det rigtigst at sende en Statholder med en udstrakt civil og militær Myndighed til Norge. Hertil valgtes Prins Christian Frederik, til hvis Stabschef Brock blev udnævnt.

Om Forholdene i Norge og hans personlige Oplevelser der, foreligger der autentiske og ret fyldige Oplysninger. Han har saaledes selv fra Tid til anden givet Meddelelse derom, og der offentliggjordes kort efter hans Død i 1853 væsentlige Uddrag af disse. I Slutningen af 40erne havde han tillige nedskrevet forskellige Optegnelser, som han dog ikke fik fuldført. Disse Optegnelser var vistnok oprindelig tænkt som et Korrektiv til Nordmanden Jacob Aalls kendte Skildringer af denne i Norges Historie saa betydningsfulde Periode.

Om Overrejsen til Norge fortæller Brock, at da Christian Frederik i 1813 havde faaet sin Udnævnelse, bestemtes det, for det længst mulige at skjule det virkelige Forhold, ved Parolen, at han skulde overtage Kommandoen over Tropperne i Holsten. For et Syns Skyld lod man endog de nødvendige

Heste afgaa, og først i Kolding fik Førerne Kontraordre. Den 11. Maj o. M. afrejste Prinsen, ledsaget af Brock og en Kaptain Hirschnack¹⁾ fra Kjøbenhavn²⁾. Fra Nyborg, hvor en Feltjæger Rømeling stødte til, begav de sig over Faaborg til Als, hvor Prinsen forblev et Par Dage paa Augustenborg Slot. Derfra naaede de over Graasten til Aabenraa Slot, der den Gang var beboet af Amtmand Stemann. Denne udstedte Rejsepas, til Prinsen som Landmaaler Bruun, til Hirschnack som Musiker og til Brock som Landmaaler. Fra Aabenraa gik Rejsen over Haderslev, Kolding og Vejle, udenom Horsens³⁾, gennem Heden til Viborg; derfra, da man ikke kunde føre den store Rejsevogn over Sallingsund, over Hobro til Aalborg, hvor Prinsen blev genkendt, vistnok paa Grund af de forgyldte Kroner paa Vogndørene; i alt Fald naaede hans Signalement hurtigt Gøteborg. Endelig — Natten til den 20. Maj — forlod en af Løjtnant Falsen⁴⁾ bestilt Sejlbaad Fladstrand og satte Kursen mod Nordøst; ombord befandt sig — foruden Besætningen — Prinsen, Brock og Falsen, alle i Matrosdragter. Under et haardt Uvejr nødtes Fartøjet noget ovenfor Gøteborg til at søge

---

1) Død i Norge 1813.

2) Jfr. dog fra „Hoffet og Byen. Stemninger og Tilstande 1793 - 1822“. Pag. 168—69: „Roeskilde 12. Maj. Nu rejste Prinds Christian af Danmark her forbi for at begive sig til Holsten. — Med Prinds Christian fulgte Major Brock, Captain Hirschnack og Staldmester Clauson-Kaas.“

3) Hvor Prinsens fraskilte Hustru, Prinsesse Charlotte Frederikke boede.

4) F. — den senere Admiral — var stødt til Prinsens Følge i Hjørring.

indenfor Skærene, hvor man traf nogle svenske Fiskere. De Rejsende fortalte, at de var Nordmænd, der efter et Besøg i Gøteborg var paa Hjemrejsen, og Fiskerne erklærede sig villige til at føre dem til Norge. Den 21de Klokken 5 o. M. ankom Fartøjet til Hvaløerne ved Indløbet til Kristiania Fjord, hvor Brock efter Prinsens Ordre udbetalte de svenske Fiskere 1000 Rdl. — i Sedler. Han gav dem tillige den Hilsen med til Gøteborg, at de havde ført den danske Kronprins til Norge. „Nej, ta mig tusan djeflar, det skall vi akta oss føre“, lød Svaret. Den følgende Dag holdt Prinsen sit Indtog i Kristiania¹⁾, og den hidtilværende Vice-Statholder, Prins Frederik af Hessen, fratraadte. At komme nærmere ind paa Prinsens og Brocks mange Oplevelser og omfattende Virksomhed i Norge — navnlig efter at Krigstilstanden med Sverige var etableret — falder til Dels udenfor denne Skildrings Ramme, og kun enkelte særlig betydningsfulde Begivenheder skal berøres.

Den 2. Januar 1814 forlod Brock Norge i en forrygende Storm, og maatte i flere Dage drive om i en lille Baad uden at vide, hvor han befandt sig. Han kom tilsidst i Land ved Gl. Skagen. Herfra begav han sig med et Budskab fra Christian Frederik til Hindsgavl, hvor Frederik den 6te da befandt sig. Brock blev modtaget i Audients Klokken 5 o. M. og sendtes straks videre med et nyt Budskab til Dron-

---

1) Som Divisionsadjutant havde Brock i 1809 en kort Tid opholdt sig i Kristiania som Overbringer af en Skrivelse fra Frederik den Sjette til Prins Christian August. (Ræder: Danmarks Krigs- og Politiske Historie 1807 09. III Bind. Pag. 415—418).

ning Marie¹⁾. I Storebælt kom han ud i Drivisen, og kun med stort Besvær lykkedes det ham at naa ind til Sprogø, hvor han maatte forblive i 3¹/₂ Døgn. Han kom til at udstaa mange andre Farer, og i Norge ansaa man ham forlængst for død. Det var imidlertid lykkedes ham at naa Hovedstaden, hvor han meddelte Dronningen det paagældende Budskab, hvis Indhold han iøvrigt havde lovet ikke at røbe. Saa sent som i 1845 udtalte han derom: „Jeg har heller aldrig betroet det til nogen anden, og jeg tager dets Indhold med mig i Graven. Over 31 Aar er siden henrundne, men endnu i Dag skulde jeg diktere det aldeles ordret, hvis jeg ej var bunden ved min Ed.“ Da han kort efter naaede Kristiania, var Prinsen rejst til Trondhjem, hvorhen Brock derfor begav sig og ankom midt under Taflet. „Har jeg ikke altid sagt det; jeg stolede paa Brocks Lykke“, udbrød Prinsen ved Gensynet.

I Kieltraktaten af 14. Januar 1814 Art. 4 blev det fastsat, at den dansk-norske Konge til Kongen af Sverige skulde afstaa Norge med Undtagelse af Grønland, Island og Færøerne, og at Norge for Fremtiden skulde udgøre et Kongerige, forenet med Sverige. Norge ansaa sig svigtet ved denne Traktat, og Prins Christian Frederik blev da af Forholdene ført ind paa Planen om af Norge at skabe et selvstændigt Kongerige med ham selv som Konge. Oprindeligt var Brock en stærk Modstander af denne Plan, som han næsten betragtede som Forræderi; men senere, da Selvstændigheden efter Eidsvoldmødet den 17. Maj var en Kendsgerning, fremkom han med den

---

¹⁾ Jfr. Danmarks Riges Historie VI. Pag. 7 ff.

bekendte Ytring, „at Norge burde forsvare sig, saalænge der var en Plads stor nok til at Christian Frederiks Stol kunde staa sikkert derpaa“.

Den 10. April 1814 var Tingmændene samlet paa Eidsvold, for at de der kunde udarbejde Forfatningen. Brock var hele Tiden til Stede her og var faktisk Mellemand mellem Eidsvoldmændene og Prinsregenten. I det væsentlige kan Christian Frederik siges paa Forhaand at have samtykket i hver eneste Forfatningsparagraf, inden den blev vedtaget paa Tinget. Ved Kroningsindtoget i Kristiania den 22. Maj 1814 — 5 Dage efter Forfatningens Vedtagelse — befandt Brock sig i Følget og udnævntes ved denne Lejlighed sammen med 17 andre til norsk Kammerherre, en Udnævnelse Frederik den 6te dog senere, hvad der er ganske betegnende, nægtede sin Anerkendelse¹⁾.

Som de krigeriske Begivenheder imidlertid havde udviklet sig — navnlig efter Frederiksstads Kapitulation, foresloges der en Vaabenstilstand mellem de norske og svenske Hære, og denne blev endelig sluttet ved Konventionen i Moss den 14. August 1814. Da denne Konvention senere skulde ratificeres, og den svenske Kronprins havde stillet Krav om en Sammendragning af Demarkationslinien, overdroges det Brock som Norges Repræsentant at forhandle med Bernadotte, et Hverv, han løste paa den smukkeste Maade.

Da Brock ved Forhandlingernes Begyndelse blev ført ind til Bernadotte, som stod omgivet af sin Stab, genkendte Kronprinsen straks Brock fra Flensborgopholdet i 1808, og da han vidste, at Brock talte

¹⁾ Han fik imidlertid fuld Oprejsning af Christian den 8de, som i 1853 tildelte ham Storkorset af Dannebrog.

Fransk fortrinligt, bortsendte han straks Staben og sin Søn, som dog først maatte „donner la main a Monsieur“. Om Mødet fortæller Brock iøvrigt selv i de før omtalte Optegnelser:

„I min derpaa fulgte Forhandling med Kronprinsen alene var hans Underholdning meget levende. Han fortalte mig om sit Frisind, sin Respekt for Frihed og Rettigheder, og at naar man gik ham eet Skridt i Møde, gik han ti igjen. Men da det derpaa kom til Forhandling om Demarkationslinien, lod han aldeles ubøjelig. Han havde nu vundet saa store Fordele, at han kunde fordre alt; han havde allerede indrømmet meget. Imidlertid laa Norges Kort opslaaet paa Bordet, og paa sædvanlig Viis var Troppernes Stilling markeret ved Naalespidser med couleurt Hoveder. Med Henvisning paa Kortet gjorde jeg ham derfor opmærksom paa, hvor ringe den Deel var, som han af Norges Land havde okkuperet, at han efter sin megen Erfaring maatte kjende Vanskeligheden ved at sætte sig fast i et Bjergland, at vi til Afbenyttelsen heraf havde sørget for Fødemidler blandt vore Bjerger, og at jeg ingen Fuldmagt havde til paa andre Vilkaar end med den forlangte Demarkationslinie at afslutte Overenskomsten. Medens jeg udtalte dette Sidste, udbød han med Heftighed: „Je vous canonnerai dans vos montagnes“; og brugte deslige flere Kraftudtryk, hvortil jeg meget simpelt svarede: „Tant pis pour vos artilleurs“. Dette syntes at bringe ham til Besindelse, og der opstod en Pause. Da han saaledes syntes roligere, paatog jeg mig Heftighed og gjorde ham opmærksom paa, at han ønskede venskabelig Forening og dog vilde begynde med at kompromittere Armeen. Derved vaagnede hans Livlighed paa ny, og med megen Følelse udbød han: „Moi, soldat moi-même, je compromettais l'armée, non jamais!“ og som jeg svarede, jeg fandt det Kompromitterende deri, at han havde fordret, at Armeen uden at fægte skulde trække sig tilbage, forlangte han med raske Skridt og heftig Stemme — saaledes som Aall fortæller — „du papier, des plumes“ — med det Tillæg, at hans Søn skulde bringe det. Og saaledes blev Norges Overgivelse endelig afgjort med den Paategning paa Konventionen, som jeg havde foranlediget“.

Bernadottes Paategning, der lød saaledes: „Jeg ratificerer ovenstaaende Konvention med Reservation, og jeg griber med Fornøjelse denne første Anledning til at give Beviis paa mine Følelser for Nationen og den norske Armee“, sigter tydeligt til Brocks ovenstaaende Ytring.

Senere underholdt Kronprinsen sig igen med Brock, og udtalte bl. a. Ønsket om, at denne vilde forblive i norsk Tjeneste; han behøvede kun at sige, hvor han ønskede at ansættes. Hertil bemærkede Brock blot, at han havde tjent sin Konge i mange og lykkelige Aar, og derfor heller ikke nu vilde forlade ham i hans Ulykke. „Dertil har jeg intet at erindre“, sagde Bernadotte og indbød Brock til Frokost.

Ifølge Konventionen skulde Stortinget paany sammenkaldes, medens Christian Frederik under et Paa-skud skulde overgive den udøvende Magt til Statsraadet og senere definitivt fratræde. Paa den anden Side lovede den svenske Konge at stadfæste Forfatningen, dog med de som Følge af Unionen nødvendige Modificationer. Den 10. Oktober 1814 overgav Christian Frederik en Stortingsdeputation Frasigelsesdokumentet, og samme Dag forlod han Norge. Paa Ladegaardsøens Sydkyst gik han ombord i den norske Orlogsbrig „Allart“, som imidlertid, dels paa Grund af Modvind, dels paa Grund af Besætningens Holdning, Dagen efter tyede ind til Frederiksværn, hvorhen imidlertid den danske Orlogsbrig „Bornholm“ under Kaptain Wolfgang Kaas' Kommando var naaet. Ombord paa dette Fartøj stak man saa paany i Søen den 26. Oktober. Efter en haard og vanskelig Overrejse grundstødte Briggen under Læsø, hvor det dog, ved Hjælp af de Læsøboere, der var hidkaldte ved

Briggens Nødskud, og af et til Stede værende fremmed Fartøj lykkedes igen at komme flot. Den 4. November opankrede „Bornholm“ paa Aarhus Red, hvor Brock gik i Land for kort efter at begive sig til Frederik den Sjette paa Wienerkongressen. Den Modtagelse, han her fik af Kongen, var dog vistnok meget kølig. I nogle Breve til Kejseren af Østrig og Kejseren af Rusland samt den franske og den preussiske Konge havde Prinsen søgt at forklare sin Optræden i Norge. Da Brock — efter Ordre — viste Frederik den 6te Brevene, blev Kongen meget opbragt, brændte dem og sagde, at naar Prinsen havde noget at andrage om hos disse Suveræner, kunde det kun ske gennem ham som hans Konge¹⁾.

Frederik den 6te misbilligede, som bekendt, i høj Grad Christian Frederiks Fremgangsmaade i Norge. I det første Statsraadmøde, der blev afholdt herhjemme efter Frederik den 6tes Afrejse til Wien, præsiderede Dronning Marie, og oplæste ved denne Lejlighed en Memoire²⁾, i hvilken hun brugte meget skarpe Udtalelser mod Christian Frederik, der havde nægtet at adlyde Kongens gentagne, bestemte Ordre og indtrængende Forestillinger. Han havde ved at lade sig udraabe til Konge i Norge „bragt Kongen af Danmark i den største Forlegenhed“³⁾.

1) Fra Hoffet og Byen. Stemninger og Tilstande 1793—1822. Pag. 217.

2) Memoiren er aftrykt i Danske Samlinger, 2. Bind. Jfr. herved: H. Martensen: „Af mit Levned“, 2. Bind. Pag. 114—15.

3) Om Begivenhederne i Norge 1813—14 findes en udførlig Litteratur, hvoraf kan nævnes: C. Th. Sørensen: „Bernadotte i Norden eller Norges Adskillelse fra Danmark“; L. Ahnfeldt: „Kong Christian den 8de“s Dagbog fra Regent-

Æventyret var endt. Der er vel næppe Tvivl om, at disse Aar kom til at staa som „den store Begivenhed“ i Brocks Liv. Historikeren Frederik Barfoed, som havde besøgt ham i Randers 1845, siger da ogsaa, at „ved de halvandet Aar i Norge dvælede Brock saa gjerne, og hans tro Hukommelse opbevarede det mindste Indtryk, den mindste Begivenhed fra hine Dage, som han gjengav i et varmt og ildfuldt Foredrag. Men kom han saa til en af de mange bitre Timer, han havde gennemlevet med sin Konge, eller grebes han af Mindet om en af de utalige dyrebare Forventninger, som saa grumt vare blevne skuffede, da kunde den ranke Oldings Stemme endnu blive brudt og kvalt, da kunde Taaren fra det lukkede Øje endnu liste sig ud over det milde, venlige Ansigt.“

Umiddelbart efter Landstigningen i Aarhus blev det meddelt Prinsen, at hans fraskilte Hustru, Prinsesse Charlotte Frederikke, der boede i Horsens, agtede at aflægge ham et Besøg. For at afværge dette, sendte han Brock til Horsens, men denne var ikke kommet langt, før han mødte en lukket Vogn, af hvilken Prinsessen stak Hovedet ud med det Udraab: „De kan gjerne vende om igjen, for her er jeg! Kør til, Kudsk, kør!“ — Brock sporede sin Hest, og naaede lige at forberede Prinsen paa det forestaaende

---

tiden i Norge“; „Christian Frederik og Carsten Ankers Brevveksling 1814“; Albert Lange: „Christian Frederik som Norges Statholder, Regent og Konge“; „Norges Historie“, 6 Bind; „Eidsvold 1814“; Jacob Aalls Erindringer; N. A. Larsen: „Fra Aaret 1814“; Faye: „Norge i 1814“; Ludvig Kr. Daae: „Bemærkninger om Begivenhederne i Norge i Aaret 1814“.

Møde, der fandt Sted i Fullings Gæstgivergaard. De talte længe sammen i et større Værelse, medens Brock paa Prinsens Befaling opholdt sig i et mindre Værelse, „for at han kunde være et skjult, men af begge kendt Vidne til Sammenkomsten“.

Den 31. Juli 1815 indtraadte Brock derpaa igen i sin tidligere Stilling som Overadjutant, i hvilken Egenskab han bl. a. overværede Kroningen i Frederiksborg Slotskirke faa Dage efter. To Aar senere udnævntes han til Oberstløjtnant, og en smuk militær Karriere aabnede sig for den dygtige Officer. En tiltagende Øjensvækkelse, som tilsidst ganske berøvede ham Synet paa det ene Øje, nødte ham imidlertid i 1824 til at søge sin Afsked. Han erholdt ved sin Afgang Oberstpatent, og blev samme Aar, som alt bemærket, beskikket til Told- og Consumtionsinspecteur i Randers.

Det maa selvfølgelig have været en underlig Overgang for en Mand, der havde spillet en saa fremtrædende Rolle i Norge og i en Aarrække levet ved Hoffet, at overtage et Embede i en jydsk Provinsby. Ganske vist var Randers paa dette Tidspunkt af samme Størrelse som Aarhus, men dette siger dog ikke saa meget, da hele Indbyggerantallet var ca. 6000¹⁾.

Der foreligger enkelte Data, fra hvilke man kan slutte sig til Omfanget af hans Embedsvirksomhed. Paa Randers Toldkammer klarerede i 1820'erne foruden 400 Kaage kun 3—400 Skibe aarligt; men Bejlingsforholdene havde heller ikke været gunstige;

¹⁾ Om Forholdene i Randers 1830, se Neckelmann: Beskrivelse over Randers Kjøbstad 1830, og Maanedsskrift for Toldvæsen, 1907.

først i 1819 havde man foretaget en Uddybning til 6 Fod, og selv da kunde det være galt nok; fra et saa sent Tidspunkt som 1840 hedder det til Eks. i en Skrivelse fra Randers Toldkammer til Havnekommissionen i Randers:¹⁾

— — — „Saasnart Frosten begynder, stanser Iisgang og Iislæg strax Seiladsen paa Randers Fjord; Lossen og Laden foregaar da ved Udbyhøj stundom fra 20 à 30 Fartøjer. Formedelst den flade Strand og Mangel paa Bro maa Varerne ind- eller udskibes i fladbundede Pramme og kjøres til og fra disse igjennem Vand og Iis, hvorved Varerne ofte beskadiges, Mennesker og Heste ødelægges, Passagerer maa bæres til og fra Land, som Fruentimmer især dolere over, og Havnepenge betales af Varerne, som om de lossedes eller ladedes ved Randers Brygge. Dertil kommer, at Lossen og Laden i Udbyhøj ikke sjælden stanses hele Dagen formedelst Iisgang — Veirliget — Mangel paa Pramme m. m. til betydelig Bekostning for Kjøbmændene, der have afsendt Vogne til Udbyhøj efter Varer.“ — — —

Som berørt, havde Brock i sin Ungdom været beskæftiget med Spørgsmaalet om Gudenaens Sejl-
bargørelse, og derfor kom Byens Besejlingsforhold saare naturligt til at ligge ham paa Sinde. Kort efter sin Udnævnelse foreslog Brock saaledes Kollegiet, at der anskaffedes en Bugserdamper, hvilket dette imidlertid, skønt det ellers syntes godt om Forslaget, afslog i sin Svarskrivelse af December 1824. „Kollegiet ser sig dog ikke i Stand til at fremme samme for kongelig Regning, men maa overlade til Dem at formaae Private til at entre i et saadant Foretagende, eller derom at konferere med Stedets

¹⁾ R. C. Andersen: Randers Handelsforening 1840—1915. Pag. 50—51.

Havnekommission, dersom Bekostningen og den sandsynlige Indtægt kunne give et fordelagtigt Resultat“¹⁾.

Bestyrelsen af Randers Toldsted²⁾, hvor Told- og Consumtions-Intraderne i 1829 udgjorde op imod 100,000 Rdl., var underlagt en Toldinspektør og en Toldkasserer. Toldkassererembedet beklædtes i Oberst Brocks første Embedstid af Etatsraad Lund³⁾. Desuden var der ved Toldstedet ansat 2 Overbetjente, 20 Underbetjente og en Ekstrabetjent. Endvidere fandtes der Toldposter ved Udbyhøj og Mellerup, hvor der, da Forholdene paa den 4 Mil lange Strækning fra Randers til Udbyhøj var ligefrem ideelle for Smuglerier, var stationerede særlige Kryds- eller Rekognosceringsfartøjer. I det hele taget var de første Aartier af forrige Aarhundrede Smugleriets Glansperiode, og Befolkningen paa disse Kanter var næppe bedre end andet Steds; derom vidner den Tids Rapportprotokoller; men store Sager drejede det sig nu sjældent om, kun undtagelsesvis anholdtes der større Varepartier.

I 1826 kom den daværende Overtoldkontrollør for Nørre-Jylland til Randers, og der opstod da ved den Lejlighed en Kompetencestrid mellem ham og Oberst Brock. I en Skrivelse, Brock i den Anledning sendte Overkontrolløren, hedder det til Indledning meget betegnende: „I min 30aarige Militairtjeneste har jeg lært baade at lyde og befale, men ogsaa kun at lyde, hvor jeg bør, og befale, hvor jeg skal“. Han foreholdt Overkontrolløren dennes „uværdige“ og „upas-

1) Randers Toldkammers indgaaende Journal, 1824.

2) Om Randers Toldsted i Brocks Embedstid, se „Maanedsskrift for Toldvæsen“, 1907, Pag. 101–105 og 114–119.

3) 1826 udnævnt til Toldinspektør i Helsingør.

sende“ Optræden og truede med at forelægge Sagen for Kollegiet. I sit Svar udtalte Overkontrolløren, at han ikke havde haft „den mindste Tanke om at ville fornærme eller støde an mod Deres Embedsmyndighed paa nogen som helst Maade“, og haabede, „at Deres Højvelbaarenhed ikke vil laane Øren til, hvad Ondskab kan udfinde, for at sværte mig for Dem — — — paa hvis Agtelse og Yndest jeg sætter høj Pris“, samt, „at den imod min Forventning mellem os opstaaede Misforstaaelse snart maa vorde hævet.“ Da der imidlertid kort efter opstod nye Stridigheder, forelagde Brock hele Sagen for Kollegiet, som i sin Afgørelse selvfølgelig søgte at gøre Ret og Skel til begge Sider, men dog meddelte Overkontrolløren en alvorlig Irettesættelse.

Brock glemte aldrig Sagen, og i 1836 foreslog han i Viborg Stænderforsamling at afskedige de to Overkontrollører, og i Stedet at lade enkelte Deputerede berejse Toldstederne.

I 1827 var Brock blevet fuldstændig blind, og da han derfor ikke længere var i Stand til at varetage sit Embede paa fyldestgørende Maade, erholdt han under 22. September 1829 sin Afsked i Naade, hvorhos der i Pension tillagdes ham 600 Rdl. aarlig.

„Han havde“, hedder det i en samtidig Biografi, „været streng i Opfyldelsen af sine Pligter, men derhos i høj Grad velvillig“, og hævet „über den kleintlichen Fiscalgeist“, der saa ofte gør sig gældende i saadanne Stillinger¹⁾.

Med sin livlige og interesserede Natur tog Brock efter sin Afskedigelse trods Blindheden stadig Del i

1) Høst: „Universalexikon der Gegenwart“.

Debatten om Tidens Anliggender og Forhold. Saaledes optraadte han i 1834 som Forfatter til en Afhandling med den ikke korte Titel: „Et Par Ord angaaende Nødvendigheden af en almindeligere Værnepligt og bedre Gagering for Officierer og Underofficierer i Armeens Cadres, tilligemed Anvisning til Bestridelse af begge Dele, uden betydelig forøget Bekostning for Statskassen, samt nogle Bemærkninger ved enkelte militaire Gjenstande“. Tilegnet den danske Stats raadgivende Provindsial-Stænder¹⁾. I Forordet til Afhandlingen, der i flere Henseender vidner om hans Fremsynethed og Klarhed, angiver Brock at ville meddele „Hvad han for det første og svarende til Statens Evne anseer mest trængende og lettest at iværksætte“. Det blev vistnok denne Afhandling, der ved sin Fremkomst vakte stor Opmærksomhed, der blev den direkte Aarsag til, at Randers By samme Aar valgte ham til sin Deputerede i Viborg Stænderforsamling.

I Motiverne til Anordningen af 28. Maj 1831 om Provindsial-Stænders Indførelse i Danmark hedder det: „For desto fuldkomnere at sætte Sig og Sine Efterkommere paa Tronen i Stand til Stedse at erholde den tilforladeligste Kundskab om Alt, hvad der kan fremme Hans kiære og trofaste Folks Tarv, og for derved tillige at knytte de Baand desto fastere, som forene Kongehuset med Folket, saa og bidrage til Almeenaandens Oplivelse, har Kongen besluttet sig til i Danmark ligesom i Hertugdømmerne Slesvig

---

1) En meget udførlig Kritik findes i „Maanedsskrift for Litteratur“, XIII, Pag. 91—129, og XIV, Pag. 60—92.

og Holsteen at indføre raadgivende Provindsial-Stænder — — —.“

I Henhold til denne Anordning og de nærmere Regler, der blev givet i Anordningen af 15. Maj 1834 skulde Randers By til den nørrejydske Stænderforsamling i Viborg vælge 2 Deputerede¹⁾ og 2 Stedfortrædere, hvilket Valg efter Meddelelse fra „Valgdirecteuren“, Amtmand Lorentz²⁾ afholdtes paa Raadstuen i Randers den 17. og 18. Oktober 1834. At Begivenheden i høj Grad interesserede Befolkningen — det var jo første Gang, man valgte sine politiske Repræsentanter — fremgaar bl. a. af følgende Op-
raab³⁾:

„Til

Dhrr. Randers Kjøbstads valgberettigede Borgere!

Nu nærmer sig med stærke Skridt det vigtige Øjeblik, at De, mine højtærede Herrer, staar frem for at votere paa de Mænd, som vor Bye skal have til dens Deputerede og Suppleanter.

Wiis nu, at hint store Kald, Dem er betroet, ikke be-
tragtes med Ligegyldighed, saaledes at Strømmen blindt
hen følges og Valget falder paa de Mænd, som De næppe
kjender fra anden Side, end denne: at enkelte ønske dem.

Wiis tvertimod, at hverken Rang eller Ahner motiverer
Valget, men alene Bevidstheden om disse Personernes mo-
ralske og politiske Værd. Vi have jo seet en Sognefoged
at blive valgt til Deputeret, medens Stiftamtmanden forblev
Suppleant.

En Etatsraad f. Eks. bør ligesaa lidt vælges, fordi han er
Etatsraad, som en Landvæsenscommissær f. Eks. bør væl-

1) Om den nærmere Ordning se bl. a. Aarbogen for Randers
Amt 1912, Pag. 143 ff, „De første Stændervalg“.

2) R. A. A. 1834, No. 160—61.

3) R. A. A. 1834, No. 164.

ges, fordi han er Landvæsenscommissær, naar Dhrr. Borge-
res Overbevisning forøvrigt siger Dem, at der gives compe-
tente Mænd, der i Indsigt og Duelighed ere hine overlegne.
Og nu Held og Lykke med Valgene fra denne By. Give
Gud de maa blive Staten til Gavn i Almindelighed og Ran-
ders Kjøbstads Indvaanere i Særdeleshed.

Punctum.“

Efter at der Aftenen forud var afholdt et for-
beredende Møde paa Raadstuen, aabnedes Valghand-
lingen den 17. Kl. 10 o. F. af Amtmand Lorentz „med
en særdeles passende Tale, hvori han gjorde opmærk-
som paa Handlingens Vigtighed“. Til Deputerede
valgtes Kjøbmand og eligeret Borger B. Ludvigsen
(131 Stemmer) og Oberst Brock (115 Stemmer), til
Suppleanter Kjøbmand Krogsgaard og Overretsproku-
rator Jensen¹⁾. „Vælgerne med Flere, som var høj-
lig tilfredse med Resultatet, hvormed Man vistnok
ogsaa paa Forhaand tør lykønske Randers Bye, be-
gave sig derpaa til Oberst v. Brocks Bopæl og bragte
ham et Hurra, som efter at være besvaret med et
Par hjertelige Ord fra den Valgte, drog flere efter sig.“
Derefter udbragtes Leveraab udenfor Kjøbmand Lud-
vigsens og Suppleanternes Bopæle.

Næste Dag drog en Del Søfolk og Borgere med
Flag gennem Gaderne og raabte Hurra for de Depu-
terede, medens nogle i Tøjhusalléen opstillede Kano-
ner saluterede. „Enhver af de saaledes Hædrede
tolkede, kjendelig rørt, sine Følelser for dette gjen-
tagne Beviis paa Medborgeres Agtelse og Tillid“.

1) Desuden faldt der en Del Stemmer paa Kjøbmændene Thyge-
sen, Boserup og Søren Lassen, paa Amtsforvalter Wilde,
Landvæsenscommissær Andersen og Apoteker Køster; sidst-
nævnte blev senere Stænderdeputeret.

Som Stænderdeputeret gav Brock første Gang Møde i Viborg den 11. April 1836 og derefter paa alle følgende Stænderforsamlinger lige indtil 1846¹⁾. Faldt det end ofte Brock vanskeligt at trænge igennem overfor Jydernes sejge Vedholdenhed, vandt han sig dog hurtigt en førende Stilling i Forsamlingen og var — jævnsides Bonden Ole Kirk — vel ogsaa en af dens største og mest karakterfulde Personligheder.

Det vil naturligvis være for vidtløftigt her udføreligt at gennemgaa alle de Spørgsmaal, der i Brocks Tid forelagdes Stænderne, og i hvis Behandling han tog Del. Derfor skal i det følgende kun saadanne nævnes, der enten angaa specielle Randersforhold, eller ved hvis Behandling Brock har spillet en særlig fremtrædende Rolle.

I 1836 fremkom han saaledes med Forslag om, at Forsamlingen til Kongen indgik med et Andragende om Talloetteriets Ophævelse; men først efter at han i 1838 paany havde rejst Spørgsmaalet, kronedes hans Bestræbelser med Held, uden at Regeringen dog senere fremmede Forslaget.

Ved Forelæggelsen af sit næste Forslag om Reformer i Laugsvæsenet, udtalte han bl. a.²⁾, at

„Tidens Aand og Oplysningens klare Fakkell, som har forjaget saa mange Fordomme, rettet saa mange Vildfarelser, og i saa mange Henseender lært Almeenheden, hvad der fremmer dens Gavn, har dog ogsaa erkjendt, at Kjøbstædernes og Landets Interesse ikke, som man tilforn troede, er hinanden modsat; men at tvertimod Kjøbstædernes Flor er Jordbrugerens Fordeel, og at Landets bedst mulige Dyrk-

1) Stænderne samledes kun hvertandet Aar.

2) Viborg Stændertidende 1836. I. Spalte 172—73.

ning fremmer Kjøbstædernes Opkomst. Begge, Bymand og Landmand, indseer man nu, at skulle arbejde hinanden i Hænderne til fælleds formeret Nydelse af Livets Goder — — — — Laugs-Indretningen medfører Bekostning og strider mod den almindelige Ret for hvert Menneske, at maatte ernære sig ved de Kundskaber og de Færdigheder, han har erhvervet sig — —.“

Et af de første Spørgsmaal, der fremkaldte Strid indenfor Forsamlingen, var Spørgsmaalet om Opretelse af en Nationalbankfilial i Jylland, i hvilken Henseende hver af de Deputerede selvfølgelig holdt paa sin Hjemby. Af Referatet i Stændertidenden¹⁾ fremgaar det, at

„Oberst Brock bemærkede, at han efter sin fuldeste Overbevisning maatte nævne Randers som det Sted, hvor den første Filialbank, især om den tillige blev den eneste, burde anlægges“. „Hvad den Sikkerhed angik, som Randers kunde frembyde for den eventuelle Banks Penge og Papirer, da var Byen ikke udsat for Bombardement eller Overtrompling af Fjenden, og til Beviis for, hvor fordelagtig den i den Henseende var anset, vilde Taleren blot anføre, at sammesteds opbevarede Nørrejyllands hele Krudt- og Vaaben-Forraad, som til alle Tider og i hvad Forandring, der end maatte foregaa med Armeen, vilde fordre en samlet bevæbnet Magt, fra hvilken Banken stedse kunde erholde den fornødne Bevogtning.“

Resultatet af Overvejelserne, hvor Kampen iøvrigt nærmest stod mellem Aarhus og Viborg, blev, som bekendt, at Aarhus gik af med Sejren.

Brocks vigtigste Forslag i 1836 var dog vel nok Forslaget om almindelig Værnepligt og Omformning af Landarmeen. I Overensstemmelse med de Synspunkter, han havde anlagt i sit ovennævnte lille Skrift,

1) V. Stændertid. II. Spalte 548—49.

gennemgik han Spørgsmaalet historisk, nationalt, socialt og økonomisk. Tidspunktet til dets Løsning var dog endnu ikke kommet, og ved den hemmelige Afstemning i Mødet den 5. Maj forkastedes Forslaget med 28 Stemmer mod 22.

I 1838 kom Stiftsprovst Halds Forslag om Valgbarhed for Bekjenderne af den mosaiske Tro til Behandling. Der nedsattes en Komité, bestaaende af Stiftamtmand Rosenørn, Biskop Øllgaard og Oberst Brock, som, da den afgav sin Betænkning, havde delt sig i et Flertal — Rosenørn og Øllgaard — og et Mindretal — Brock. Flertallet mente ikke, at man burde give Jøderne Valgbarhed, hvorimod den frisindede Brock ikke kunde se nogen Hindring derfor. I Forsamlingen kæmpede han gentagne Gange tappert for sit Standpunkt og sluttede med de Ord¹⁾, „at da Andragendet om Jødernes Valgbarhed engang er fremkommet i en saa oplyst Tid og for en saa oplyst Forsamling, vilde det kun lidet hædre Flertallet af sammes Medlemmer at vise det tilbage“. „Det er et Grundprincip, hvorom her handles: lige Rettigheder ved lige Pligter! Retfærdighed fordrer, Fornuften billiger, og velforstaet Interesse indbyder til at indgaa til Hans Majestæt Kongen med allerunderdanigst Ansøgning om, at Jødernes Udelukkelse fra Valgbarhed maa blive ophævet.“

Spørgsmaalet — der iøvrigt den 3. August afgjordes saaledes, at 21 Deputerede stemte for, 29 imod — beskæftigede i høj Grad Sindene, og foranledigede bl. a. Fremkomsten af den saakaldte „Stæn-

---

1) V. Stændertid. 1838, II. Spalte 772.

dervise“¹⁾, i hvis 31. og 32. Vers det om Brock hedder:

Naar Brockens Klappermølle gaar,
det kan sig ofte hænde,
vi rejse rundt i mange Aar;
o! fik det dog en Ende.

Den Brock, han brokker løst og fast,
paa norsk og dansk tilsammen,
dog staa vi gjærne med ham Brast,
hans Djærvhed er vor Gammen.

Som Forfattere til Visen, der indeholder en til Tider endog meget skarp Satire over de enkelte Deputerede, nævnede Datiden Herredsfoged J. P. With og Stiftsprovst i Aarhus, Dr. theol. P. T. Hald; efter hvad man mente, kostede dette paastaaede Forfatter-skab nok iøvrigt Hald, det Bispeembede, han ellers havde været selvskreven til²⁾).

Samme Aar foreslog Brock, at den collegiale Regeringsform skulde afløses af en Departementalstyrelse, ligesom han fremkom med Forslag om Ændringer i Forordningerne af 28. Maj 1831 og 15. Maj 1834 — Sammenlægning af Østifternes og Nørrejyllands Stænder — samt om Stændernes Offentlighed.

Den 29. Oktober 1840 fremlagde Brock følgende fra 352 Borgere i Randers modtagne Andragende om Skattebevillingsret³⁾:

---

1) Offentliggjort i Samlinger til Jydsk Historie og Topografi. III Række. V, Pag. 137–54.

2) Biografisk Leksikon VI, Pag. 491.

3) V. Stændertid. 1840, Sp. 462.

„Med hvormegen Tillid vi endog kunne vente, at en viis og velsindet Regjering ikke vil paalægge Folket større Byrder, end Landets Tarv fordrer, og ikke anvende Udgifterne til andre Øjemed, end de, som fremme Statens sande Vel, har dog Fortidens sørgelige Erfaring vakt Bekymring og Frygt for Fremtiden, da der savnes saadanne, udenfor Regjeringen bestaaende, i Landets Forfatning begrundede Garantier, som kunde betrygge imod Følgerne af en mindre klog Fremgangsmaade.

Det er derfor, at vi Undertegnede, Borgere og Indvaanere i Randers, henvende os til den ærede Forsamling med Anmodning om, at der blandt andet maatte indgives til Hans Majestæt Kongen et allerunderdanigst Andragende om, at han vilde behage at give Folket Skattebevillingsret, saaledes at Folket ved sine Repræsentanter kunde faae en passende og fuldstændig Medvirkning i Finantsbestyrelsen, at intet Laan skulde kunne optages, ingen Skatter paalægges uden Stænderforsamlingens Samtykke, og at nøjagtige og fuldstændige Overslag og Regnskaber maatte indgives til Stændernes Bedømmelse, hver Gang de samles.

I denne vor Indstilling til den ærede Stænderforsamling have vi udtalt et Haab, paa hvis Opfyldelse vi antage, at Danmarks fremtidige Velstand og Lykke beroer.“

Ved den senere Behandling af dette og de dermed sammenslaaede Andragender, fremkom Oberst Brock med følgende Bemærkninger¹⁾:

„Det er sagt, at vi have haft det vel under de souveraine Konger, men der er intet, der borger for, at vi i Fremtiden ville have det ligesaa trygt som nu. Det er netop i de rolige Dage, at man skal sørge for at afværge de urolige; derfor skulle vi nu arbejde, medens Tiden er bequem dertil; thi Christian den Ottende kjender sin Tids Trang, og for ham skulle vi derfor frembære vore Ønsker. Til hvilken Klasse af Folket vi end høre og hvem vi end

¹⁾ V. Stændertidende 1840, Sp. 2407. Først ved Bkvg. 11. April 1841 indførtes et Normal-Reglement og toaarige Statsbudgetter, der offentliggjordes ved Trykken.

skylder vort Valg, vilde vi ikke kunne forsvare for vore Medborgere, for Nutiden eller for Fremtiden, om vi svege den Tillid, der er viist os ved Valget, ved intet Hensyn at tage til de indkomne Petitioner. Jeg gjentager det, det er en Samvittighedssag, Nationen vil dømme os, efter som vi stemme i denne Sag; vore Naboer, ja hele Verden vil fra den Stemme, vi her afgive, slutte til den Aand, den Fædrelandskærlighed, den Indsigt i Forholdene, der findes hos os. Derfor lader os stemme saaledes, som vi kunne forsvare det for Nutid og Fremtid; thi Livets Tid er kort; men Angeren er lang, den varer ud over Graven, naar vore Ben længst er hemuldrede til Støv, og gnaver paa vort Minde.“

Hans mest betydningsfulde Udtalelser fremkom dog under „Adressedebatten“ i 1844, da han, støttende det fra anden Side fremkomne Forslag til Adressens Indhold, i skarpe Vendinger krævede Regeringen til Regnskab for dens Stilling til Forholdet mellem Kongeriget og Hertugdømmerne, ligesom han først af alle — forudseende de kommende Begivenheder — med rene Ord krævede Prinsen af Nør fjernet fra Statholderposten; — Udtalelser, der paa dette Tidspunkt vakte meget Røre.

Man havde længe vidst, at den gamle Oberst havde besluttet at trække sig tilbage fra sin politiske Virksomhed; en Beslutning, man i høj Grad beklagede. Det hedder saaledes i en Korrespondance til „Aalborg Avis“ i 1846:

„Sandsynligvis vil der forestaa den jyske Stænderforsamling et større Savn i Aar, idet, efter hvad vi erfarer, vor Byes højagtede første Deputerede, Oberst Brock, som indtager en af de hæderligste Pladser i vore endnu korte Stænderaarbøger, paa Grund af sin Alder og Salg af sin Ejendom, skal have besluttet ikke oftere at indtræde i Forsamlingen. Denne vil med ham savne en af sine sande Prydelser, thi som ægte frisindet Charakter, som Forkjæmper og udholdende Vaabendrager for ethvert sandt og vig-

tigt Humanitets- og Frihedsspørgsmaal, som Fædrelandsven i Ordets ukunstlede Betydning, og med uhildet, verdensborgerligt Blik, i det Hele som Mand af reneste Villie, ædlest Stræben, prøvet Erfaring og fortsat Grandsken, vil han, hverken i sin alsidige Dygtighed eller agtværdige Enkeltheder, saa let kunne blive erstattet — — —

— — — Det vil derfor være en Gjenstand for almindelig Glæde, om den hæderværdige Senior endnu maatte beslutte sig til at indtage Pladsen i den Forsamling, der dog forhaabentlig vil blive den sidste inden hele Stænderindretningen gaar en større og betydningsfuldere Udvikling imøde — — —.“

Men Beslutningen var uigenkaldelig. I 1846 gav han sidste Gang Møde i Stænderforsamlingen, og ved dennes Hjemsendelse forlod Brock den Plads, hvorfra han i 10 Aar paa den smukkeste og værdigste Maade havde repræsenteret Randers By. Det er blevet sagt om hans Virksomhed i den første Stænderforsamling, men gælder iøvrigt ogsaa de følgende, „at har han ikke tilkæmpet sig mange Sejre, har han endog lidt Nederlag, saa har han dog Æren af en modig og fortjenstlig Kamp, og han kan trøste sig med den Vished, at han har udstrøet en Sæd, der, om end langsomt, skal spire, indtil den modnes for vore Børn eller Børnebørn“¹⁾).

I Forbindelse med hans Stændervirksomhed skal blot endnu berøres, at han i sin Tid gjorde et stort Arbejde for Oprettelsen af det endnu bestaaende Asyl, der, hvad sikkert nu kun de færreste ved, er rejst som et Minde om Stænderinstitutionens Indførelse.

Ogsaa indenfor Randers Bys Lokaladministration har Brock øvet en betydelig Indflydelse, idet man i

1) „Skandinavisk Folkekalender“ 1846, hvor Fr. Barfoed har givet en Levnedsskildring af Brock, væsentlig omhandlende hans Stændervirksomhed.

1838 valgte ham til første borgerlig Raadmand, i hvilken Stilling han navnlig har haft Betydning for Skolevæsenet. Inden Valget i 1838 havde man ved en Adresse anmodet ham om at løse Borgerskab. Da dette paa Grund af det fremrykkede Tidspunkt ikke blev naaet, kasserede Kancelliet Valget, og udskrev et nyt, ved hvilket Brock, som i Mellemtiden havde faaet bragt sit Borgerskab i Orden, valgtes med stor Stemme flerhed.

Sin Bolig havde Brock i den anselige Gaard paa Middelgade¹⁾, som Amtmand Benzon i 1802 havde opført. Da Christian VIII i Juli 1840, ledsaget af Dronning Caroline Amalie og Kronprinsen (Frederik VII), opholdt sig i Randers, tog Kronprinsen ind hos Oberst Brock, og modtog her om Aftenen et af Byens Borgere foranstaltet Fakkeltog²⁾.

Brock var anselig og høj. Naar han gik gennem Gaderne, let støttet til en Tjeners Arm, røbede hans ranke Holdning den gamle Militær. Paa Hovedet

1) Det nuværende Svaneapotek.

2) Netop i Anledning af dette Besøg var med Henblik paa Kongens Ophold i Norge 1813—14 i „Randers Amtsavis“ indrykket følgende „Quad af norske Skipperborgere ved Kong Christian den Ottendes Nærværelse i Randers den 22. Juli 1840.

Vi har ei glemt den ædle Mand,
Som haver stemplet Norges Lykke!
Hvor lykkeligt er Norges Land
ved Constitutionens Smykke!
Vi ei formaar paa anden Viis
at give Dannerkongen Priis,
end paa en liden nordisk Snekke
Erindringen igjen at vække:
Derfor, Du Danmarks Christian,
Tak! for Du var i Norges Land.“

bar han en ejendommelig høj, graa Hat, hvis brede Skygge skærmede over de halvt tillukkede, matte Øjne. Han besvarede — trods sin Blindhed — elskværdigt enhver Hilsen fra Ungdommen med et let Slag ud med højre Haand og maaske et „Goddag, Børn“, fremført med den dybe, bløde Stemme med det norske Tonefald, som var ham egen.

Afdøde Læge Køster, der i sine Drengenaar havde kendt Brock, fortalte i 1903 om ham¹⁾: „Jeg havde Lejlighed til at se ham spille Kort, vistnok „L'hombre“, og det var en stor Fornøjelse. Han ordnede selv sine Kort, hans Medspillende maatte jo nævne hvert Kort, de spillede ud, og han syntes da at spille sine Kort livligt og rigtigt. — Hvorledes var dette muligt? Jo, paa Kortenes Forside var klæbede fine smaa Mærker af næppe Kortblads Tykkelse, særegne for hvert Korts Farve og Værdi, og det var nok til, at han med sin fine Følelse i Fingerspidserne kunde kende hvert enkelt. Det sagdes, at han selv havde fundet paa dette System, som hjalp ham til en Underholdning, der syntes at interessere ham. Og dog var han langt fra helt og holdent optaget af Kortspillet. Mellem Omgangene kunde man høre ham med sin dybe Stemme deltage i livlig Samtale og berette Træk fra sit lange bevægede Liv, saa andre Herrer af Selskabet flokkedes til Bordet, hvor han sad“.

I Aaret 1798 havde Brock indgaaet Ægteskab med Bolette Mathilde Frost, Datter af Godsejer Frost paa Aggersvold; hun døde imidlertid allerede det følgende Aar. I 1802 ægtede han derpaa en Datter af Oberstløjtnant Lange ved Oplandske Dragonregi-

---

1) R. A. A. 30. og 31. December 1903.

ment, Elisabeth Andrea Lange, med hvem han havde 5. Børn, hvoraf dog de to døde tidligt. Af de øvrige 3 ægtede Datteren Marie i 1846 den senere Amtmand paa Bornholm, Kammerherre Wegener, medens de to Sønner fulgte Slægtens militære Traditioner. Nicolai Brock¹⁾, der i Treaarskrigen overraskede og fangede en Eskadron kurhessiske Dragoner i Nørre Snede, udnævntes i 1860 til Chef for 5. Dragonregiment, medens Ludvig Brock, der i 1849 kom bag paa en preussisk Feltpatrouille og tog den til Fange²⁾, i 1863 udnævntes til Chef for 3. Dragonregiment.

Saa rask og rørig, at han indtil det sidste foretog sine daglige Spadsereture, ramtes Brock Tirsdag den 22. November 1853 af et Ildebefindende, der nødte ham til at gaa til Sengs, og næppe en Time efter sov han stille hen, „mæt af Dage og uden foregaaende Sygdom“, som det hedder i Bekendtgørelsen.

Den 28. November førtes Liget fra Hjemmet til St. Mortens Kirke, fulgt af det største Følge, der indtil da var set i Randers. „Det femte Dragonregiments Orkester aabnede Toget; Liigvognen kørte tom; Søfolks, Borgeres og Officierers kjærlige Hænder skiftedes til at bære den hedengangne, kjære Oldings jordiske Levninger til Graven“. Fra Kirken førtes Liget til Hospitalskirkegaarden, hvor hans Grav endnu findes, og hvor der er rejst en anselig Mindesten over den gamle Oberst, en af Randers Bys bedste og mest trofaste Borgere.

1) Dansk-biografisk Leksikon, III Bind, Pag. 95.

2) Den sidste Træfning i 1849.

Karen Sehested.

Af Thyra Sehested.

KAREN SEHESTED, Datter af Claus Maltesen (Sehested) og Fru Anna Lykke, blev født 1606 paa Arensborg Slot paa Øsel, hendes Faders Len. Da Fru Anna ved sin Husbonds Død 1612 forlod Øsel, fulgte den lille Karen med hende til Kjøbenhavn og Aaret efter hjem til Jylland.

Vi se hende først igjen som voxen Jomfru, da Tyge Kruse til Aastrup, Søn af Rigsraad og Statholder i Norge, Enevold Kruse, beder om hende. Hun blev ham tilsagt paa Kjøbenhavns Slot 1628, og den 29. Juni samme Aar stod Brylluppet i Kjøbenhavn¹⁾. De Nygifte droge da ind paa Aastrup, men efter kun sex Ugers Forløb blev Tyge Kruse syg, og Sygdommen tog til, til stor Sorg for hans unge Hustru. Maaned efter Maaned gik hen, og hans Tilstand blev ikke bedre. Mange Slægtninge og Venner besøgte ham: Hans Moder Fru Else Marsvin, hans Broder Jørgen Kruse og hans Hustru, Gabriel Kruse og hans Hustru, hans Svogre Malte Sehested — og hans Hustru, Sophie Pedersdatter Brahe — Mogens Sehested og Hannibal Sehested, Otte Pedersen Brahe og hans

¹⁾ H. P. Resen, Ligprædiken over Tyge Kruse til Aastrup.

Hustru, Otte Krause, Niels Trolle og mange flere. Ved Begyndelsen af næste Aar tog Sygdommen Overhaand. I Slutningen af Januar fik Tyge Kruse sammen med sin Hustru sidste Gang Sakramentet. Da Døden nærmede sig, kaldte han sin Hustru til sig. Medens Taa-
rerne strømmede, bad hun ham tilgive hende, om hun i nogen Maade med Ord eller Gjerning havde fortørnet ham. Han bad hende om det Samme og tog med inderlig Kærlighed Afsked med hende. Den 2. Februar 1629 døde han, ikke fyldt 25 Aar. Malte Sehested og hans Hustru vare med flere tilstede.

Ti Uger efter sin Husbonds Død fødte Fru Karen den 16. April 1629 en Søn, som blev kaldet Tyge efter Faderen. Det følgende Aar, 1630, kom den lille fireaarige Karen Juel, Datter af hendes Søster Sophie, gift med Erik Juel, i Huset hos hende¹). Samme Aar købte hun Gaarden Øland i Jylland, en gammel Gaard, som i sin Tid havde tilhørt Globerne og af dem var bleven skødet til Valdemar Atterdag.

Men hun skulde ikke længe føre det rolige Liv i Hjemmet. I Sommeren 1631 bestemte Kong Christian IV hende til Hovmesterinde for hans Døttre af Ægteskabet med Kirsten Munk. Da dette Hverv blev hende overdraget, lod hun sin lille Søn komme i Huset hos hendes Broder, Mogens Sehested til Holmgaard, som det foregaaende Aar havde ægtet Lisbet Gyldenstjerne; her kunde hun vide ham i de bedste Hænder²). Den lille Fosterdatter synes ikke at være kommen tilbage til Forældrene paa dette Tidspunkt; hun maa da være kommen til andre af Slægten.

Sidst i Juli tiltraadte Karen Sehested Pladsen hos

¹) Danske Magasin, 3. R. III 28.

²) A. Andersen, Ligprædiken over Tyge Kruse til Stenalt.

Kongens Døttre. Fru Kirsten var det foregaaende Aar draget fra Hove og boede nu, skilt fra Kongen, i Jylland, hvor Gaardene Boller og Rosenvold vare hende anviste som Opholdssteder. Den forrige Hovmesterinde, Anna Lykke, Frederik Qvitzows Enke, havde Kirsten Munks Moder, Fru Ellen Marsvin, anbefalet til Pladsen i den Tro, at hun maatte være egnet til „at holde Styr paa Fru Kirsten“ — hvis letsindige „Bedrifter“ voldte Moderen alvorlig Angst — hvad Anna Lykke dog ikke havde formaaet¹⁾. Skønt Karen Sehested ikke fik denne vel nok uløselige Opgave, var Stillingen under de særegne Forhold ved Hoffet dog ikke let for den unge Enke. Den ældste af Døttrene, Anna Kathrine, fyldte ved denne Tid det trettende Aar og var lovet til Frands Rantzau; Sophie Elisabeth var lovet til Christian Pentz, og Leonore Christine var ogsaa allerede lovet til Corfits Ulfeldt. Den fjerde, Elisabeth Augusta, var otte Aar gammel. De kun femaarige Tvillingsøstre, Christiane og Hedvig, vare paa denne Tid maaske endnu hos Mormoderen, hvor Børnene pleiede at tilbringe den første Barndom, men ere isaafald kort efter komne i Hovmesterindens Varetægt. Kongen maatte jo ofte være fraværende, men hvor meget han ikke destomindre tog sig af Børnene, ses af hans Skrivelser til Karen Sehested.

I en egenhændig Instruktion af 31. Juli 1631 paa-lægger Kongen Hovmesterinden:

At tilholde Børnene Morgen og Aften at gjøre deres Bønner og selv give dem til Sligt godt Exempel.

---

1) Birket Smith, Leonora Christina Grevinde Ulfeldts Hist. 1.

Hun skal ogsaa flittigt med Børnene søge Kirken, naar der prædikes, „og ingen af dem stede at blive derude, uden di forhindres af Sygdom“.

„Børnene med Hovmesterinden, Jomfru og Piger, som paa Stuen beskeden er, skal tilsammen sidde i Stuen og gjøre, hvis som de haver at gjøre, og intet søge hver sin Vraa at sidde udi“.

„Hovmesterinden skal intet tilstede Børnene, at di snakker og discurrerer med Pigerne eller nogen Anden i Vinkel eller Vraaer. Naar Pigerne dem iklæd haver eller nogen anden Tjeneste forrettet haver, da skal di strax gaa fra dem hen til deres Gjerning og ingen Gemenskab med Børnene have. Befinder hun nogen Forsømmelse hos nogen af dem, som Børnene at undervise forordnet er, da skal hun Sligt os strax lade vide“.

Hun maa ikke tilstede Børnene at skrive Nogen til, uden det sker med Kongens Minde. Hun skal have god Agt paa Børnenes Sundhed, have Opsyn med deres Tøi og Smykker, m. m.¹⁾

Nogle Maaneder efter hendes Tiltrædelse døde Kongens Moder, Enkedronning Sophie, paa Nykjøbing Slot. Bisættelsen skulde finde Sted i Hellig tre Kongers Kapel i Roskilde Domkirke. Kongens Døttre skulde møde i Vordingborg ved Færgen, naar Sørgetoget kom dertil. Karen Sehested fik Befaling om, hvorledes hun skulde foretage Reisen med dem, hvilken Vei de skulde tage, hvor de skulde holde Maaltid o. s. v. Ogsaa om Børnenes Paaklædning gav Kongen hende nøiagtig Besked. Der skulde gjøres „Gaarnetther“, et Slags let Hovedtøi, til dem „med

¹⁾ Christian IV.s egenhændige Breve ved Bricka og Fridericia II og III.

en Snippe neder for Panden“; Flor skulde heftes derved, hvorom han vilde sige Besked, naar han kom. Og der skulde gjøres Kraver til dem, som deres daglige Kraver vare, „dog uden Knipling“; Ærmerne skulde gjøres „med lange lange Snid midt paa Armen, hæftet sammen trindt om Armen“.

Ved samme Tid hørte Kongen, at der var Nogen, der vilde sætte Ondt for Christian Pentz hos Sophie Elisabeth. Han skrev da til Karen Sehested, at Saadant var kommen ham for Øre, hvorfor hun skulde sige til Frøken Sophie, „at saafremt hun lader sig Sligt indbilde, da skal han saa sætte hende med hendes Raadgiver til Rette, saa at alle di, som lever i Danmark, skal spørge, hvorledes det bekommer dem, som agter at gjøre hans Ord til Intet“.

I Forsommeren det næste Aar 1632, da Anna Kathrine nærmede sig sit fjortende Aar, talte Karen Sehested til Kongen om hendes Altergang. Kongen aftalte Sagen med Hofpræsten, Dr. Christen Jensen, og fastsatte Altergangen til Søndagen den 24. Juni. Karen Sehested, som paa den Tid opholdt sig med Børnene i Hørsholm, fik Befaling til den Dag at begive sig saa tidligt til Frederiksborg med Frøken Anna, at hun til Høimesse kunde gaa til Guds Bord. Kongen kom selv — vist fra København — til Frederiksborg om Lørdagen og blev der med de Andre til om Mandagen.

Kort efter høre vi Kongen i en Skrivelse fra Tryggvælde til Lensmanden over Kronborg og Frederiksborg, Frederik Urne, og Hofpræsten, Dr. Christen Jensen, strængt paatale, at Hovmesterinden lader Hofjunkerne komme sammen med Børnene.

Han er advaret, skriver han, at Hovmesterinden

altid i hans Fraværelse næsten ved hvert Maaltid har havt nogle af Hofjunkerne tilbords med Børnene, „saa og stedt, at de har med Børnene gaaet op og neder i Stuen, saa at Herremændene have havt Armene om dem, naar de saaledes spadseret haver, til hvilket han slet intet har bestilt hende“. „De tre ældste ere solgte saa dyre, som de kan gjælde, og har med ingen uden med dem, som de ere overladt til, at tale; hvad de andre af Herremændenes Omgængelse lære kan, er helt let at gætte“. Dette skulle de foreholde Hovmesterinden. Har hun for sin Person med Nogen at tale, er der Leilighed nok dertil, naar Børnene ere i Skole, saa hun ikke behøver at lade Herremændene løbe ned i Børnenes Kammer, som det siges tidt at være sket paa Frederiksborg. At Kongen dermed skulde være noget tjent, at hun kan holde Pigerne noget bedre i Tømme, end den gjorde, der var før hende, „og interim vænne Børnene til at discurrere med hver Herremand“, det maa hun slet ikke tænke; dertil har han ingen Hovmesterinde behov.

Karen Sehested har faaet sin fyndige Tilrettevisning, og Luften er klar igjen, da Kongen nogle Maaneder senere sender hende to nye Piger til Børnenes Pasning: „Kære Karen“, skriver han, „jeg fremskikker hermed tvende Piger, som jeg har antaget til at vare paa Børnene. Den mindste kan vel bøie og gjøre Kraver, den anden kan ogsaa vel noget, mens det har intet stort paa sig. Dog kan hun mere end den firkantige Pige, som kom sidst fra Fyen“. Samme „behændige Pige fra Fyen“ skal have sin Løn og siden hjælpes hen til Fru Ellen igjen. Kongen har lovet „di godt Folk“, han har faaet Pigerne hos, at

de ikke skulle blive „overdjævled“ af den, der var før dem i Tjenesten, hvorfor Karen Sehested skal have Agt paa, at Saadant ikke sker.

Det hænder ogsaa, at Kongen sender Hovmesterinden „indsylted Tøi“ af Valnødder, Muskatnødder, Citronskaller og Kirsebærmos, som hun efterhaanden skal bruge til Frøkenernes Behov.

En anden Gang sender han hende Kniplinger: „Kære Karen, jeg sender Dig herhos noget Knipling, som er vel større end det andet, dog af samme Munster. Af det, som jeg tog med mig, er intet mere at bekomme. Dette kan dog vel bruges til Hand Klapper [Opslag]“.

Saaledes havde Kongen selv stadig et vaagent Øie med Alt, hvad der angik Børnenes Pasning og Opdragelse.

I Efteraaret 1632 mistede Anna Kathrine sin Fæstemand; Frands Rantzau omkom ved et Ulykkestilfælde den 5. November dette Aar. Hun skal have sørget dybt. Den paafølgende Sommer døde hun den 20. August 1633. Adelen tilsagdes til at møde ved Bisættelsen i Frederiksborg Kirke, som fandt Sted den 16. Oktober.

Imidlertid havde Leonore Christine naaet sit 12. Aar. Omtrent ved den Tid hændte det, at en tysk Fyrste, Hertug Frants Albrecht af Sachsen-Lauenburg, som havde deltaget i Trediveaarskrigen og var personlig kjendt af Christian IV, indfandt sig hos Kongen, som synes dengang at have opholdt sig i Kolding, og anholdt om hendes Haand¹⁾. Kongen svarede, at hun alt var lovet bort. Hertugen henvendte sig nu til Leonore Christine selv, hvilket jo i

¹⁾ Danske Samlinger 2. R. I 148.

Betragtning af Tiden og Forholdene synes ret mærkeligt. Dette maa meget have foruroliget Karen Sehested, som vidste, hvor vred Kongen kunde blive, naar Nogen vilde forstyrre de Partier, han havde bestemt for sine Døttre. Hertugen søgte paa alle Maader at vinde Leonore Christine, forestillede hende, hvor langt anseligere en Hertug var, end en blot Adelsmand o. s. v. Hun svarede, at hun vilde rette sig efter Kongens Befalinger; da det havde behaget ham at love hende til en Adelsmand, var hun fuldkommen tilfreds dermed; og herpaa stod hun fast. Hertugen bad da Karen Sehested om at overtale hende til at komme ham imøde. Men Hovmesterinden underrettede sin Broder, Hannibal Sehested, som da var Hofjunker, om Sagen, og han reiste strax til Møen, hvor Ulfeldt dengang var, for at lade ham vide, hvad der gik for sig. Ulfeldt ilede tilbage; da han kom, var Hertugen, som Intet havde kunnet opnaa, samme Dag reist. Saaledes var da den Sky drevet over.

I Oktober 1633 vilde Kongen drage med Hoffet til Skanderborg, og Karen Sehested fik da Brev angaaende Indpakningen af det Tøi, Børnene skulde have med, og om, hvorledes der skulde forholdes med de Sager, der ikke skulde medføres. Hun bad om at maatte se til sin Gaard (vist hendes Gaard Aastrup i Sjælland) og fik Tilladelse til at tage dertil den 25. Oktober; hun skulde være tilbage igjen til den 28., som var den Dag, Reisen til Jylland skulde gaa for sig. Sine jyske Eiendomme afrundede hun paa denne Tid ved Mageskifter med Kongen; et havde hun foretaget i Januar d. A., og nu i Oktober foretog hun et igjen, hvorved hun skulde have fire Gaarde i Dronningborg Len m. m. Otte Marsvin fik Brev

om at erklære sig over det Gods, hun tilbød Kongen til Vederlag¹⁾. Efter at have besøgt sin Gaard i Sjælland drog hun altsaa med Børnene til Skanderborg, hvor Hoffet blev Vinteren over.

Forholdet til Børnenes Lærere kunde medføre adskillig Vanskelighed for Hovmesterinden, som det ses under dette Ophold i Skanderborg. En af Lærerne, Alexander v. Kükelsom, syntes hun ikke om. Han underviste i Fransk, Regning, Skrivning og Dands. Men det gik ikke godt med Undervisningen i Fransk. Børnene — Sophie Elisabeth og Leonore Christine, er det, her er Tale om — lærte kun Lidt. Sophie Elisabeth havde ingen Lærelyst og „da hun mærkede, at Hovmesterinden ikke straffede hende, naar Alexander klagede over hende, forsømte hun Alt“, siger Leonore Christine i sin franske Selvbiografi, hvor hun nedskriver disse Erindringer²⁾. Leonore blev da ogsaa efterladende. Dertil kom, at der var meget at sige til den Maade, hvorpaa han tiltalte Børnene og i det Hele behandlede dem. Naar han fandt, at den ene af dem skulde straffes, pleiede han at lade Søsteren slaa hende med Riset over Haanden, og naar hun ikke gjorde det stærkt nok, tog han selv Riset og

---

1) Jyske Tegnelser.

2) Danske Samlinger 2. R. I S. 149. Denne Selvbiografi har Leonore Christine skrevet i Fængslet 40 Aar efter de omtalte Begivenheder. Den er henvendt til den yngre Sperling, som har bedt hende give ham Meddelelser om hendes Liv. Det er hvad hun i Hast kan huske, siger hun i Slutningen, og hun har skyndt sig dermed saameget som muligt, fordi Sperling staar i Begreb med at reise bort.

Det her fulgte Stykke af Selvbiografien er ogsaa gengivet i Birket Smith, Leonora Christina Grevinde Ulfeldts Historie I.

slog Søsteren, fordi hun slog for let. Saaledes havde han meget ofte slaaet Leonore Christine.

Karen Sehested klagede da over ham til Kongen, hvad jo ogsaa hendes Instruktion i saadant Tilfælde paalagde hende; hun fremførte, at Børnene ikke kunde læse Fransk godt, endnu mindre tale det, og at Kükelsom slog dem med Riset over Hænderne, gav dem stygge Navne o. s. v. Hun underrettede ogsaa Corfits Ulfeldt i et Brev om det Samme. Ulfeldt sendte strax en Mand til Skanderborg med en truende Besked til Kükelsom. Samtidig hørte Kükelsom, at Kongen havde overdraget sin ældste Søn, Prins Christian, at examinere Børnene, da Hofpræsten, Dr. Christen Jensen, ikke kunde Fransk. Han blev yderst forskrækket og bad Leonore Christine om at komme ham til Hjælp. Der var tre Uger, til Prinsen skulde komme; han vidste, at Leonore, hvis hun vilde, i den Tid kunde indhente det Forsømte, og naar hun saa klarede sig godt ved Prøven, vilde man finde, at det ikke var hans Skyld, at hendes Søster havde lært saa lidt. Leonore holdt sig først tilbage; huskede han, sagde hun, hvorledes hun for et halvt Aar siden med Taarer havde bedt ham om ikke at klage over hende til Hovmesterinden, og han gjorde det alligevel, uagtet han vidste, at hun behandlede hende og Søsteren „som en Bøddel“? Saa græd Kükelsom som et Barn, sagde, han vilde blive ødelagt for bestandig; at det, han bad hende om, var en Barmhjerlighedsgjerning, han vilde aldrig klage over hende, hun skulde herefter ikke gjøre Andet, end hvad hun selv vilde. Tilsidst sagde hun da Ja, hun vilde være flittig, og hun tilegnede sig nu hurtigt, hvad der forredes til Prøven. Da Tiden for denne nærmede sig,

sagde Kükelsom til hende, at hun kunde gjøre ham endnu en stor Tjeneste ved ikke at sige de Smaating, der var foregaaede i Skolen. Han kunde ikke altid veie hvert af sine Ord, naar Frøken Sophie irriterede ham, og hvis han en enkelt Gang havde slaaet hende selv over Fingrene med Riset, naar hun ikke slog sin Søster stærkt nok, maatte hun for Guds Skyld tilgive ham. Hun svarede, hun vilde ikke lyve, hvis man spurgte hende, men af sig selv vilde hun ikke anklage ham. Hermed var han dog ikke tilfreds; han paa-stod, at en Usandhed, hvormed man kunde frelse sin Næste, ingenlunde var en Synd, men var Gud velbehagelig; hun skulde heller ikke opspinde, men kun ikke tilstaa, hvad hun havde set og hørt. Leonore talte om den Behandling, hun vilde faa af Hovmesterinden, hvis hun gik ind paa dette; og om, hvad hun vilde kunne vente sig af Læreren i Tysk, som var en ubehagelig Mand, og af den gamle Musiklærer, som var en „chagrin“. Men Kükelsom vedblev at overtale hende, til hun endelig lovede at opfylde hans Ønske.

Prinsen kom altsaa. Hovmesterinden udtalte sine Anker over Kükelsom til ham og bad ham virke for, at denne Lærer maatte blive fjernet. En Time før Examen skulde begynde, sagde hun til Børnene, at de skulde sige Alt ligefrem om, hvordan Kükelsom havde behandlet dem, slaaet dem o. s. v. Ved Overhøringen var, foruden Hovmesterinden, Hofpræsten, Dr. Christen Jensen, tilstede. Først blev der examineret i Tysk, hvor Sophie Elisabeth viste sig ret ringe, hvad Læreren i dette Fag undskyldte med, at hun var bange. Saa skulde da Kükelsom vise, hvor vidt hans Elever vare i Fransk. Sophie Elisabeths Præstation var meget daarlig. Men da nu

Turen kom til Leonore Christine, og hun skulde læse et Stykke op af den franske Bibel, gjorde hun det saa godt, at Hovmesterinden sagde, det var maaske et Sted, hun kunde udenad. Kükelsom bad hende da selv slaa et andet Sted op til Frøken Leonore at læse. „Han gjør Nar ad mig fordi jeg ikke kan Fransk“, sagde Hovmesterinden¹⁾, og Prinsen tog da Bibelen og lod Leonore læse andre Stykker deri, der gik ligesaa flydende som det første. Af hvad der skulde kunnes udenad, havde hun en Mængde paa rede Haand. Kükelsom sagde nu til Prinsen, at han vilde haabe, Hans Naade vilde se, at det ikke var hans Skyld, at Frøken Sophie var saa langt tilbage. Hovmesterinden tog Ordet: „Det er sandelig Eders Skyld, thi I behandler hende slet“, sagde hun, og fremførte en Mængde Klager over hans Forhold ved Undervisningen, hvorpaa hun spurgte Sophie Elisabeth, om det ikke var sandt. Hun svarede Jo, det kunde han ikke negte med god Samvittighed. Da Hovmesterinden derpaa spurgte Leonore Christine, om det ikke var sandt, fik hun til Svar, at det havde hun hverken set eller hørt. Karen Sehested sagde da til Prinsen: „Vil Eders Naade dog ikke faa hende til at sige Sandheden; hun tør det ikke for Alex-

¹⁾ Det var paa denne Tid endnu ikke her i Landet almindeligt, at Damer lærte Fransk. Charles Ogier, som var her 1634 i den franske Ambassadeur d'Avaux's Følge og var tilstede ved Prins Christians Bryllup, taler i sit Skrift om Danmark med Beundring om vore Adelsmænds Færdighed i Fransk og andre Sprog; men blandt de Damer, han traf paa, talte ingen Fransk undtagen to Søstre til Otto Gjøe og Kongens Døttre. Adelsmændene havde jo paa deres mange Reiser saa meget mere Leilighed til at tilegne sig fremmede Sprog.

anders Skyld“. Prinsen spurgte nu Leonore Christine, om Kükelsom aldrig havde givet hende stygge Navne? Om han aldrig havde slaaet hende? — „Nei aldrig“. — Om hun ikke havde set og hørt, at han havde behandlet hendes Søster ilde? — „Nej, det havde hun aldrig hverken set eller hørt“. — Hovmesterinden, der, som let forstaaeligt, var opbragt, talte sagte til Prinsen. Han svarede høit: „Hvad vil I, at jeg skal gjøre? Jeg har ingen Ordre fra Kongen til at tvinge hende til Noget“. Der var da ikke mere for Karen Sehested at gjøre. Kükelsom blev i sin Stilling.

Nogen Tid efter hændte det, at den gamle Musiklærer, Johannes Meineken, da han en Dag gav Leonore Christine Undervisning paa Spinettet, blev vred og stødte hendes Fingre mod Tangenterne. Saa tog hun hans Haand og slog den saa stærkt mod Tangenterne, at Strængene sprang. Meineken klagede selvfølgelig til Hovmesterinden. Karen Sehested bandt nu to Ris og straffede Leonore Christine med dem, til de begge var slidt op, hvorpaa hun „vendte den tykke Ende af det sidste til“ til bedre Eftertryk. Efter denne Revselse, fortæller Leonore Christine videre, kunde hun i fire Uger ikke gaa ordentligt; to Maaneder varede det, inden Saarene vare helt lægte, og der blev altid Ar tilbage.

Det var en alvorlig Tugtelse. Leonore Christine med det ypperlige Hoved og den stærke Villie har nu heller ikke just været nem at styre. Som vi i det Foregaaende saa, kunde Karen Sehested være skaansom overfor Søsteren.

Sophie Elisabeth gik nu i sit femtende Aar, og hendes Bryllup med Christian Pentz blev fastsat til den 10. Oktober 1634.

Hovmesterinden var fremdeles meget stræng mod Leonore Christine. I Efteraaret, det sidstnævnte Aar, beklagede Leonore sig derover til Corfits Ulfeldt, som da havde en stor Strid med Karen Sehested ved Sophie Elisabeths Bryllup. Han gik derefter til Kongen og udvirkede, at hun kort efter blev afskediget.

Karen Sehested var dog slet ikke altid den strænge Hovmesterinde. Saaledes siger Holberg, hvor han karakteriserer Frederik III: „At han ellers har været jovial og lystig, særdeles i Ungdommen, viser adskillige af hans skemtsomme Breve, især de, som han har tilskrevet Christine Munks Børns Hovmesterinde, Fru Karen Sehested, som ere fulde af lystig Skemt¹⁾“. Et Brev, som Prinsen, dengang Indehaver af Ærkestiftet Bremen, skrev til hende fra Nienhuss ca. et halvt Aar efter, at hun havde fratraadt Stillingen ved Hoffet, lyder saaledes:

„Kære Karen Sehested!

Efterdi jeg skikker min Kammertjener ind i Danmark, haver jeg ikke kunnet forbigaa at besøge Eder med denne min Skrivelse, og havde jeg selv gjerne set, at jeg foruden denne min Skrivelse maatte have den Ære at tale mundtlig med Eder og andre flere i Danmark, men er alt saadant mig ved adskillige Forhindringer bleven forbudet; haabes alligevel med det første at efterkomme, hvad denne Gang er bleven forsømt. I skal have saa store Tak for Eders Gaasepølser og grønsaltet Gaasekjød med Huedboll og Hafversuppe og andet godt Knas etc. ogsaa Hypericon Olie. Kære Karen Sehested lille! Skikker mig noget af Eders stærke Vand, om I haver gjort noget.

¹⁾ Holbergs Danmarks Hist. III 449.

Om det, som jeg talte med Eder om, førend I drog bort, vilde jeg gjerne vide, om jeg skulde endnu efterkomme min Tilsagn. Gjører vel og hilser mig Eders Søster med tusind gode Nætter og siger mig alle gode Venner god Nat. Jeg ved intet nyt at skrive uden det, hvilket dog er gammelt, at jeg er og forbliver Eders vel affectionerede
Friderich.

Datum Nienhuss, den 9. April 1635.

P. S. Jeg haaber, I gjør mig den Ære og skriver mig et Ord tilbage igjen. Jeg savner her Kjøbenhavns Fruentimmer; her er intet uden noget gammelt forslidt Tøi. Gud ved, hvor gjerne jeg havde været til disse mange Bryllupper i Kjøbenhavn. Hilser mig dog Corfits Ulfeldt paa det høfligste og andre, som I ved at være af mine gode Venner. Hermed Eder Gud befalet¹⁾.

Da Karen Sehested var draget fra Hoffet, tog hun strax sin Søn hjem til sig, og han blev hendes store Glæde²⁾. Hun tog Ophold paa Stenalt, som var tilfalden hendes Søn ved hans Farmoder Else Marsvins Død 1632, og antog en „høilærd“ Lærer til ham. Kort efter, 1635, kom hendes Søstersøn Niels Juel, den senere Søhelt, i Huset hos hende³⁾. Han var sex Aar ligesom hendes Søn, og de to smaa Fætttere fik da Undervisning sammen.

I Sommeren det følgende Aar, 1636, fyldte Leonore Christine sit femtende Aar, og hendes Bryllup med Corfits Ulfeldt blev fastsat til den 9. Oktober s. A. Karen Sehested fik Brev om at møde paa Kjø-

¹⁾ Ny Danske Mag. II 8.

²⁾ Ligpr. over Tyge Kruse til Stenalt.

³⁾ Danske Mag. 3. R. III 28.

benhavns Slot til Festen, „deres Ægteskabs Begyndelse med Bøn til Gud allermægtigste at forhjælpe og med sin Nær værelse bepryde“, som Tilsigelsen lød¹). Sine Jomfruer skulde hun tage med. Hun var ogsaa blandt de 97 Fruer, der fik Brev om at møde den 7. Oktober i Frederiksborg for Dagen efter at ledsage Bruden til Kjøbenhavn.

Samme Aar tilsagde Kongen hendes Broder, Hannibal Sehested, den nu tiaarige Frøken Christiane²).

1639 oprettede Karen Sehested et Epitafium over sin afdøde Husbond i Viborg Domkirke³).

Aaret efter træffe vi hende ved Laurids Ulfeldts Bryllup med Else Parsberg⁴). Hendes Brudegave var en Sølvkande paa 60 Lod. Blandt de mange ved denne Leilighed forsamlede Adelsfolk var ogsaa Jørgen Seefeldt til Visborg, for Tiden Lensmand paa Hald. Han havde for to Aar siden mistet sin Hustru, Barbara Friis, efter kun ca. halvandet Aars Ægteskab.

Karen Sehested havde været Enke i tolv Aar, da hun det følgende Aar 1641, 35 Aar gammel, ægtede Jørgen Seefeldt. Kongens Døttre, Christiane og Hedvig, vare tilstede ved hendes Bryllup. Herom skrev Kongen til Corfits Ulfeldt den 12. Februar: „Jeg har bevilget, at de tvende Frøkener, som her ere, maa drage til Karen Sehesteds Bryllup, saafremt jeg kan faa saa meget Tøi, som jeg imod samme Tid kan klæde dem i, hvorfor Du haver herhos Designationen derover at empfangе. Var der noget smukt i Børnehuset at bekomme, havde jeg det helst“⁵). Noget over Mid-

1) Sjællandske Tegnelser.

2) T. S. Hannibal Sehested. II 6.

3) Marmora Danica II 202.

4) Danske Mag. 4. 157.

5) Chr. IV.s Breve V. S. 20. 34.

ten af Marts synes Brylluppet at have fundet Sted. Jørgen Seefeldt var 35 Aar, som Karen Sehested, og havde ligesom hun en Søn af det første korte Ægteskab, Ulrik Seefeldt; men han døde som Barn. 1640 var Jørgen Seefeldt bleven Lieutenant ved Ivar Krabbes Kompagni af den jyske Rostjeneste, og han blev i dette Aar, 1641, Ritmester for samme Kompagni.

Tyge Kruse og Niels Juel, som havde naaet Tolv-aarsalderen, fik nu endnu en Lærer, Licentiat Henrik Linnemann, og det følgende Aar var det Tiden, da Tyge Kruse skulde forlade Hjemmet. 1642 sendtes han til Sorø med sin private Præceptor, M. Rasmus Hammer¹⁾. Samme Aar kom Niels Juel tilbage til sine Forældre; han havde altsaa i syv Aar været opdraget og undervist hos Karen Sehested.

I November 1642 var Fru Karen med sin Husbond til sin Broders Bryllup med Frøken Christiane paa Kjøbenhavns Slot²⁾.

Hendes Søn Tyge var altsaa nu sendt til Sorø og Fostersønnen var reist bort; men der blev derfor ikke tomt i Hjemmet — ny Ungdom kom til Huse. Fru Karen fødte sin Husbond tre Sønner, Christen Seefeldt, Claus Seefeldt og Laurids Seefeldt, f. 17. August 1645.

I Efteraaret 1644 blev hendes Moder syg paa sin Søn Mogens Sehesteds Gaard, Mullerup i Fyen, hvor hun opholdt sig, siden de Svenske brød ind over Jylland. Karen Sehested og hendes Husbond besøgte Moderen under den langvarige Sygdom, som hidførte hendes Død den 20. Marts 1645³⁾.

Tyge Kruse blev tre Aar i Sorø, hvor han gjorde

¹⁾ Ligpr. over Tyge Kruse til Stenalt. Danske Mag. 3. R. III 28.

²⁾ Sjællandske Tegnelser.

³⁾ Ligpr. over Anna Lykke.

sine Sager godt og ved Afskeden fik Ros af Akademiets Hovmester og Professorer¹⁾). Derefter sendtes han 1646, knap 17 Aar gammel, udenlands — med kongelig Bevilling, fordi det var før det 18. Aar — sammen med sin Fætter, Mogens Kruse til Sønder-skov, og M. Rasmus Hammer som Hovmester for dem begge. Reisen gik til Holland, Frankrig og Italien.

To Aar senere fulgte Karen Sehested sin Husbond til Norge, da han 1648 blev forlenet med Nedenæs. I August s. A., da Jørgen Seefeldt, ligesom de andre norske Hovedlensmænd, blandt hvilke hendes Broder, Malte Sehested, mødte ved Kong Frederik III's Hyl- ding i Christiania, har hun maaske været med ved den pragtfulde Modtagelse, Statholderen, hendes Bro- der, havde beredt den nye Konge, med hvem hun i sin Tid havde vexlet Gaasepølser og skemtefulde Breve.

Medens hun var i Norge, kom hendes Søn Tyge, 1649, tilbage fra Udlandet²⁾). Paa Hjemreisen havde der vist sig Tegn til Brystsyge hos ham, og nogle Uger efter at han var kommen hjem, blev han paa sin Gaard Stenalt stærkt angrebet. Han „hastede“ nu meget til Holmgaard, hvor han jo som Barn havde været i Huset i tre Aar; han sagde, at da han ikke kunde komme til sine kære Forældre, som han havde længtes efter, vilde han ingen andre Steder være end hos sin kære Morbroder og Moster, Lisbet Gylden- stjerne, der altid havde været ham som Forældre. Svag og afmægtig kom han den 10. April til Holm- gaard og blev pleiet med stor Kærlighed. Den 16. Mai døde han, kun 20 Aar gammel. Han havde ud-

---

1) Ligpr. over Tyge Kruse til Stenalt.

2) Smstds.

lovet 5000 Rdl. til et Hospital, der skulde oprettes ved Stenalt, samt 30 Rdl. til Husarme sammesteds¹⁾.

Hans Moder fik hans sidste Hilsen gennem sin Søster Anna Sehested, der var i Broderens Hus og stadig havde været om hendes Søn til det sidste.

Da Jørgen Seefeldt i August kom til Kjøbenhavn til Herredagen, fik han Tilladelse til at blive Vintere over i Danmark²⁾. Han og hans Hustru fik nu 1649 Epitafiet i Viborg over Tyge Kruse Enevoldsen indrettet til ogsaa at omfatte Sønnen samt Jørgen Seefeldts første Hustru, Barbara Friis, og naar Tiden kom, ogsaa dem selv³⁾.

1651 fik Jørgen Seefeldt istedetfor Nedenæs Koldinghus, som han havde i to Aar, hvorefter han fik Holbæk Len. Her finde vi i Hjembæk Kirke paa en rigt udskaaren Altertavle i sildig Renaissancestil Karen Sehesteds Navn med hendes Husbonds og Aarstallet 1655⁴⁾. Mellem Donationer til „Hospi-

1) Ligprædiken over Tyge Kruse til Stenalt. Om Hospitalets Stiftelse findes i Hofmans Fundatser II 432: At Tyge Kruse til Stenalt „ved Fundats dat. Holmgaard 15. Mai 1639 [1649], hvilken efter hans Død ved en ny Fundats dat. Visborggaard 6. Juni 1649 er stadfæstet og fornyet af hans Stiffader Jørgen Seefeldt med sin Frue (afdøde Fundators Moder) Karen Sehested, legeret 2500 Rdl. in Specie til et grundmuret Hospitals Indretning og Vedligeholdelse ved Ørsted Kirke“ af hvilken Kapitals Rente 7 fattige Lemmer skulde underholdes; Kapitalen skulde blive staaende paa Rente hos Fundator og hans Arvinger til Stenalt. „Ovenstaaende Donation“, staar der videre, „er siden forbedret af s. Etatsraad Axel Bille til Stenalt og Holbækgaard og Frue Sophie Seefeldt [Jørgen Seefeldts Sønnedatter] til 5000 Rdl. Courant“.

2) Norske Rigsregistrarer IX og X.

3) Marmora Danica II 202.

4) Paa Altertavlen findes ogsaa Kong Frederik III.s Navnetræk. (Trap II 442).

tal og Fattige“ i Merløse Herred ses 100 Rdl. fra Karen Sehested¹). I Aaret 1657 blev Jørgen Seefeldt forlenet med Dueholm Kloster i Jylland. Under den svenske Krig, som nu udbrød, blev han adjungeret Oluf Brockenhuus, der var en af de Kommissærer, der skulde paase, at Befolkningen ikke molesteredes af Fjenderne, og 1660 fik han Ordre til med Henrik Rantzau at gennemgaa de jyske Kommissarieregnskaber.

Men nu kom trange Tider for Karen Sehested og hendes Husbond. Jørgen Seefeldt blev meget forarmet efter denne ødelæggende Krig, som saamange andre danske Adelsmænd bleve det, ofte ved Laan til Kronen, hvilket ogsaa synes, idetmindste tildels, at have været Tilfældet her. Den 19. Juli 1665 bevilgede Frederik III, at der maatte gives Jørgen Seefeldt Betaling i Jordegods for hvad han efter Kong Christian IV.s Obligation af 1646 endnu havde at fordre paa egne og underhavende Kompagni Rytteres Vegne, og for en Forstrækning, han 1660 havde givet Kong Frederik²).

Jørgen Seefeldt nævnes efter Souverænitetten som Gouverneur paa Christiansø. 1664 solgte han Aastrup til Mogens Friis til Faurskov.

Ved hans Død 1666 blev Karen Sehested altsaa anden Gang Enke. Samme Aar døde Hannibal Sehested, den eneste af hendes Sødskende, hun havde tilbage. Den ældste af hendes Sønner, Christen Seefeldt til Stenalt, var 1664 bleven Hofjunker, og i Foraaet 1670 stod hans Bryllup med Lene Rosenkrands til Ovegaard. Men Aaret efter maatte hun miste den

¹) Hofmans Fund. VIII 287.

²) Sjæll. Tegnelser.

anden Søn, Claus Seefeldt til Visborg; han var gift med Birthe Urne. Den tredie Søn, Laurids Seefeldt, til Øland, ægtede Margrete Brockenhuus.

1672 døde Karen Sehested, 66 Aar gammel, som den sidste af Claus Maltesens og Anna Lykkes elleve Børn. Ved hendes Navn hæfter sig vor Histories to Pragtskikkelser, Leonore Christine og Niels Juel, som hun opdrog.

Fra Tved Sogn paa Mols.

Tved Præstegaard og Kirke.

Af Kommunalærer *N. Nielsen*, Hillerød.

EDER-TVED omfatter en Halvgaard, et Hus, Præstegaarden og Sognekirken. Noget af det tilstødende Jordsmon i Retning af Byen Tved (i Ny og Næ kaldet Over-Tved), som ligger et Par Bøsseskud borte, er i høj Grad moradsigt.

Præstegaarden, der er gammel og skæv, men har en smuk Have, der gaar lige ned til Knebel Vig (ogsaa kaldet Tved Vig), vil i malerisk Beliggenhed kunne maale sig med de fleste Præsteboliger i Danmark. Uden for Indkørselen og lige ved Indgangen til Kirkegaarden findes en rigtflydende Kilde med fortrinligt Vand. I min Barndom sprang den — med Skam at melde — frem af en Mødding, hvis Udvidelsestrang var grænseløs, og hvis Bestanddele næsten alle maatte komme i Berøring med, der havde Ærinde til Sognepræst eller Kirke. Nu har Pladsen skiftet Karakter. Møddingen er forsvunden, og det samme er Tilfældet med Staldbygningen, den gik ud fra. Avlingens delvise Bortsalg gjorde Husrummene overflødige.

Naar „Provincial-Lexicon for Danmark“ (1830) roser Tved Præstegaard for sin skønne Udsigt, er det velfortjent. Men Blikket rækker dog videre fra Skrænten bag Kirken og dens Fortsættelse mod Øst, hvor Kongsøre Hage udstrækker sin Finger. Øhoved, Kalø-

vigen, den smalle Indsejling til Knebel Vig („Gabet“) og Roelsegaardspynten med de bagved liggende Vosnæsgaard og Kalø Skove prente sig uudsletteligt i Erindringen, og det samme gør Knebelvigen selv. Agri storladne Bakker (med Trehøje), Knebel festligt skinnende Kirke, den ny Villaby ved Dampskibsbroen under „Skjellerup Bjerger“ m. m., — saa det nok tør siges, at skønnere Udsigt kun sjældent findes.

Et mangler dog siden 1908: Roelse hvide, spids-taarnede Kirke (en tro Kopi af Søsterkirken i Knebel), som tittede frem mellem Træerne derovre ved Roelsegaard. Ufatteligt, at man kunde nedbryde den, omend Lovene hjemlede en saa afskyelig Fremfærd.

Hvor gammel Tved Præstegaard er, staar ingen Steder skrevet, det jeg véd; men at den har haft adskillige Forgængere, vil enhver kunne læse sig til af Kirkens Bygningsemne og Stil, som tyder paa høj Ælde.

Paa dette idylliske Sted — en pæn Afkrog vil maaske nogle sige — har Præst efter Præst afløst hinanden gennem Tiderne. Rækken kan med Besvær føres tre-fire Aarhundreder tilbage; men da jeg ikke véd stort andet, end hvad Wiberg beretter, skal her kun flygtigt berøres, at tre af Mændene — *Christen Hutfeld* (1724—28), *Christen Sørensen Bagge* (1750—72) og *Joh. Nikolaj Winding* 1786—1807, † 1818) — vare Herredsprovster tillige¹⁾.

Provst Bagge havde en Søn, Oluf Bagge (1757—1830), som blev opdraget hos Morbroderen, den lærde Rektor Jens Worm i Aarhus, hvis Navn han føjede til sit eget.

Oluf Bagge Worm — uden Tvivl den berømteste Tvedbo af borgerlig Stand vi kende — tog theologisk Embedseksamen 1779 med megen Hæder, og en smuk Stilling ved Universitetet havde staaet ham aaben, om Ærgerrigheden havde været større. Men den be-

1) Mellem Christen Sørensen Bagge og Joh. Nikolaj Winding blev Provsteembedet paa Mols beklædt af den bekendte *Erik Gjørup Begtrup*, Sognepræst til Vistoft. Hans Søn *Gregers Begtrup* (1769—1841) er den eneste Professor i Landøkonomi, Universitetet har havt.

skedne Mand tog til Takke med Rektoratet ved Horsens lærde Skole, i hvilket han virkede over 40 Aar til stor Velsignelse for Disciplene. Endnu den Dag i Dag holder Skolen hans Navn i Ære, og det er ikke i Horsens alene, han vedblivende mindes som en af Danmarks ypperste Skolemænd.

Provst *Winding* — Præstesøn fra Thy — skal have været en djærv og handledygtig Personlighed, der tilmed fik Skyld for at kunne langt mere end sit Fadervor. At Aanderne i hans eget Sogn pligtskyldigst tog Hensyn til den stærke Modstander, kan næppe betvivles. Men ikke nok hermed. Han blev undertiden hentet langvejs fra for at nedmane meget ondsindede Spøgelser af kraftig Type, andre Præster ikke kunde faa Bugt med.

Det interessante Spørgsmaal, om Provsten selv troede paa sin magiske Ævne, maa desværre lades ubesvaret. Men at Overtroen har været kraftig paa Mols i en Tid, der ligger saa nær op til vor egen, kan i hvert Fald ikke omdisputeres.

Provst *Winding* lod en gammel Ven, den haandsnilde *Peder Møller*, kalde fra Thy til Tved Sogn, hvor han under Øgenavnet *Per Blander* (efter Blanderhuset i Dejret, hans Bopæl) tilvirkede Uhre, som efter sagkyndig Udtalelse endnu en rum Tid — takket være deres Soliditet og øvrige Fortrin — vil kunne hævde Mesterens Ry¹).

Andreas Bjørn Markussen — Søn af Kammerraad Ole Markussen, Herre til Isgaard og Koelstrup — var Sognepræst i Tved i Begyndelsen af forrige Aarhundrede. Han efterfulgtes (1837) af *Folkmar Holm*, Embedets Ihænde-haver til 1875, da han tog Afsked og kort efter døde.

Pastor Holm — en gammel Mand, da jeg lærte ham at kende — var velvoksen, læspede meget, havde

1) Om Provst *Winding*, *Per Blander* og Uhrfabrikationen i Dejret kan man læse udførligt i „Samlinger til jydsk Historie og Topografi“ (3. Række, 1. Bind). — *Blander*-Navnet blev i min Barndom endnu baaret af adskillige i Tved Sogn (*Maren Blander(s)*, *Mogens Blander*, *Blander-Marie* o. s. v.).

Hørevanskeligheder og tilhørte som Verdensborger, maaske ogsaa som Religionslærer, en forbigangen Tid. Om hans Haar fortalte Sagnet, at det var blevet hvidt paa en eneste Nat. Børnene rystede over hele Kroppen, og jeg selv har rystet med, naar han — altid uden menige Skolekommissionsmedlemmers Led-sagelse — viste sig ved Eksamen. Til andre Tider kom han heldigvis ikke i Skolerne. Som Prædikant var han næppe fremragende, og naar Ordet stadig blev rettet til „Venner og Medkristne“, bør det heller ikke lades uomtalt, at han i hvert Fald kun havde yderst faa af den første Slags. Menigheden holdt sig paa Afstand.

Fra Nytaar 1867 gik Embedets Bestyrelse fuldstændig over til Kapellanen *Michael Blichfeld*, hvis Fader, Provst Blichfeld, sidst var Sognepræst til Vejby-Tibirke i Nordsjælland.

M. Blichfeld blev 1875 Præst for Balling-Volling Menigheder i Salling. Som Præst i Dronninglund (Vendsyssel), hvortil han forflyttedes nogle Aar efter, blev han Provst for Herredet af samme Navn, ligesom han i sit sidste Embede, Skibby, en Tid var fungerende Provst for Liunge-Frederiksborg, Ølstykke og Horns Herreder i Frederiksborg Amt. Efter en lang Arbejdsdag trak han sig tilbage 1915 og tog Bolig i Helsingør, hvor han — nu over de Firs — fremdeles har hjemme.

Provst M. Blichfeld har været en nidkær og dygtig Præst af Indre Missions Retning og dertil en hjertensgod Mand, hvem Forfatteren af disse Linier har meget at takke for.

Pastor Holm efterfulgtes i Embedet af *Mühlensteth*, der kom fra Nim-Underup ved Horsens. 1882 tog han Afsked og flyttede til København, hvor han døde 1893.

Pastor Mühlensteth var en selvstændig Personlighed, der beslutsomt gik den lige Vej uden at spejde til højre eller venstre. Hans Forkyndelse var jævn og ligetil. Om Forholdet til Menigheden er kun godt at sige; men stærke Spor har han ikke efterladt.

I sine unge Dage havde han været Præst i vore Besiddelser paa Guineakysten, hvorom han kunde fortælle interessante Ting. At han engang paa Grund af Officerernes Sygdom eller Fraværelse havde maattet kommandere Salutten for Kong Frederik den Syvende, da denne som Prins aflagde Kolonien et Besøg, var en af de mange Historier fra Udlændighedstiden, han opvartede med, naar jeg i Ferierne som ungt Menneske kom ned i Præstegaarden. Efter at være sluppen levende tilbage — et Held, som ikke blev ret mange af de udsendte Embedsmænd til Del, da Klimaet var dræbende — blev han Præst i Sønderjylland, Hustruens Hjemstavn, hvorfra han vistnok blev fordreven 1864.

Hans to Sønner var ansatte i Store nordiske Telegrafsekselskabs Tjeneste, den ene paa den Tid, her omtales, i Sjanghaj.

Pastor Mühlensteth, som ved Ankomsten til Tved fandt Præstegaarden i stærk Forfald, havde Raad til at bringe den paa Fode, og han gjorde det grundigt.

Sluttelig bemærkes, at *A. Diederichsen* var Sognepræst i Tved fra 1882 til sin Død, 1. Juni 1919.

* * *

Noget højere end Præstegaarden ligger den ret anselige Tved Kirke, opført i ren Rundbuestil af utilhuggen Kamp og med Kvadre paa Hjørnerne.

I Middelalderen var den -- tilligemed flere andre af vore Kirker — helliget St. Laurentius, den samme, som i Følge Sagnet paa visse Betingelser fik Trolden Find til at bygge Lunds Domkirke, men efter Historiens Vidnesbyrd led Martyrdøden i Rom under Kejser Valerian omkring Midten af det 3. Aarhundrede.

Som taarnløs er Tved Kirke enestaaende paa Mols, og om den nogen Sinde har haft Taarn er tvivlsomt. Ganske vist nævnes et saadant i sidste Halvdel af 18. Aarhundrede; men Materialet — Bindingsværk — og Tilføjelsen „lille“ tyder paa, at det slet og ret er

en almindelig Klokkestabel, der sigtes til. En saadan kunde anbringes hvor som helst; men med Henblik paa det gersdorffske Gravkapel er det vel nok tilladeligt at spørge: Hvor skulde der blive Plads til Taarnet?

1661 klager Sognepræsten højlydt over Kirkens Brøstfældighed, og troligt nok har det været galt fat efter den ulykkelige Svenskekrig, da saa meget andet laa hen i Kaos. Men Manglerne er blevne afhjulpne, at dømme efter Kirkens Udseende i vore Dage. Dens hvidkalkede Mure og skønne Korrunding (Apsis), Blytaget og den kamtakkede Vestgavl, hvor den smuktlydende Klokke hænger, virker tiltalende, især betragtet fra Syd og Øst. Mod Vest griber det gersdorffske Gravkapel (opført omkring Midten af det 18. Aarhundrede) noget forstyrrende ind, paaklistret, som det er, og ude af Stil med det øvrige.

Uagtet Kirken — for over 50 Aar siden — har faaet større Vinduer (ikke videre skønne forøvrigt), er det Indre vedblivende noget mørkt, navnlig mod Vest, hvor Pulpituret har Plads. Hvælvinger findes alle Vegne, selv i Vaabehuset. Koret er hævet nogle Trin over Skibet af Hensyn til Krypten, Sandbergernes Gravkælder (nu tømt for alt skæmmende Indhold og tilmuret). I den brede Korbue findes Kalkmalerier, som er opriskede for nylig. Et nyt Varmeapparat er opsat, Alteret trukket noget frem i Koret, dets Knæfald omdannet, en Løber anbragt i Gangen m. m.; kort sagt: Menigheden har i nyere og nyeste Tid udfoldet en prisværdig Iver for at gøre Kirkerummet saa lunt og hyggeligt som muligt.

Jernbjælkerne ere indsatte i Tredserne af forrige Aarhundrede. De pynte ikke; men Træbjælkerne, de afløste, saa dog langt værre ud.

Døbefonten er antagelig af Kirkens Alder, i hvert Fald meget gammel, hvorimod Altertavle og Prædikestol henvise til en Periode, der kommer Nutiden langt nærmere ind paa Livet. Orgelet er helt moderne og anskaffet for faa Aar siden.

Tved Kirkegaard, der skraaner jævnt opad fra Vest til Øst, er indhegnet af en solid Kampestensmur, kun afbrudt der, hvor Præstegaardens østre Længe træder i Stedet. Tæt herved findes Hovedindgangen, og et Ligkapel er for en Del Aar siden henlagt ved sydøstre Laage.

Kirkegaarden er vel vedligeholdt. Men saaledes var det ikke i min Barndom, da Rævemanden var Graver ved Kirken. Det meste laa hen i Græstuer, af hvilke et fattigt Jern- eller Trækors hist og her stak frem. Om Beplantning var der — enkelte Træer og vantrevne Buksbombuske fraregnet — slet ikke Tale.

* * *

„Rævemanden“s Døbenavn er mig ubekendt, og antagelig er det gaaet helt i Glemme. Men at Personen med det løjerlige Øgenavn har en vis Interesse, skal jeg ikke forholde Læseren et Par Eksempler paa.

Medens han byggede Huset paa Blaakær Mark, i hvilket Forfatteren af disse Linier er født (det ligger endnu der, hvor Blaakær og Dejret Jorder støde sammen i Nærheden af Mosen Storekringel, omtrent 1 Km. fra Aarhusbugten), boede han hele Sommeren i en Hule, dannet af opkantede Sten, over hvilke en Hestehud var spændt. Stedet henleder Tanken paa en Oldtidsdysse, at dømme efter de faa Rester, som staa tilbage.

At Manden har været højst aparte, kan skønnes deraf, at han arbejdede om Natten og holdt sig inde om Dagen, grov Jorden med Spade og skar Kornet af med Kniv. Sine Ærter saede han paa Grønjord og grov dem dybt ned, for at de skulde „kælve“, som han udtrykte sig. Fortælleren — en gammel Mand fra Dejret — bemærkede tørt, hvad enhver kan fatte, at Udbyttet maatte blive derefter.

Om Rævemandens Skæbne efter Blaakær-Tiden véd jeg ikke synderligt. Han flyttede omsider til Tved, hvor han beboede et lille Hus og blev Graver

ved Tved Kirke, som anført. Her har jeg set ham paa Kirkegaarden og erindrer tydeligt, at han lignede Døden, som den sædvanlig afbildes, dog uden Le og Timeglas. Man maatte uvilkaarligt gyse ved Synet af denne Knokkelmand.

Efter hans Død fandt man Hjemmet fuldt af Tyvekoster, Resultatet af adskillige Aars Samlerflid. Der var Tøjr, Tøjrkøller og andet, han havde kunnet tilvende sig paa Markerne, og der var Ligkistestumper, hjembragte fra Kirkegaarden. Hele Loftsrummet var stoppet med disse sørgelige Rester, som den gamle Gnier ikke havde nænnet at fyre op med.

Ved Dødsboauktionen skal det være gaaet ret livligt til. Efterhaanden, som Numrene raabtes op, lød det fra Forsamlingen: „Det er min!“ — „Det er mit!“ — „Den Tøjrkølle er min; mit Navn staar paa den!“ o. s. v. Blandt Efterladenskaberne var ogsaa en udmærket god og kostbar Kikkert af omtrent en Arms Længde, som blev købt af en Gaardmand, hos hvem jeg har set og prøvet den.

Hvorledes den gamle Skælm har havt det i „Ligkistemagasinet“, medens han samlede Stykke til Stykke er Meddeleren ubekendt; men at han ikke har været overtroisk, er utvivlsomt. Der kunde sikkert have blevet en god Museumsmand, eventuelt en habil Oldgransker ud af ham, om han var kommen paa rette Hylde.

Han efterlod Sønnen Niels Ræv, en forhutlet Person, der fiskede, men tilsidst kom paa Fattiggaarden ved Tved Mølle, hvor han er død for mange Aar siden.

Om Dejret, dens Skole og Lærere.

Af Kommunalærer *N. Nielsen*, Hillerød.

Dejret („Dejr“) eller Dejgret, som det ogsaa skrives, er Navnet paa den største By i Tved Sogn paa Mols, — og mærkeligt nok: intet andet Bosted i Danmark fører et lignende.

Grundplanen har nogenlunde Form af en ret Vinkel, med Benene i Nord og Øst. I Tredserne af forrige Aarhundrede kunde Byen gælde som Prøvekort paa fantastisk Byggeskik. Alt laa hulter til bulter langs de smalle, uregelmæssige, skidne Gader og Stræder, af hvilket et — som det synes uden fornuftig Grund — havde taget Navn efter den svenske Hovedstad. Hist dannede en Husmandsbolig med Stald og øvrige Udenomsbekvemmeligheder den fjerde Længe i en Gaard; her laa en anden Gaard og et Par Huse i den Grad sammenfiltrede, at det for udenforstaaende var aldeles umuligt at finde Rede deri. I en tredje Gaard var den firkantede Plads mellem Længerne saa ringe, at et Køretøj af almindeligt Omfang umulig kunde vende derpaa, om det overhovedet var gørligt at faa en Vogn lodset ind. En fjerde Gaard havde Stuehuset paa den ene Side af Gaden, Udhusene paa den modsatte, og disse havde atter Haand i Hanke med et Hus, der laa paa tværs og havde en anden Ejer. Kort og godt: intet var sparet i Retning af at holde Fantasien skadesløs.

Enkelte Huse kunde tage sig ret pyntelige ud i deres Bindingsværksdragt, den almindelige paa Stedet. Paa den anden Side var der ogsaa skæve og skrutryggede Eksemplarer, som behændigt malede vilde have kunnet gøre Lykke paa Charlottenborg.

Med Udflyttere var Byen kun til Nødtørft forsynet. Langt vester ude, paa det lerbakkede Skødshoved („Skeshowt“), laa Gaarden af samme Navn, ligesom nu, tæt ved Udskibningsstedet;¹⁾ men Kro-

1) 1900 forlagt til den ny Dampskibsbro ved Landborup Strand.

holdsprivilegiet var prisgivet. — Paa Skødshovedmaen knejsede den rige Anders Skomagere bekendte Teglværk, hvor Lergravene, en forfalden Stump Tørrelade og Rester af Ovnmurene i vore Dage er det eneste, som vidner om, hvad Laurs Teglbænder udrettede. Selv boede han med Familie i et lille Hus ved Siden af, og et Stykke borte laa Rasmus Jeppesens nye Parcelgaard.

I Vesterløkke, neden for det ufrugtbare Højdedrag Røjen eller Raajen, byggede Musiker Laurs Jensen (Spillemand) et Hus i Begyndelsen af Tredserne. Lidt senere kom Grøn-Laurs Gaard — nærmere Byen — til at danne et andet Mærkepunkt i Landskabet. Ved det udtørrede Gadekær — omtrent der, hvor et Hus har faaet Plads nedenfor Nalhøj — laa en Maltkølle, som er falden ned for længe siden, og tæt inde ved Byen stod man Ansigt til Ansigt med den gamle Smedje, der i alt væsentlig har samme Udseende, som for 60 Aar siden.

Møllen paa Alhøj — nu et Aktieforetagende — lod Gaardejer Jens Hansen opføre i Aaret 1864.

Paa det ugæstmilde, flade Øhoved (med dets to omtrent 16 m høje Bakkeknolde), hvor Havet idelig holder til om Vinteren, laa tre Huse, af hvilke et var beboet af Mads Væver, Veteran fra 48, et andet af Peter Jensen Amme, ogsaa kaldet „Sprok-Peter“ eller „Peter o Ehowt“, en af Sognets Originaler.

I Retning af Øhoved, hinsides Bøgebjerg, laa Laurs Jakobsens Gaard, paa Generalstabens Kort kaldet Flinthøj, som fremdeles har Plads paa Stedet.

— Det Dejret fra Tredserne, som ovenfor er skildret, skulde ikke ret længe komme til at nyde en uforstyrret Tilværelse. Den 19. September 1875 gik 5 Gaarde og et Par Huse op i Luer, — en Art Forspil til, hvad der hændte Natten til den 13. Maj 1878, da 10 Gaarde og 22 Huse bleve lagte i Aske.¹⁾

¹⁾ Hen imod Slutningen af det 18. Aarhundrede skal der ogsaa have været stor Ildebrand i Dejret, ved hvilken Lejlighed Pastor Warming i Knebel „vendte Vinden“ (hvorom man kan læse i „Samlinger til jydsk Historie og Topografi“, 3. Række, 1. Bind).

Det var i begge Tilfælde Midterpartiet, det gik ud over, saaledes forstaaet, at intet Sted brændte to Gange. At en god Del af den nordlige og østlige Del stod tilbage, for ikke at tale om enkelte Huse ved Indkørselen mod Vest, bærer Vidne om Byens ret anselige Størrelse.¹⁾

Efter Ildebrandene fik man travlt med at flytte ud. En Gaard fik Plads paa Skødshovedmaen, to andre i Vesterløkke, hvor der siden er opstaaet en hel Koloni af Huse med Jord. Tæt udenfor Byen mod Øst kom en Gaard til at ligge ved Vejen til Øhoved, en anden ved Vejen til Tved, og ude ved Kirkebjerg fremvoksede et helt Kvarter, bestaaende af fire Gaarde, af hvilke den ene, saa vidt erindres, dog først er kommen til i 1881.

Ved en uheldig Udskiftning vare de Gaarde og Huse tillagte Arealer oprindelig spredte omkring paa fantastisk Vis. Ganske vist havde Efterslægten i enkelte Tilfælde ved Magelæg søgt at raade Bod paa de værste Mangler; men først efter Branden indtraadte en hel Omvæltning i Jordejendomsforholdene, mest fremkaldt ved Udflytning, men ogsaa af Handelslyst, som stadig ulmer.

Noget er maaske nok indvundet ved disse mange Omflytninger fra Haand til Haand; men i Hovedsagen gælder vel ogsaa her, at Udbyttet næppe svarer til Anstrængelserne.

I selve Byen have Udflytningerne skaffet mere Luft, men ikke større Hygge. Alt er selvfølgelig nyt paa de Steder, hvor Ilden holdt Hus; men hvo

---

1) Peder Christensen Dannemand — en Drukkenbolt af Rang, død for mange Aar siden — skulde faa Ære af sin Gaard, en Bindingsværksfirkant, som efter hans Mening ikke kunde brænde, grundet paa, at der i Overliggeren til en af Dørene var indhugget et gammelt Navn eller Bomærke! — 1875 blev den angrebet af Ilden fra Nord, 1878 fra Syd, men holdt Stand i begge Tilfælde, og endnu den Dag i Dag har Gaarden — fraregnet en ombygget Længe — samme Udseende som for 50—60 Aar siden.

er i Stand til at øjne Plan i Bebyggelsen? Gaderne henligge som før, og i de skaanede Bydele ere Husene af et lignende Udseende som for 50 Aar siden.

* * *

Dejret Skole — efter Bøttiger oprettet i Henhold til Fundats af 24. Januar 1774 — brændte 1802, men blev genopbygget paa samme Sted.

I Tredserne af forrige Aarhundrede, da min Skoletid faldt, bestod den af et gammelt, straatakt Bindingsværkshus med en Art Fremspring paa Midten, Skolestue i Øst, Stald og Lade mod Vest og Beboelseslejlighed i det øvrige. Længden var ret imponerende, Arkitekturen den sædvanlige Husmandsstil; men Bygningen laa efter stedlig Maalestok forholdsvis frit langs et skident Stræde, Fægyden, hvor dybt Mudder som oftest kunde give Folk uden langskafede Træskostøvler nok at bestille. — Haven var anbragt mod Syd; Gymnastikpladsen med Galge og andet Tilbehør laa noget længere tilbage i sydvestlig Retning, og den Embedet tillagte Jordlod ude ad Ølhoved til.

Skolestuen svarede fuldt ud til Bygningens tarvelige Ydre. Fire hvidkalkede Vægge med fem Fag Vinduer, et Bjælkeloft og et hullet Murstensgulv begrænsede et Rum, som kun havde Fjerdeparten af den Størrelse, Nutiden kræver. En lav Forhøjning med tilhørende Bord og Stol — sammenfattet under det stortklingende Navn „Tronen“; fire Skraaborde af sædvanlig Form, det ene bag det andet i stigende Højde; et langt Bord langs den sydlige Væg, oprindelig brugt til at skrive i Sand paa; en Bilæggerovn med Aarstallet 1800 paa Forsiden; en Reol med Bøger, Protokoller, Tabeller og Pegestokke, Spanskør og Tamp, begge af lovmedholdelig Tykkelse, udgjorde de vigtigste Inventariegenstande. Til disse henregner jeg nemlig ikke Børnenes Madkasser — („Ti-ener“) — der i Undervisningstiden havde Plads under Bilæggeren.

Skolestuen stod i Forbindelse med en Smule Gang, fra hvilken der førte en Dør ind til „Skorstensammeret“, Bilæggerovnnens Indfyringssted, et lille sodet Rum, som dovne Elever af yngre Alder havde en vis Respekt for. I Gangen var der Søm til Børnenes Overtøj og Hovedbedækning samt en stor Sandkasse, i hvis Indhold Drengene jordfæstede de Huer og Hals-tørklæder, som skulde hænge paa Sømmene.

Skolen var — som Landsbyskoler i Almindelighed — delt i to Klasser, og Skolegangen i alt væsentligt ordnet saaledes, at yngste Klasse ugentlig gik fire Dage om Sommeren, to om Vinteren, ældste Klasse en Dag om Sommeren (i Regelen 6—12) og fire om Vinteren. Om Middagen standsede Undervisningen en Time. Midt paa Formiddagen vankede et længere, midt paa Eftermiddagen et kortere Frikvarter, og medens Børnene i de større Pauser søgte Hjemmene, maatte Udflytterne blive i Skolestuen eller paa Gymnastikpladsen, med mindre de havde et eller andet Tilflugtssted i Byen.

Hos et Par skikkelige Husmandsfolk — Manden hed Mads Troid, Konen Brok-Ane — fandt jeg i Begyndelsen et saadant Tilholdssted,¹⁾ hvilket var heldigt nok, efterdi jeg havde vanskeligt ved at klare mig i Kammeraternes Kreds.

Værst af alt var den grænseløs skidne Snak, man stadig fyldte mine Øren med og saa meget hellere anvendte, som man hurtig var kommen under Vejr med, at jeg var særlig ømtaalig paa dette Punkt.

Som sekssaarig Purk, udgaaet fra et strængt sædeligt Hjem, var al Raahed mig fremmed, og dertil er formentlig kun godt at sige. Men det undrer unægtelig, at gamle Basballe, denne Hejmdalnatur, kunde være fuldstændig uvidende om Elevernes lave moralske Stade, I modsat Fald vilde han nemlig have slaaet ned med Fynd.

1) Deres efterladte Bolig staa — udvendig set — nøjagtig i samme Stand, som da jeg første Gang betraadte den i 1860. Her standsede Ilden for østgaaende i 1878.

Med Disciplin og Discipliner blev jeg hurtig fortrolig, naar undtages den aandsfortærende „indbyrdes Undervisning“ (Bell-Lancasters Metode), som endnu holdt Hovedet oven Vand i Dejret Skole. Paa et tidligt Tidspunkt var jeg nemlig selvskreven til at blive „Bihjælper“, en Bestilling, der af flere Grunde var alt andet end attraaværdig.

For den Aarhus Bisp, Dr. theol. G. P. Brammer, og den Lyngby Provst, Professor og Seminarieforsstander E. Langhoff, havde jeg med Kammerater den Ære at vorde fremstillet. Visitatserne har sagtens været højtidelige nok; men noget overvældende Indtryk af disse fremragende Pædagoger er dog ikke bevaret.

Derimod erindrer jeg endnu helt tydelig, at en af de menige Skolekommissionsmedlemmer ved en Eksamen var Skyld i, at jeg i et bestemt Fag fik en ringere Karakter end den, Præsten undte mig, og at jeg i den Anledning blev oprørt og klagede til Fader, som forøvrigt trøstede mig med, at det kunde jeg tage mig let, efterdi vedkommende i Skolen havde været en Dosmer, som hverken kunde læse eller skrive og næppe var bleven klogere siden. Som rimeligt er, studsede jeg ved denne Oplysning, menende, at Autoriteterne umulig kunde vælge helt uvidende Personer til at se Lærere og Børn paa Fingrene. Men Theori er, som bekendt, et, Praksis et andet. Siden skulde jeg som Lærer paa Landet høste Erfaring for, at saadant lader sig gøre, ja meget ofte sker.

Dejret gamle Skole brændte 1878. Men Aaret tilforn var den bleven afløst af en tidssvarende Bygning, som fik Plads, hvor Niels Røndes Gaard havde staaet før Branden 1875. Og bør det heller ikke forties, at den gamle Skolestue — 1869 udvidet ved Tilbygning — ved Skæbnens Ugunst afsluttede som Danselokale!

*

*

*

Som de fire første Lærere — eller Skoleholdere — i Dejret anfører Bøttiger: *Hans Rasmussen Vejlbj* (ansat 1774 — forflyttet til Mygind), *Thomas Mellerup* (forflyttet til Agri), *Peder Skaarup* (1790—98) og *Søren P. Feldballe* (1798—1808), begge forflyttede til Knebel.

Søren P. Feldballe, der omtales som forfalden, havde en Datter, Karen, gift med en Gaardmand i Dejret, hvor hun døde som Aftægtskone hos Svigersønnen, Gaardejer Jens Hansen, der byggede Dejret Mølle.

— — —

Søren P. Feldballes Eftermand, den ueksaminerede *Peder Jensen Amme* („Skole-Per“), var Lærer i Dejret 1808—25. „Duelig, flittig og skikkelig“, er det Skudsmaal, han faar, skønt Sagen vistnok er den, at han var mere end skikkelig, idet Børnene havde Magten og gjorde, hvad de lystede.

Enken, Kirsten Jakobsdatter („Skole-Kirsten“), der overlevede ham en Menneskealder eller mere, var Bondekone fra Top til Taa og talte fuldstændig Bondemaal. Meget snurrig i al sin Enfoldighed vakte hun Moro overalt ved ufrivillig Komik og navnlig ved sin bagvendte Tale, — Omstændigheder, som muligvis for en Del var Skyld i, at hun ved Kartegilder og lignende Lejligheder var en kærkommen Gæst, hvad jeg af personlig Erfaring kan bevidne.

En Dattersøn — opkaldt efter Morfaderen, men saare indskrænket — tjente i en meget lang Aarrække som Røgter paa Kvelstrup.

— — —

Jens Peter Basballe — en Skovfogedsøn fra Lykkesholm ved Grenaa, født 1800 og udgaaet fra Lyngby Seminarium 1821 — havde et Aars Tid været Hjælpe-lærer hos Peder Legaard i Tved, da han 1825 efterfulgte Peder Jensen Amme som Lærer i Dejret, hvor han virkede til sin Død, 21. April 1866.

Basballe hørte til de Lærere, som altid vil mindes med Glæde og Taknemmelighed af evnerige og lære-

lystne Elever. Noget anderledes stiller Sagen sig maaske nok, naar Tanken henledes paa Sinkerne, som havde vanskeligt ved at klare sig i Dejret Skole under hans Regimente. Og dog har jeg selv blandt disse truffet adskillige, som vare fuldt ud villige til at give den gamle Hædersmand Æren. Ja, jeg mindes i Øjeblikket kun en eneste, om hvem det var Synd at sige, at han dulgte sit Had.

Kun faa har som Basballe forstaaet at fremkalde gode Resultater i Tilfælde, hvor Materialet selv var af tarveligste Art. Selvfølgelig anvendte han Tvang, naar Overtalelser intet frugtede. Det foresatte Pensum maatte læres og en given Ordre uvægerlig pareres, hvor det gjaldt Orden og Disciplin. Aldrig standsede han paa Halvvejen; aldrig firede han. „Jeg skal, Herren hjælp' mig, lære dig!“ var det staaende Udtryk, naar et Uvejr trak op, og det skal villig indrømmes, at den, Tiltalen gjaldt, havde ret vægtige Grunde til ikke at være tilfreds med sin øjeblikkelige Stilling. Selv Uordener, forøvede paa Gader og Stræder udenfor Undervisningstiden, paataltes og straffedes i Skolen, — en saare heldig Omstændighed forøvrigt, naar henses til, at Politiet, som residerede i Ebeltoft, over en Snes Kilometer borte, saa godt som aldrig lod sig høre eller se i Tved Sogn. Opløb og Mudder af enhver Art skulde derfor snart falde hen af sig selv, hvor han viste sig; thi enhver var klar over, ja vidste maaske endog af personlig Erfaring, at der forestod en Afklapsning, man ikke kunde sludre sig fra, og allermindst naar det gjaldt Færge-Marie, et halvtosset Kvindfolk, som Drengene vanskeligt kunde lade i Fred, og som stadig løb den gamle paa Dørene, naar hun troede sig forurettet.

Basballes Undervisning var anskuelig, livlig og grundig, og for saa vidt en Personlighed kunde komme til Orde indenfor den skrækkelige „indbyrdes Undervisning“, var man aldrig i Tvivl om, hvem der var Manden for det hele. Skolebøgerne vare for en Del

de samme som i vore Dage; dog var Cramers Regnebog endnu ikke helt lagt paa Hylden. Skønskrivning førte Navn af „Kalligrafi“, og som et Kuriosum kan anføres, at naar en og anden ikke kunde faa de gotiske Bogstaver spidsvinklede nok (paa dette Punkt var den gamle overordentlig nøjeseende) eller sjuskede paa anden Vis, blev Stymperen i Regelen sammenlignet med Fuldmægtig Bay eller Kancelliraad Seidelin, to samtidige, om hvilke jeg blot ved, at de boede i Ebeltoft, og kan slutte, at de maa have været nogle slemme Undermaalere i den kalligrafiske Kunst.

For mig, som ikke har kendt Basballe i de unge Aar, staar han som en velproportioneret Skikkelse under Middelhøjde, med et temmelig grovtskaaret, glatbarberet Ansigt, graat, noget krøllet Haar og selvbevidst Optræden.

Han var gift med Ane Sørensen fra Tirstrup, en energisk Kvinde, der sagde „a“ og overlevede Manden i flere Aar. Af deres to Børn — Søn og Datter — var Datteren barnløs Enke efter en Købmand. Sønnen, Søren Peter Basballe (født 1828, udgaaet fra Lyngby 1849), blev Lærer (i Tranbjerg?) paa Samsø, hvor han og Hustru døde i en ung Alder.

En Sønesøn, Peter Basballe, blev opdraget hos Bedsteforældrene i Dejret, men vendte siden tilbage til Fødeøen, hvor han i længere Tid beklædte en underordnet Stilling ved Koldby Havn, i hvilken han er død for flere Aar siden. Om hans eventuelle Livsarvinger vides intet.

— — —

Basballes Eftermand, *Jørgen Peter Lemme*, Søn af Sadelmager Lemme, var født i Randers 1842. I 1862 var han udgaaet fra Lyngby Seminarium og beklædte Stillingen som Andenlærer i Hvilsager (Sønderhald Herred, Randers Amt), da han blev kaldet til Dejret.

Gamle Basballe havde med Rette været beundret for sin Skoles mønsterværdige Orden og Disciplin. At der hændelsesvis — som i Tved — kunde komme

Knappenaale i Hynden paa Lærerens Kathederstol,¹⁾ vilde være aldeles utænkeligt i Dejret, hvor alt gik som efter en Snor. Men i det Fjerdingaar, Vakancen varede, blev Undervisningen besørget af en Seminarist Munch, Huslærer hos Købmand Møller i Torup Pakhus, og dette skikkelige unge Menneske var uheldigvis ikke Opgaven voksen. Alt gled ud i det ubestemte, og Disciplinen var forlængst en saga blott, da Lemme efter Sommerferien 1866 tog Basballes Katheder i Besiddelse.

Lemme var en Mand af Middelhøjde, med blondt Haar og ædle Ansigtstræk; indrammede af et kraftigt Fuldskæg. I høj Grad samvittighedsfuld viede han Skolegerningen al Kraft og Evne og drev navnlig stærkt paa Sangen, hans Yndlingsfag. Men som udpræget Idealist — en udadlig Egenskab i Almindelighed — saa han paa Barnenaturen med milde, alt for milde Øjne, og kom derfor ikke til at udrette synderligt, takket være de haarde Halse, som varmede Bænke i Dejret Skole det Par Aar, han fik Lov at virke.

For Basballe, den strænge Ordenshaandhæver, var Sejren paa Forhaand givet, om noget udisciplinært mod al Formodning skulde vise sig. En Lemme maatte uhjælpelig komme til kort overfor Spektakelmagerne, der med en ondsindet Knægt, Mikkell Kruse, i Spidsen altid greb Lejligheden an og kun havde Respekt for den væbnede Arm.

Hvor Armen er veg og Værget svagt, maa Skolearbejdet blive et Martyrium. Saaledes ogsaa her. Og dog var Lemme et Menneske, alle maatte kunne holde af, — et Menneske, jeg selv kom til at hænge ved med Hjertets hele Kærlighed og tæller blandt mine største Velgørere.

Lemmes Godhed og Lyst til at glæde Eleverne var ubegrænset. Her skal blot anføres, at han gav

¹⁾ Den, som dette gik ud over, var *Jens Nielsen*, der virkede i Tved til 1882, da han tog Afsked og flyttede til København. — Som Lærer var han næppe fremragende, som Menneske ikke synderlig afholdt, som Kirkesanger aldeles umulig.

os Juletræ og foranstaltede Skovture, noget aldeles ukendt derhjemme paa Mols. Hvad jeg — Husmandssønnen — personlig vandt ved slige Opofrelser, kan bedst illustreres ved, at jeg kun kendte Juletræer af Navn og aldrig havde set vort Fædrelands Pryd, det stolte Bøgetræ, under anden Skikkelse end Favnebrænde. Det sidste maa iøvrigt klinge underligt for dem, som vide, at de prægtige Kalø Skove, til hvilke Turene gik, kun laa et Par Mile borte.

Lemme var en glødende Fædrelandsven. Det mærkede man i Historietimerne, naar han manede de store Skikkelser frem og — med 1864 i frisk Minde — fortalte om Tyskernes Rænker og Voldshandlinger, et Emne, han stadig vendte tilbage til og gav Har- men Luft over. Al bjørnbaksk Vildskab, Magtbrynde og Madstræv var ham ligeledes en Vederstyggelighed.¹⁾ Ved enhver Lejlighed lod han Minderne tale og lærte Børnene at elske vort gamle Flag, det han altid lod vaje paa Danmarks Hædersdage. Saa vidt jeg erindrer, var han den første i Sognet, der lod rejse en Flagstang.

Kirkesangen blev paa kort Tid væsentlig forbedret, takket være Lemmes Ihærdighed og den gode Støtte, han fandt hos Kapellanen, Pastor M. Blichfeld, en varmhjertet Ordets Forkynder, der siden skulde blive hans Svoger. Skolebørnene mødte frem ved Gudstjenesten, og da de vare vel indøvede, lød Salmesangen smukt i Tved gamle Kirke til ikke liden Opbyggelse for Menigheden, som efterhaanden lærte at synge med.

Lemme arbejdede ligeledes med Iver for Anskaffelsen af et Orgel til Kirken, ja tilbød endog at spille det gratis, — men talte her for døve Øren. Først

---

¹⁾ Højskoleforstander og Redaktør Lars Bjørnbak i Viby ved Aarhus (1824—78), en af de mest lavstammede Demagoger, vor politiske Historie kender, havde allerede begyndt at lægge sin tunge Haand paa Tvedboerne. Siden — efter 1870, da Lærer Fr. Bønsdorff kom til Tillerup — skulde det blive endnu værre.

nogle og fyrretyve Aar efter, da en ny Slægt havde brudt Staven over gammel Slendrian, skulde Tanken blive til Virkelighed. Men da var Lemme for længst gaaet til sine Fædre.

Han døde nemlig 8. Oktober 1868 efter et Aars lykkeligt Ægteskab og faa Maaneders Sygeleje, knap 26 Aar gl. — Enken overlevede ham i mange Aar. Af Børn kom der ingen.

— — —
Efter Lemmes Død gik Dejret Lærerembede over til *L. A. Højmark* (født 1841, dimitteret 1864), en lille, spinkel, sortsmudset Mand med svage, rødkan- tede Øjne og blaa Brillen. Inden sin Kaldelse til Dejret havde han i nogle Aar været Hjælpelærer hos Boserup i Tillerup.¹⁾

Højmark stak ikke frem paa noget Omraade, fra- regnet Skrivning, i hvilket Fag han indtog en Fører- stilling. Men han var en jævn, ligefrem Mand, der — uden større Paavirkning udefra — virkede i Stil- hed og ved sin Død (1910) efterlod et godt Om- dømme.

Hans Hustru, en Bagerdatter fra Grenaa, var en højst ejendommelig Kvinde, om hvem der i Dejret gaar adskillige Sagn, ikke alle lige troværdige, men for største Delen dog næppe helt grebne ud af Luften.

En Søn af Ægteparret er Lærer paa Sjælland.

---

1) Lærer *Jakob Boserup* (1815–83) var temmelig høj af Vækst og dertil vindtør baade i aandelig og legemlig Henseende. Om Frugterne af hans Arbejde er det raadeligst at tie. Hans usædvanlig høse Stemme skyldtes en Halslidelse, som medførte, at han — til Held for Skolen — meget tidlig maatte holde Hjælpelærer.

Højmarks Efterfølger hos Boserup var *S. Klausen* (ud- gaaet fra Lyngby 1868), en stærkt vindende Personlighed, der siden kom til Flakkebjerg Opdragelsesanstalt, hvor han ægtede Justitsraad C. C. Møllers Datter og efterfulgte sin berømte Svigerfader som Forstander. Med overlegen Dyg- tighed røgtede han det vanskelige Hverv og havde allerede et Navn, da Døden bortrev ham i den kraftigste Manddoms- alder (1894).

Fra Koed og Skiffard 1808

ved *Hans Birkelund.*

EN stilfærdige, fredsommelige Side af Folks Levesæt bevares vanskeligt gennem Tiderne, hvorimod de mer eller mindre „dramatiske“ Begivenheder er ulige lettere at faa fat i, da sidste Optrin af dem ikke sjældent foregaar for Rettens Skranke, og saaledes ogsaa med den følgende Sag, hvori Hovedpersonen er en af Vedøes Fæstebønder i Koed. Flere Forhold tyder paa, at han, Jens Hjulmand, har været en Del oplagt til at lave „Fest“, som det hedder nu Hundrede Aar efter. Denne Sag mod ham førtes for Sønderhald Herreds Ret, og i Politiprotokollen er indført følgende Redegørelse, affattet af Birkedommer i Scheels Birk, Hr. Juul i Voldby, hvorunder Skiffard hørte, og paa Grundlag af en Klage fra Sognefogeden i Tøstrup Sogn. Det, som Klagen drejer sig om, var nemlig foregaaet i Skiffard:

Sognefogeden for Tøstrup Sogn, Søren Bager i Skiffard, har for mig andraget, at Vedøes Fæstebonde Jens Rasmussen Hjulmand af Koed Bye, Sønderhald Herred, har i Dag ikke alene paa en usømmelig og skændig Maade begejnet hans egen Kone og Svigermoder, som er gift med Gaardfæster Anders Nielsen Joensen af Skiffard, men endog i dennes Fraværelse paa en voldsom Maade indslaaet 3 Fag Vinduer der paa Stedet. Sognefogeden bemelte Søren Bager blev kaldet derstæds tilligemed Jens Hjulmands Svoger, Jens Jørgensen af førnævnte Skiffard,

og denne søgte at bringe Jens Hjulmand til Rimmelighed, men i Stedet for at høre noget derom, brugte han Skiældsord og usømmelig Talemaade; men det var dermed ey nok; merbemeldte Jens Hiulmand kom, en dog hen efter Sognefogedens Gaard og skiældede ham paa den skammeligste Maade, ligesom og endvidere brugte Undsætnings Ord med Trudsel om at sætte Ild paa Byen Skiffard.

Denne Opførsel nødsagede Sognefogeden til at lade Undsigeren anholde og føre til hans Hiem i Koed, hvor hand med Bevogtning indsattes.

Deres Høj Velbaarenheds behagelige Bestemmelse maatte indløbe. Det er efter fornævnte Sognefogeds og øvrige vedkommendes Begiæring, at nævnte Begivenhed underdanig anmeldes for Deres Høj Velbaarenhed i Tilfælde af, at der fra Amtets Side skulde findes Anledning til at lade Undersøgelsesforhør optage og derefter Jens Hjulmand tiltale.

Anledningen til, at bemelte Jens Hjulmand, som skal være et onskabsfuldt Menneske, kom til Skiffard og i Svigerfaderens Gaard udøvede den ommeldte fornærmelige Fremgangsmaade, er anmeldt at være den, at han har mishandlet hans Kone, som ofte forhen skal have været Tilfældet, og som Følge deraf søgte hun til Forældrene i Skiffard og ytrede den Attraa at blive skildt ved ham. Manden fulgte strax efter og først paa indsmigrende Maade søgte at overtale hende til at komme igen, men da hun dertil hverken hafde Lyst, eller Familien vilde samtykke deri, blev han yderlig opbragt og søgte paa den grusomste Maade at hævne sig.

Woldby, 8. Juni 1808.

Underdanig
Juul.

Til Højvelbaarne Amtmand, Hr. Kammerherre v. Fønss,
Randers.

Efter at Amtmanden havde modtaget denne Fremstilling, sendte han følgende Skrivelse til Herredsfoged og Borgmester Stadfeldt i Randers:

I Henhold til vedlagte Skrivelse anmodes Hr. Herredsfogeden at optage Forhør til Oplysning om den foredragne Sag, og efter Omstændighederne enten arrestere eller frigive anholdte J. Hjulmand.

Forhøret forventer jeg mig beskrevet og tilsendt.

Randers Amtshus, 10. Juni 1808.

Fønss.

Dette Forhør blev afholdt i Koed af Herredsfuldmægtig Jensen, constitueret Herredsfoged, Anno 1808 16. Juni i Overværelse af Testicitanterne Sognefoged Michael Rasmussen og Gaardmand Jens Adamsen, Koed, og efter at der i Protokollen er henvist til Birkedommer Juuls Skrivelse, paa hvis Foranledning Forhøret blev holdt, fremstilledes for Retten Gaardmand Jens Hjulmand af Koed, og efter at Klagen var oplæst for ham, afgav han følgende summariske Forklaring:

Han var den omtalte Dag rigtignok rejst til Skiffard Bye i Hensigt at hente hans Kone, som var gaaet derhen fra ham og ikke vilde vende tilbage, men den Dag udøvede han hverken mod hende eller hendes Moder det ringeste usømmeligt, naar alene undtages, at han paa den sidstes Huus indsløg 3 Fag Vinduer, fordi Døren paa Huset ved hans Ankomst blev lukket, og han hverken kunde komme ind eller kunde komme sin Kone i Tale. Da Vinduerne var indslagene, gik Jens Hjulmand ind til hans Svigermoders Nabo Peder Degn og var der et Øjeblik, hvorefter han igen gik ud, og ved Udgangen af Døren blev han greben af hans Svoger Jens Jørgensen, der holdt ham, medens Sognefogeden Søren Bager, som kom tilløbende med en Vognkiæp, som han formener han tog i Peder Degns Gaard, og med den gav han Deponenten¹⁾ 3 Slag; det første i Hovedet, det andet over den venstre Arm og det tredie over højre Ben. Derefter krøb Deponenten paa Hænder og Fødder ind til Per Degn og bad ham om noget Vand, som han

¹⁾ Den anholdte.

fik og kom derpaa i Seng, hvoraf han blev bragt ud paa en Vogn, som kørte med ham i Kong Rejse til Koed Bye. Undervejs dertil paa Bakken ved Koustrup sagde Deponenten til Søren Bager og Jens Jørgensen, som fulgte ham: „Kommer I der, I Røverknægte“, hvorpaa disse svarede, at havde han ikke faaet tilforn, saa skulde han nu faa saaledes, at han ikke mere skulde gaa i grøn Gade¹⁾, hvorpaa Deponenten raabte paa Jens Bønnerup, som kørte med ham, og bad ham at forsvare sig, hvilket denne ogsaa gjorde ved at tage til en af sine Vognkiæppe. Deponenten blev ført til Sognefogeden, Michael Rasmussen, ved de anførte Mænd, som sagde til ham, at det var Forvalter Funders Ordre, at Deponenten skulde bevogtes indtil videre. Sognefogeden i Koed lod ham derfor bevogte af 4 Mand fra denne til næste Dags Middag, da han om Eftermiddagen efter sin egen Begiæring blev ført til Skiffard og indlagt hos bemeldte Jens Bønnerup. Han begiærede Vogn af Sognefogeden for at kiøre til Birkedommeren, men da Sognefogeden ej var hjemme, fik han ingen.

Hos Jens Bønnerup forblev han indtil næste Dag og gik da til Fannerup Hovedgaard. Derfra kom han til at kiøre med en Bonde til Voldbye, men da Birkedommeren var ved Soustrup,²⁾ gik Deponenten hen til ham og beklagede sig, hvorpaa denne svarede, at han havde intet med Sagen at bestille. Deponenten benægter iøvrigt, at han brugte de i Klagen benævnte Undsigelser eller Trudsels Ord at ville sætte Ild paa Skiffard By, ligesom han ogsaa forsikrede, at saadant aldrig havde været hans Hensigt, thi vel var han i Sognefogedens Gaard den bemelte 8. Juni omtrent $\frac{1}{2}$ Times Tid, før han indslug Vinduerne paa sin Svigermoders Huus, men han udlod sig da ikke med noget af det, som i Klagen findes anført, dog udskiældte han Sognefogeden Søren Bager for en Tyv, fordi han havde listet Deponentens Kone og Barn fra ham. Deponenten slutter sig til, at Mændene i Skiffard havde taget Anledning til Klagen deraf, at han,

1) Lave Spektakler.

2) Svostrup, Grevskabet Scheels Hovedsæde, nu Benzon.

efter at de havde mishandlet ham, sagde i sin Vrede til dem, at de skulde faa en Ulykke og tillige komme til at græde, naar han lou = lo.

Denne Forklaring blev for Deponenten oplæst, som tilstod sammes Rigtighed med Tillæg, at da han saaledes, som forhen forklaret, laa i Peder Degns Sæng i Skiffard, kom Søren Bager og J. Jørgensen ind til Sængen med en Kiæp og ville have ham op og i denne Hensigt tog ved den højre Arm, som var forslagen, hvorfor Deponenten bad, at de ville lade ham selv staa op, som de endelig og tillod. Deponenten er iøvrigt forsonet med sin Kone, der igien er draget til ham.

Derefter fremstod Sognefoged Michael Rasmussen, som paa Dommerens Spørgsmaal svarede, at alt, hvad Jens Hjulmand havde forklaret betræffende hans Transport til og Bevogtning i Koed Bye samt hans Tilbagesendelse til Skiffard, var fuldt overensstemmende med Sandhed, samt at han havde ophævet Bevogtningen af Jens Hjulmand, fordi Hr. Forvalter Funder paa Michael Rasmussens Forespørgsel havde svaret, at det aldeles ikke havde været hans Ordre, at Sognefogeden skulde holde ham under Bevogtning.

Forhørs Retten, der ved skriftlig Tilsigelse havde indkaldt Sognefoged Bager i Skiffard samt Anders Joensen og Jens Jørgensen samme Sted til Møde ved Forhøret og nu ventet paa disse over 12 Timer, uden at de endnu havde givet Møde, saa sig nødsaget til at slutte Forhøret og indsende samme til Amtet, saa meget mere som de øvrige paagiældende ikke sortere under Synderhald Herreds Jurisdiktion. — Paa Grund af de anførte Omstændigheder, at de egentlige Klager ikke er afhørte og altsaa ikke er anført det ringeste Bevis for, at Jens Hjulmand har brugt de benævnte Undsigelses Ord, fandt Retten sig ikke beføjet til at belægge Jens Hjulmands Person med Arrest. Da ingen havde videre at fremme, blev Retten hævet.

Jensen.

Det beskrevne Forhør blev indsendt til Amtet, men der foreligger intet om, at der foretoges videre i Sagen. Mulig har man ment, at de Prygl, Jens Hjulmand havde faaet tillige med hans Transport og Bevogtning, kunde gaa nogenlunde lige op mod de knuste Ruder og hans Skældsord. Men det lille Træk fra Folkelivet for godt 100 Aar siden hjælper til at klargøre, hvad Forskel der er paa den Tid og vor med Hensyn til Folks Fremfærd og Forhold i tilsvarende Samfundslag.

Fæstesag fra Tøstrup 1789

ved *Hans Birkelund.*

EN nedenfor beskrevne Sag giver et ganske almindeligt Billede af, hvor vanskeligt det var i de Tider at klare sig som Landbruger. Saa vidt det kan ses, havde den her omtalte Fæstebonde haft et Hus i Koed i Fæste under Vedøe og har saa ment, det var bedre at faa en Gaard i Tøstrup, men det gik galt for den stakkels Mand, ja, som det ses af Opgørelsen, betalte han kun Landgæld de første 8 Aar, og han maatte endda være glad til, at han havde et nogenlunde medgørligt Herskab. Sagen kom for Nørre Herreds Ret den 5. Oktober 1789; Dommeren var Kammer Raad N. E. Behr og Fogeden Sr. Palle Præss fra Ryomgaard mødte og fremlagde en hos Gaardfæster Anders Jensen Degn i Tøstrup holdt Registrerings- og Vurderingsforretning, hvilken Præss begjærede læst og Protocollen tilført, det og skete og lyder saaledes:

Anno 25. September efter Anmodning af Gaardfæster Anders Degn indfandt sig paa Obrist de Hoff til Ryomgaard og Wedøe hands Vegne Fuldmægtig Palle Præss med 2 Vidner, navnlig Otte Rasmussen og Jens Rasmussen, begge Gaardmænd i Tøstrup, hos bemelte Anders Degn ibd. for at registrere og vurdere ald hans Indbo, Udbo og Besætning, samt at taxere Gaardens Brøstfældighed og dette at behandle paa loulig Maade. Men forinden videre blev foretagen, ville Præss endnu paa sit høje Herskabs

Vegne vide, om Anders Degn var ved det samme Sindelag som før, at ville afstaa sin i Fæste havende Gaard, han da i de benævnte Tilstedeværendes Overværelse og Paahørelse ville erklære sig fra eller til.

Gaard Fæsteren Anders Degn erkiender, at han ingenlunde kand bestride det længere, men indstændig var anmodende at maatte vorde entlediget fra Gaarden og til den Ende godvillig ville overlade samme under sit høje Herskabs retsindige og naadige Behandling.

Og blev da denne Forretning begyndt saalunde:

I Stuen:

1 Fur Bord med kort Fod 2 Mk., 2 Fur Bænke 1 Mk., 1 Fur malet Hjørneskab 1 Rdl. 2 Mk., 1 Fur Skab 4 Mk., 1 Fyr malet Slag Kiste 2 Rdl., 1 gl. Fur Madskab 1 Mk. 8 Sk., 1 gl. Eske Lehne Stol 8 Mk., 1 gl. do. af Sive 4 Sk., 1 trebenet Bøge Stoel 4 Sk., 1 opslaget Sengested med 2 falmet Omhæng og 1 Kappe 3 Mk. Herudi følgende Klæder: 1 rød-
 sribet Olmerdugs Overdyne 3 Mk., 1 Par blaa Lærreds Lagener 1 Mk., 3 Stk. gl. Olmerdugs Puder 1 Mk. 8 Sk., 1 gl. bolstres Dyne Vahr 4 Sk., 1 Fur Sengested med Eske Stolper samt 2 Omhæng og 1 Kappe 2 Rgl. Herudi følgende Klæder: 1 rød-
 sribet Olmerdugs Overdyne 2 Rdl., 1 Par blaa lærreds Lagener 3 Mk., 1 Bolstres Pude med blaatavlet Overtræk 1 Mk. 8 Sk., 2 Olmerdugs do. 2 Mk., 1 Vad-
 mels Underdyne 1 Rdl., 1 blaastribet Bolsters do. 1 Rdl., 1 Salt Bøtte 2 Sk.

I den anden Stue:

1 Fur Kar Hylle 2 Bøgestripper 6 Sk., 1 Fyr halv Tønde 1 Mk. 8 Sk., 1 Øl Fjerding og 1 Tragt 1 Mk., 1 Bøge Kar 9 Sk., 1 Haspe og 1 Lyse Klov 2 Sk., 1 gl. Bøge Bage Trug med Fod 4 Sk., 1 gl. Halm Gryn Kube 2 Sk., 1 gl. Fur Skrin 8 Sk., 1 Bænk og 1 Bord 4 Sk., 1 Væv med Behør 1 Rdl., 1 Korn Skieppe 8 Sk., 1 Jern Pande 8 Sk.

I Brøggerset:

1 Ild Klemme 8 Sk., 1 Fur Spand, 2 Ballier og 1 Fjerding 2 Mk., 1 Kiærne med Tilbehør og 1 Øl Lægen 1 Mk., 1 Haandkværn med Behør 4 Mk., 1 Messing Kiedel 1 Mk., 1 Grube Kiedel 3 Rdl.

Paa Loftet:

1 Slaa Drag og 1 Meje Drag 8 Sk., 1 Fur Vugge 1 Mk., 1 Høe Le 1 Mk.

I Gaarden:

1 Træ Vogn med Rejse Hougre,¹⁾ Møg Hougre, Læjder Læsmer²⁾ samt Drætte³⁾ Tøj til 2 Bæster 6 Rdl. 1 do. Vogn med Møg Hougre og ligeledes Tilbehør 5 Rdl., 1 do. med Møg Houre og Drætte Tøj 4 Rdl., 1 Træ Plov med Tilbehør 1 Rdl. 2 Mk., 1 gl. Bag Plov 1 Mk., 2 Træ Harver 3 Mk., 1 Grav Spade 1 Mk., 1 Saug og 4 River 1 Mk., 6 Stk. Haar Tyr⁴⁾, 1 Slæber⁵⁾ og 2 gl. Haand Økser 1 Rdl.

I Herberget:

1 Hakkels Kiste med Skiære Kniv 1 Mk., 1 opslagen Sengested 2 Sk., 1 hvid Olmer Dugs Overdyne 1 Rdl., 1 Par blaa lærreds Lagen 2 Mk., 2 Stk. Olmerdugs Puder 1 Mk., 1 hvid bolstret Underdyne 1 Rdl.

Levende Kræture:

1 sortblakket Hest, 12 Aar, 16 Rdl., 1 sort do., 10 Aar, 16 Rdl., 1 brun do., 7 Aar, 14 Rdl., 1 sort do., 16 Aar, 8 Rdl., 1 sortbrun Hoppe, 14 Aar, 10 Rdl., 1 sort do., 18 Aar, 6 Rdl.

Flere Høveder:

1 sorthjelmet Ko, 6 Aar, 8 Rdl., 1 sort do., 12 Aar, 6 Rdl., 1 sort Orne 4 Rdl.

Faar og Grise:

6 Stk. Faar à 1 Rdl., 2 Lam à 1 Mk., 1 So Gris 4 Mk.

Ialt Boets Indtægt 136 Rdl.

1) Hougre ell. Haugre = Havfjæl, Vognfjæl, Vognfading.

2) Læsmer = Læsmelstang, Stang oven paa Korn- og Hølæs.

3) Trækketøj, Seler.

4) Tøjr, snoet af Haar, f. Eks. til Køer, som vil æde Reb.

5) Stenslæde.

Ja, tænk, det er kun ca. 130 Aar siden, at et Landbrug i en Tøstrup Gaard dreves under saadanne Forhold. Se paa de Redskaber og se paa Heste- og Kreaturholdet. Hvor er det dog tydeligt og sørgeligt det Bonde-Billede, og hvor er der dog sket vældige Fremskridt siden da!

Dernæst følger Boets „Besværing“ og Giæld:

I. Blev af Vurderings Mændene attesteret og taxeret Gaardens Brøstfældighed.

Stue Raden, bestaaende af 8 Fag, behøves at bekoste til hver Fags Reparation og Istandsættelse à 4 Rdl. ialt 32 Rdl. Lade Raden 12 Fag à 2 Rdl. = 24 Rdl. og Fæ Raden 10 Fag à 2 Rdl. = 20 Rdl.

II. Besætningen. Til Auflens Drift udfordres 6 forsvarlige Plov Bæster à 16 Rdl. = 96 Rdl., 2 Vogne med Behør à 8 Rdl. = 16 Rdl., 1 Plov med Behør 3 Rdl., 1 Harve 3 Mk., ialt 115 Rdl. 3 Mk.

III. Resterende kgl. Skatter og Landgilde til høje Herskab:

1 Kgl. Skat for April og Juli Kvartal 1789 4 Rdl. 2 Mk. 2 Sk.

2 Landgilde for 1782, 83, 84, 85, 86, 87, 88 à 12 Skiepper Rug = 11 Rdl. 4 Mk. 4 Sk.

3 For bekommen 11 Td. Rug for 1789 = 44 Rdl., ialt 61 Rdl.

IV. Den bortskyldige Giæld til andre blev angivet at være følgende:

1. Skyldig til Kr. Munk, Ebbeltoft, for Jern
1 Rdl. 2 Mk. 2 Sk.
2. „ Sr. Mads Møller i Grenaae for Tiære 4 Mk.
3. „ Michel Vivel i Schiffard laant Penge 4 Rdl.
4. „ Niels Jensen, ibd., ligesaa 8 Rdl.
5. „ Rasmus Bisp i Nimtoft do. 4 Mk. 4 Sk.

Ialt 14 Rdl. 4 Mk. 4 Sk., hvorefter Boets Udgift er 266 Rdl. 1 Mk. 12 Sk. og altsaa overstiger Indtægterne med godt 130 Rdl., thi var Fæsteren Anders Jensen Degn villig at møde ved Retten Mandag d. 5. Oktbr. og igientage sin for Fuldmægtig Præss givne Erklæring, samt at aflevere sit Fæstebrev, og

at saaledes som anført er passeret bevidnes med vore Hænders Underskrift.

For Obrist de Hoff's Vegne:

P. Præss,
Fuldmægtig.

Anders Degn,
Gaard Fæster.

Til Vitterlighed:

Otte Rasmussen.   Jens Rasmussen.

Det afleverede Fæstebrev lyder saaledes:

Nille Orlicha Reinfranch til Wedøe, salig Krigs Assessor Boesens, kiender og hermed vitterliggiør at have stæd og Fæsted, ligesom jeg og hermed stæder og fæster til Anders Jensen Degn, der forhen beboede et Hus i Koed, den mig tilhørende Gaard i Tøstrup By, som han nu allerede paabor, og som Laurids Bødker sidst beboede og formedelst Armod frasagde sig. Hvilken Gaard, der i sin Landmaalings Matrikul er ansat for Hartkorn Agger og Eng 5 Td. 3 Skp. 3 Fdk.; Skovskyld 3 Fdk., bemelte Anders Jensen Degn sin Livstid maa nyde, bruge og beholde i Fæste med ald den Rettighed, hans Formand dertil med Rette haft.

Heraf maa han aarlig til rette Tid svare og bestride alle kgl. Skatter og Contributioner, ordinære og extraordinære, som enten nu er eller herefter allernaadigst(!) vorder paabudt, samt til hvert Aars Martini¹⁾ betale den i Jordebogen ansatte og mig tilkommende Landgilde, holde Gaardens Bygninger og Besætning i forsvarlig Stand, saaledes at de alletider kan staa for fuld Syen, ingen tilhuse eller herbergere uden min Tilladelse og heller noget af Gaardens Jorder bortleje, langt mindre noget derfra lade bortkomme, men selv forsvarlig dyrke og bruge samme, forrette Hoveri og Arbejde lige med sine Naboer og Medtienere.

Iøvrigt retter og forholder Fæsteren sig efter kgl. allernaadigste Love og Forordninger. — Er sit Her-

¹⁾ Mortensdag.

skab og Fuldmægtig hørig og lydige under dette sit Fæstes Forbrydelse og anden vilkaarlig¹⁾ Straf.

Formedelst Gaardens ringe og maadelige Omstændigheder er Fæsteren befriet for at svare kgl. Skatter til Oktober Maanedes Begyndelse 1774.

Dette til Bekræftelse med min Haand og Segl.
Vedøe, d. 10. Oktober 1773.

N. O. Reinfranch²⁾, sal. Boesens.

Bemelte Fæstebonde Anders Jensen Degn fremstod saa for Retten og tilstod den foran beskrevne „Forretnings“ Rigtighed i alle Maader, samt igientog sin giorte Begiæring at maatte i Mindelighed fratræde sin Gaard og sit Fæste uden Dom, siden hand formedelst flere tilslagne Vanheld og fornemmelig dette, at hans Kone har været for det meste syg og sengeiggende de 3 sidste Aar og nu til sidst ikke meget oven Senge siden Kyndelmisse. Han bad og haabede derfor, at hans høje og gunstige Herskab ville være medlidende og vise Barmhjærtighed mod ham med at unde ham fri Hues Værelse for det første Vinter og tillige forunde ham noget til Ophold for sin syge Kone og sine smaa Børn. Det Fæstebrev leverede han frivillig tilbage til Cassation. Sr. Præss begærede det passerede i Tingsvidne Form beskrevet, som Retten og bevilgede, hvorefter Sagen sluttedes.

---

1) forholdssvarende.

2) Paa Undersiden af den til Nimtofte hørende Sølvdisk, hvorpaa Brødet lægges til Altergang, staar smukt indgraveret H. I. B., N. O. R. — Adskillige Gange har jeg forgæves søgt at udfinde, hvis disse Forbogstaver var. Jeg mente, at R. mulig betød Ryomgaard, men ingen af dens Ejere passede de Forbogstaver paa. Ganske tilfældig kom jeg ved Udarbejdelsen af ovenstaaende til at lægge Mærke til de 3 sjældne Kvindenavnsforbogstaver. Hendes Mand hed Hendrik I. Boesen. De to har saa rimeligvis skænket Disken, mulig ogsaa Kalken til Kirken. Ved en senere Undersøgelse har jeg fundet, at de samme Navnetræk findes paa Koed Kirkes Bæger og Disk, og der staar de under Aarstallet 1762. H. B.

Herremænd og Bønder i Ommersyssel.

En Retsrække fremstillet paa Grundlag af Registratur.

De himmerlandske Vinranke-Munck'er, en yngre Linje af Slægten Munck, kjendelig paa den grønne Løvslyngning, den førte i sit Vaaben, havde skudt en Gren frem i Ommersyssel derved, at Gunde Nielsens Søn i Havbro, Niels Munck til Halkjær i Aarene før 1465 ægtede Birgitte Ottosdatter Bøjstrup, som efter sin Far havde arvet Hovedgaarden Hungstrup i Tvede Sogn. Parret fik Sønerne Otto og Lars, af hvilke den første overtog Gjesinggaard, som hans Moder havde arvet efter en Halvbroder, den tidligere Slotsfoged paa Kalø, Oluf Friis af Slægten Munck-Lange, denne der førte de tre Roser. Den yngre Søn Lars, Hovedpersonen i den efterfølgende Retssag, fik Hungstrup; han kom gennem et langt Liv til at gavne denne sin Fødegaard ved betydelige Jordinddragninger, som noget nær fordoblede dens tidligere Areal.

Vinranke Slægten fortsatte sin Væxt i trende Led paa hver af de to Hovedgaarde. Lars ægtede Anne Lunov, og deres Søn Jesper Munck, der faldt ved Svartea 1565, havde med sin Hustru Dorte Juul Sønnen Lars Jespersen, ogsaa kaldet den yngre Lars Munck, som ægtede Mette Kaas og døde paa Hungstrup 1601 uden Børn. Slægtens tilsvarende Led paa Gjesinggaard var Otto Nielsen, gift med Kirsten Juel,

deres Søn Niels Ottosen, gift med Birgitte Kruse, deres Søn, den kendte Kresten Munck, var gift med Anne Skram (Fasti) og døde paa Gjesinggaard 1612 uden Børn. Ommersyssels Vinranke var dermed afblomstret i Tvede Sogn.

Omgangen mellem de to Gaarde var ikke god. Sagnet taler endnu om blodigt Fjendskab, og Sagnet lyver ikke; bl. a. spores gamle, meget bitre Arvestridigheder. I høj Grad pinligt maa dette Had have virket; man kunde staa paa Hungstrup og raabe til Gjesinggaard.

Lars Nielsen Munck, ogsaa kaldet den ældre Lars Munck, overtog sin Fødegaard inden 1503. Hans Moder levede da som Enke hos Sønnen Otto paa Gjesinggaard. Lars førte altsaa egen Husholdning hjemme paa Hungstrup og var rimeligvis allerede gift med Anne Lunov. Hungstrup var den Gang kun lille, var altsaa endnu ikke naaet ud over sin middelalderlige Skikkelse. Dens Areal naaede næppe længere østpaa end til Gjesing Møllevej, — en forlængst nedlagt Forbindelse fra Gjesing Mølle sydpaa over Sletbjerg (Højde 107) til Mellerup-Tvedevejens bratte Sving tæt norden Dybdal. De øvrige Jorder, der senere skulde blive Hungstrups, var i overvejende Grad paa andre Hænder.

Langs Arealets Vestside, altsaa grænsende til Gjesing Møllevej, laa et stort Indelukke „*Priorlykke*“, der tilhørte Mariager Kloster siden 1410 og laa under Skalmstrup Bøndernes Brug. Østen Priorlykke laa andre Jorder, *Baastrup Ager*; de sidste Rester af en forlængst hensuldret Gaard; endvidere bredte sig ude paa Højlandet mellem Tvede Aa og Skalmstrup, mellem Møllehulen — Indrup Mose til Randers Fjord, Jorder, der hørte under Gaarden *Indrup*, hvis hele Efterladenskaber, den nøgne Jord fraregnet, er Navnet paa en Mose, nogle Stubbe og et fattigt, ribbet Sagn om Gaardens stedfundne Fald. Visse Dele af denne Gaards Jorder var paaviseligt i Tvede Kirkes Eje og utvivlsomt ogsaa den øvrige Del, skæn-

ket, — som det synes — til Sognekirken af Lars Muncks Morfar Otto Bøjstrup til Ingsgaard og Hustru for en Sjælemesse.

Disse stedlige Ejersforhold, der ere uddragne af et Sandemandsbrev af 1548¹⁾, ere af Vigtighed for Forstaaelsen af Gangen i den efterfølgende Retssag. Hertil maa endnu føjes Oplysning om, at Nabobyen i Sydost, Skalmstrup, i overvejende Grad tilhørte Mariager Kloster, der ejede de tre Gaarde, medens en fjerde var pantsat til Aarhus Bispestol af Axel Jepsen Thott til Støvringgaard. Pantet var som Følge af yderligere Laan hos Biskop Ejler Bølle bleven forhøjet i Aaret 1486.²⁾ Endnu i 1512 var Landsbyen paa to Ejeres Hænder, eftersom man dengang havde fundet det nødvendigt at paavise Skællet mellem Nør og Sønderskalmstrups Skove.

Af de ovenfor nævnte Jorder ejede Lars Munck intet øst for en Linje Møllehulen—Sletbjerg (Højde 107)—Mellerup-Tvede Vejens bratte Sving kort nord for Dybdal. Han mente at eje Krav paa Baastrup Ager og muligvis med Rette, dog var han ikke i Besiddelse af Pergament derpaa. Som den kloge Mand, han var, skrider han derfor ganske faa Aar efter Overtagelse af Fødegaarden til at sikre sig uangribelig Ejendomsret til dette Jordstykke saa langt som Omstændighederne tillod. I Mangel af bedre Bevis møder han frem paa Herredets Ting og hævder Jorden som sin gennem ukæret Brug i en vis Aarrække. Jydske Lov satte denne til 20 Aar mindst, selvsagt var flere ønskelige, og vi ser da ogsaa Hovedparten af den Slags Dokumenter, der naaede vor Tid, almindeligvis anvende 40 Aar. Det datidige

1) Mariager Klosters Brevfortegnelse i Ældste Arkivregistraturer V, 1ste Halvbind, Side 677. F 10 og Landstingsvidisse 1566 ³¹/₈, af Tingsvidne 1548 ⁸/₅ om Markeskæl mellem Skalmstrup og Tvede Marker, Gjesinggaards Arkiv, Landsarkivet.

2) Tyge A. Becker Prospekter af danske Herregaarde, 6te Bind, Støvringgaard.

Fagudtryk for slig Erhvervelse af Ejendomsret var, at *indværge ved Lovhævd*. Lars Munck anvendte den paa Baastrup Ager, og han opnaaede ogsaa ad denne Vej Tingets gunstige Kendelse.

Denne munckske Proces har været kendt og omtalt langt ud over Nørhald Herreds Grænse gennem adskillige Slægtled; underligt nok at enhver Erindring om den er forsvunden paa Stedet. Følgende Fremstilling bygger derfor udelukkende paa skriftlige Kilder, omend Sagens originale Akter forlængst ere borte. Som angaaende Skalmstrup By fandtes de i sin Tid i Mariager Klosters Godsarkiv, hvor en Del af dem registreredes i Aaret 1584 af Kansler Niels Kaas og Jørgen Skram til Tjele; den øvrige Part var vel allerede dengang forsvunden, som iøvrigt alt originalt Stof er det nu. Tilbage er blot denne af Adelsmændene optagne Fortegnelse over Klosterets Breve, indeholdende ganske korte Udtog af hver enkelt Brev; det er disse Udtog, der er Fremstillingens Kilde, udvidede og anskueliggjorte ved Hjælp af andre fra den samme Fortegnelse angaaende den samme By, i det følgende ere de trykte med *cursiv*. Skalmstrup var som Helhed i Kloster-Arkivet repræsenteret af 15 Breve, og fra disse stammer for Ex. Oplysningen om Bøndernes Ret til Græsningen ved Tvede Aa, en vigtig Enkelthed i Sagens Forløb. Men trods disse Udtog vilde en Udredning have været en Umulighed, saafremt ikke et heldigt Fund havde bragt et gammelt Skælbrev for Dagen.¹⁾ Dette giver nemlig det manglende Indblik i Stedets Ejersforhold og knytter de enkelte Udtog sammen i en langsommelig Kæde af Processer over 60 Aars Forløb. Og kunde man end synes den gamle Retssag dømt til denne Glemselens Grav, i hvilken Erindringen forlængst sænkede den, er den dog saa betegnende for sin Tid og byder saa mange Træk til Gamle Lars Muncks Karakteristik, at en Genfortælling kan siges forsvarlig.

1) Note 1, Side 91.

For en Fuldstændigheds Skyld skal blot nævnes, at Viborg Landstings Dombøger fra Tiden alle mangle med Undtagelse af Bogen for 1571; til Gengæld har ingen endnu villet paatage sig at læse denne.

Da Lars Nielsen Munck til Hungstrup i Aar 1509 senest indværgede Baastrup Ager ved Lovhævd, forøgede han ganske vist sin Fødegaards Areal med adskillige Tønder Land; men samtidig og vel uden selv at vide af det aabnede han Døren paa vid Gab for alskens Ufred. Thi selv om Ageren ingenlunde var en daarlig Bid, kan dog ikke nægtes, at slemme Ulemper klæbede ved. Baastrup Ager svævede nemlig for saa vidt i Luften, som den slet ikke grænsede til det øvrige Hungstrup paa noget Punkt. I Nord og Øst spærredes Forbindelse af Indrup Mose og Skov og Indrup Ager; i Syd laa Skalmstrup og i Vest denne Bys Priorlykke.

Saa længe Lars Munck lystedes at nytte Baastrup Ager under Plov, gik alt saare vel; han kunde da lægge sin Færdsel til og fra ad „den gamle Vej“, som godt nok førte ind paa Ejendommen og var vid nok for Vogn og Plovrytter, derimod meget for smal til Drift. Følgelig vilde Munck i samme Øjeblik, han lagde Baastrup under Fæfod, staa i den lidet tilfredsstillende Situation ikke at kunne faa sit Kvæg drevet ind paa den nys fremkomne Græsgang uden at sætte Foden i anden Mands Jord. Baastrups Beliggenhed rummede, som man let vil se, rige Muligheder for adskilligt Utøj i en ellers fredsommelig Skindpels.

Og nu maa være sket dette, at Lars lod Baastrup gro i Græs; for at udnytte denne Græsning har han Valget imellem at fortrædige Naboerne i Vest, Nord eller Øst, henholdsvis Skalmstrup Bymænd i Priorlykke eller en anden Haandfuld Bønder, dels fra Skalmstrup, dels fra Tvede, som vistnok allerede den Gang dyrkede og drev i det gamle Indrups Jord, rimelig-

vis i Fæste af Sognekirken. Naar det netop blev Bønderne i Vest, der kom til at undgælde, kan man slutte, at Fortrædigelsen kom spadserende vestfra, d. v. s. at Hungstrup Kvæg gik fra Lars Muncks Ruglykke gennem Klosterets Priorlykke ind paa Baastrup Ager — eller med vore Dages Betegnelser: det kom fra Højde 107 Sletbjerg langs nordre Skalmstrup Vej til Arealerne tæt Østen Stenhøj.¹⁾

Hvorledes Priorlykken saa ud i hine fjerne Dage, det drejer sig om Tiden 1509—10, lader sig ikke nøjagtigt paavise. En 40 Aar senere henlaa dens nordlige og østlige Del eller Egnen tæt sønden Indrup Stubbe²⁾ som Krat, medens den sydlige Part ved Stenhøj og nordre Skalmstrup Vej samtidig var dyrket, eftersom der fandtes Agre paa dette Sted. Denne Fordeling af Ager og Krat kan ingenlunde være tilfældig; Bønderne i Skalmstrup ejede jo Brugsretten i 1410 og mange Aar derefter. Opdyrkningen maatte derfor foregaa sydfra og skyde sig i nordlig Retning. 1548 er den allerede langt nordpaa; men ogsaa i 1511 lader dette Forhold sig skimte gennem en Udtalelse som: „Priorlykke og Krat“, en Modsætning altsaa mellem en dyrket og udyrket Del. Der er saaledes ingen Grund til anden Antagelse, end at Dyrkningen ogsaa i 1511 var godt i Vej nordover, eller at Priorlykkens sydlige Del ogsaa dengang var dyrket, medens dens nordlige Del ved Indrup Mose endnu laa som Urkrat.

Gennem den saaledes dyrkede Priorlykke driver Lars Munck nu sit Kvæg, naar det fra Ruglykken skal over paa Baastrup Ager; et Sammenstød med Bønderne i Skalmstrup vilde være temmelig uundgaeligt, og det udeblev da heller ikke. Hvad der foregaar udenfor Retten, har jeg naturligvis ingen

1) Den nordre Skalmstrup Vej er Huslod Vejen i dens lige Fart mod Tvede By. Forbindelsen er nu afbrudt paa Sletbjerg og Færdsele lagt ad den forlængst forsvundne Gjesing Møllevejs søndre Stykke indtil Møllerupvejen.

2) d. v. s. Hungstrup Skovs sydlige Del.

Midler til at paavise; rimeligvis har Bymændene i høflige Udtryk, men forgæves protesteret paa Hungstrup for derefter at klage til deres Herskab, Konventerne i Mariager. Rimeligvis har vel derefter Priorens visse Bud aflagt Hungstrup en lige saa høflig og lige saa forgæves Visit. Lars Munck ønskede nu een Gang at bruge Baastrup Ager under Fæfod, og da hverken han eller hans Hjord kunde flyve derind, saa drev han gennem Priorlykke, — Basta!

Da Sagen saaledes ikke har ladet sig ordne ad mindelig Vej, vandrør den for Herredets Ting; men det er ikke her lykkedes Munck at skaffe Beviser for Tiladeligheden af at bryde Hegns- og Markfred eller voldelig Drift i fremmed Ejendom, derimod fremlagde Klosteret i Aaret 1511: „*et Synsbrev af Hald Herreds Ting, at Priorlykke og Skov er fordærvet og kviste-bidt, og Lars Muncks Kvæg var deriggennem drevet*“. Dommen findes desværre ikke bevaret; men det kan umuligt fejle, at dette af Klosteret irettelagte Dokument udstedt af selve Tingets Folk har været absolut fældende. Lars Munck er bleven dømt paa Herredsting og rimeligvis ogsaa paa Landsting, saafremt han har ført Sagen dertil, hvilket i høj Grad er tænkeligt, grundet paa hans sejge, stædige Sindelag; dog enten—eller, han har faaet bestemt Tilhold om at holde sine Fingre, — rettere sit Kvæg af Priorlykken.

En ligefrem Følge af denne Dom var en vældig Forbitrelse hos Lars Munck; sligt kan jo indfinde sig hos tabende i den Slags Sager. Rimeligvis har han ogsaa seet, — ellet troet at se et Smil, en hoverende Blinken hos de Skalmstrup Bymænd næste Gang, han traf over dem. Nok, der maatte Hævn til, en rigtig fortrædigende Hævn, — den ler dog nok bedst — — — hm!

Men nu sker det jo ogsaa, at slig blussende Vrede undertiden leder Folk til Dumheder; volder vel og af og til en desperat Glæde i at kunne forulempe Modstanderen mest muligt, selv for en stakket Tid. Tilfældet er ikke smukt, sandt nok, men kan nu og da faa Raade-

rum i den menneskelige Karakter, ogsaa i Lars Muncks, hvis Tankegang kort og godt var denne: Skalmstrup Bønder hindrer mig i at nytte min lovligt indværgede Græsning paa Baastrup Ager, — vel! saa spærrer jeg Forten for Bøndernes Kvæg næste Gang, disse driver ad Røddeaa til. Og Sagen var virkelig besnærende lige for lige. Sagen var jo den, at Bønderne ejede Græsningsretten i Fjordengene ved Rødde eller Tvede Aa; vilde de udnytte denne, maatte Kvæget drives ad Forten, d. v. s. Driftvejen, der fra Skalmstrup Skovdam i Byens Hjærte førte ned paa Engene. Og var det nu ikke som et Spil af Skæb-
 nen, at denne Forte passerede tværs over Lars Muncks Kære ved „Skvaderballe“ undervejs til de omtalte Enge? Lars Munck vælger altsaa at slaa Bønderne med deres egne Vaaben under Devisen: spærrer Du hist, saa spærrer jeg her. Hans ubeherskede Vrede eller ondskabsfulde Trods viser sig deri, at han gik frem, som han gjorde uden at bryde sig om Udsigten til at tabe denne nye Proces, som uvægerligt maatte dukke op i nærmeste Fremtid.

Vi kan nu forestille os Lars Munck til Hungstrup vankende omkring paa Indrups høje Jorder en Dag i Aaret 1511, ivrigt spejdende nedover Hælden imod Øst. Det var dog ikke Skibene i Fjorden, han observerede, hans Opmærksomhed var udelukkende rettet paa Forten og den Spærre, han nys har ladet sætte i denne paa Stedet, hvor Forten snoede ind over hans Kære. Det var dog nok værdt at se paa, om Bønderne i egen Person vovede at bryde Spærren ned eller endog at drive deres Kvæg uden-om den og ind paa hans Ejendom langs begge Driftvejens Sider; et af to maatte være Tilfældet, saafremt man overhovedet ønskede at græsse paa Engene mere. Udentvivl har han vel ogsaa haft haandfaste Karle af Gaardens i Beredskab til at vise Kvæget den rette Vej, d. v. s. tilbage ad Skalmstrup til. At der ved denne Lejlighed øvedes Haandgribeligheder nede paa Forten er vel ikke udelukket; men hverken denne

Dag og mange af de følgende naaede Kvæget ned til Aaen bag om Muncks Vidende og Vilje. Bønderne klager paany og mødes atter med Lars Munck paa Herredets Ting.

Heller ikke denne Dom naaede til os, men Udfaldet var paa Forhaand saa temmelig givet. Bøndernes Herskab, Konventerne i Mariager lader naturligvis møde med deres Bevisligheder, de mange af de gamle Munke saa forsigtigt optagne Dokumenter. Der var saaledes et Tingsvidne af 1450 paa Engene ved Røddeaa; der var Sognevidnet, som Prioren i nøje Betænkksomhed lod Kirkealmuen aflægge udenfor Vaabenhuset ved Tvede Kirke hin Søndag i 1493 efter endt Gudstjeneste, der var en Lovhævd af 1494 paa al Klosterets Ejendom og Rettighed i Skalmstrup By, gældende altsaa ogsaa baade Forte og Fægning, og sidst, men ikke mindst, var der Rigens Stadfestelse paa forne Lovhævd af Aaret 1495.¹⁾ Viselig mod slige aabenbare Vidnesbyrd vovede selv den mest partiske Herredsfoged ikke at fælde Munck blot en uendelig Dom endsige frikende ham; hans Sag var tabt. Lars Nielsen Munck har dog ikke dermed ladet sig nøje, han lod sit Hjemtings Dom stævne for Landsting, altsaa prøve af sine adelige Standsfæller; men Landstingets Dom faldt i Aaret 1512 og lød: „*Mariager Klosters Tjenere i Skalmstrup skulde nyde deres Forte og Fægning efter deres Lovhævd*“. Altsaa dog, — uigenkaldelig færdig, tabt! Lars Munck matte fjerne sin Spærre af Forten, og Skalmstrup Kvæg færdedes atter uhindret til Engene ved Røddeaa, som de i umindelige Tider havde gjort.

Men — hvor længe var Adam i Paradis — og Skalmstrup Kvæg ved Røddeaa? jeg véd det ikke. Sagen er usporlig i nogle Aar, som dog har været alt andet end fredsommelige, Nederlaget har vor Herremænd ikke kunnet glemme, endnu mindre

---

¹⁾ Alle Dokumenter nævnes i Brevfortegnelsen, bl. a. trykt paa dette i Note 1, Side 91 nævnte Sted.

føle sig tilfredsstillet af hovne Smil i Landsbyen. Det er som om Landstingets Dom har svirret ham gennem Hovedet: „nyde deres Forte og Fægang efter deres Lovhævd“, — *efter deres Lovhævd*, — ja vel! Hvor regnede mon det Skalmstrup „Kvæg“, at Forten gik efter denne Lovhævd? dette var dog værd at vide. Kunde Tinget mon ogsaa sige ham, Lars Munck, hvor Bøndernes Driftsvej gik, da Lovhævden indværgedes?, visselig Tinget skulde have Lov dertil. Nu da alle Sunde synes lukkede, rejser Munck altsaa Tvivl om Fortens rette Løb og Sted, et spinkelt Grundlag for en ny Retssag, som mere end noget andet røber de dulgte Kroge i den adelige Herres Karakter. Sagen løber af paany, — som det synes i Form et nyt Forbud mod Afbenyttelsen af Forten tydelig udtalt i en grundig Ødelæggelse af denne.

Hele Datidens retslige Apparat klapper paany. Tinget skrider til Udnævnelse af Herredsmænd, 12 jordegne Bønder af de ældste og bedste, og disse samles ned paa Forten. Deres Hverv var paa Aastedet at afhøre stedkendte uvildige Folk, granske gamle Pergamenter, paapege Kendetegn og Spor fra den ødelagte Driftvejs tidligere Løb o. s. v., og Herredsmændene naar saa til at kunde: „*udsværge Forte og Fægang fra Skalmstrup By og til Røddeaa og fra*“ i Aaret 1517, hvilken Kendelse Klosteret tager Tingsvidne paa til eventuel senere Brug. „Til Røddeaa og fra“; det er, som om de gamle jordegne Herredsbønder vil skaane Munck for yderligere Overilelse og samtidig spare sig selv og Tinget for videre Umag i denne kedelige Sag. Kunde ikke Hungstrupmanden atter tage Sagen op paa dette løselige Grundlag: „vel, her gaar Forten *til Røddeaa*, hvor gaar den *fra Røddeaa*“? et Tilfælde af ubehagelige Følger for Kvægets Hjemvenden til Byen. Herredsbønderne har øjnet Muligheden, de sætter med det samme Sagens Punktum i Kendelsen: *til Røddeaa og fra*.

Endelig, syv Aar efter Stridens Opkomst, naar Klosteret og dettes Tjenere i Skalmstrup at sætte Lars

Munck saa grundigt til Vægs, at han ikke længere ved Vej. Han tabte, da han drev sit Kvæg igennem Priorlykke, han tabte ved Herredsting og Landsting, da han som en Smule rimelig Gengæld spærrede Modpartens Kvæg ude fra Aaen. Han tabte atter, der er ingen Tvivl, da de jordegne Bønder svor deres Toug over Forten. Lars Munck kan nu kønt holde sig i Ro hjemme og saa i Gerning søge at gøre de opblæste Bønder klart, hvormeget de nu egentlig vandt ved den Proces. Forholdet mellem Naboerne bliver fremtidig noget spændt og der glider vel en Aarrække hen med de Ærgrelser og smaa Skærmydsler, daarligt Naboskab nu en Gang fører med sig for nu og da at blusse højere op. Aar 1548 er det saaledes nødvendigt at faa det fælles Grænseskel paa vist af Sandemænd, altsaa af Rettens Folk. Den afsagte Kendelse er endnu til i vedimeret Afskrift af Viborg Landsting; men den aabenbarer kun den fuldbyrdede Skælsætning og nævner følgelig intet om Stridens Aarsag.

At en saadan har været tilstede er tydeligt nok, og man behøver kun at undersøge de følgende Aars Processer for at opdage, at i alt Fald nogle Ejendomme ved Sletbjerg har været medbestemmende. Talen er om nogle Lodder, som dengang og i vore Dage kiler sig ind mellem Skalmstrup og Tvede Marker, til en af hvilke de sandsynligvis ogsaa hørte. At Lars Munck foreløbig skulde have krævet Ejersret her under Sandemændenes Paavisning af Skæl er vel ikke troligt, snarere har han vel ønsket at have Klosteret og Bønderne lidt til bedste, idet disse tydeligt nok nærrede Forkærlighed for disse Ejendomme. Det har derfor været Mariager Kloster en Skuffelse, at Sandemændene hin Majdag 1548 svor Lodderne ud af Skalmstrup Bymark, og Lars Munck kunde for saa vidt være tilfreds, som det derved blev muligt senere at faa dem under Hungstrup.

Dette oplevede han dog ikke; han var tæt de 70 nu; langt over 40 Aar sad han som Herre paa Hung-

strup og kivedes fra først til sidst med disse besværlige Klosterfolk. 1549 nævnes han sidste Gang, var vistnok sengeliggende og døde kort efter. Tabte han end Slaget i første Omgang, kunde han dog stige i sin Grav med Bevidstheden om at have sikret sit Grænseskæl i Syd, og hvem véd, Lodderne ved Sletbjerg var i hvert Fald foreløbig pillet ud af hans gamle Modstanderes Klør.

Lars Nielsen Munck var sikkert nok en mærkelig Mand, retshaverisk og i høj Grad proceslysten. Hele Kampen mod Klosteret og Bønderne var aabenbart lagt an paa at trætte disse til at se gennem Fingre med den saa haardt efterstræbte Færdselsret gennem Priorlykke. Imidlertid maa det erindres, at alt, hvad der vides om ham, udelukkende er hentet frem af Procesakter og saaledes kun er istand til at fremstille hans Færden ad Rettens krønkledede Veje. Han indledede Striden med Gjesinggaard, der jo ejedes af hans Broder Otto, og der er vægtige Grunde for, at naar Munck overhovedet førte sine Sager mod Bønderne og Klosteret, har han herigennem øjnet en Udvej til en Undgaaelse, eventuelt Bilæggelse, af Broderstriden. Hans tre Sønners Død for Fædrelandet i den følgende tunge Tid lægger et sonende Skær over den gamle Herres Minde; lad os tro, at hans Karakter har haft blidere og mere medgørlige Sider. Hans Navn lever endnu blandt Egnens Befolkning; kun for en egenartet Personlighed vilde dette have været muligt.

Med Gamle Lars Muncks Død kunde en fredeligere Æra passende være indledet mellem de stridende Parter, og saa meget mere, som der sker noget nede i Mariager. Munkesamfundet her forsvinder omved 1550, og for ikke ganske at staa uden Værge, udpeger Søsterkonventet en Adelig til dettes Beskytter; en saadan var i Virkeligheden ogsaa i høj Grad tiltrængt, navnlig i Henseende til Godsernes Styrelse

og Forsvar. Den første af disse klosterudnævnte Lensmænd, Sjællænderen Hr. Jørgen Rud til Vedby, veg dog hurtigt Pladsen for Jyllands rigeste og fornemste Herre, Hr. Jørgen Lycke til Overgaard. Dette skete omtrent samtidigt med Ejerskiftet paa Hungstrup, hvor gamle Lars Muncks Sønner Niels og Jesper Munck nu førte Styret. Den første naede dog snart og, saa vidt ses ret, gennem et Ægteskab med Maren Seefeld over paa Hovedgaarden Fræer i Helligum Herred; en yngre Broder, Kristoffer, overtog som Arv efter Faderen Gaarden Kragelund i Vindblæs Sogn, og Jesper Munck blev saaledes snart Eneejer af Hungstrup. Det blev da denne og Hr. Jørgen Lycke paa Klosters Vegne, der kom til at trampe videre ad det daarlige Naboskabs saa ofte traadte Stier.

Jesper Munck arvede nemlig ikke alene Hungstrup, men ogsaa den gamle Proces. 45 Aar efter, at denne uheldige Drift Kvæg for første Gang kvistebed Priorlykkens Krat, dukker Processen op paany. Hvad der denne Gang foregaar paa Tinget, vides ikke med Sikkerhed; thi i Modsætning til de forrige saa klart registrerede Dokumenter nævnes denne Gang kun en *„Herredstingsdom mellem Hr. Jørgen Lycke paa Klosters Vegne og Jesper Munck til Hungstrup om Føgang, Forte, Uddrift og Fællesenge til Røddeaa“* af 1556. At Talen er om de samme gamle Stridspunkter, som Lars Munck saa eftertrykkeligt løb Panden imod, er jo klart nok; mindre klart er Sagens endelige Resultat, grundet paa Registratoreernes uheldige Gengivelse af Dokumentets Indhold. Hr. Jørgen Lycke lod naturligvis møde frem med de tidligere afsagte Domme og den Bunke skimlede Pergamenter, disse støttede sig til; og det kan umuligt fejle, at Klosterets visse Bud jo ogsaa denne Gang bragte en vunden Sag hjem til Arkivet i Mariager. Processen dukker ikke mere op i den i 1584 bevarede Rest af Klosterets Breve, og det er vel muligt, at Jesper Munck har slaaet sig til Taals med Herredstingets

afgivne Kendelse. Han faldt som en brav Mand for sit Fædreland 20. Oktbr. 1565 ved Svartea sammen med sin Broder Kristoffer Munck til Kragelund. Den ældste Broder Niels til Fræer druknede ombord i „Poppegøien“ ved den danske Flaades Forlis 28. Juli 1566; gamle Lars Muncks Sønner havde gjort deres Pligt, men mistede Livet.

Det sørgelige Budskab fra Svartea traf hjemme paa Hungstrup en umyndig Dreng, en sørgende Enke og en faderløs lille Pige, Folk, som mindst af alt søgte at fortrædige nogen; snarest søgte de vel Raad og Trøst hos næreste Slægt, Fars Søskendebarn Niels Munck til Gjesinggaard. Denne Hjælp blev ikke ydet dem. Til Trods for, at Niels Munck bogstavelig talt hjemme fra sin Gaards Vinduer var istand til at holde Øje med Arbejdets Fremadskriden ovre paa Hungstrup, blev det ikke ham, men Morbrødrene Axel Juul til Villestrup og Niels Stygge til Nørgaard, der blev Værger for de umyndige Børn. Man stod overfor nye og ældre Arvestridigheder, der rakte endog tilbage til Gamle Lars Muncks Dage og angik i lige Grad Hungstrup-Slægten og Sidelinjen paa Gjesinggaard. Niels Ottosen Munck kunde saaledes ikke optræde som Arvekræver for sig og sine og samtidig være Formynder for Modparten. Hans Forbigaaelse som Værge for de hungstrupske Børn bliver saaledes fuldt forklarlig; han har været vildig Part i Sagen, hvilket naturligvis ikke tillodes ham. En anden Sag er, at han inden Aar og Dag efter Jesper Muncks Død ved Svartea tager Forholdsregler, der kun kan tydes som fjendtlige overfor den hungstrupske Familie. Lørdag d. 31. August 1566 vedimerer han paa Landsting Sandemandsbrevet af 1548, og 1567 optræder han som Sagsøger mod Axel Juul som Værge for Børnene paa Hungstrup. Striden drejede sig som sagt om Arv og var tildels af gammel Dato; den maa antages af temmelig ondartet Natur, eftersom Kongen har fundet det betimeligt at gribe ind.¹⁾

¹⁾ Sjællandske Tegnelser IX fol. 355.

At det vedimerede Sandemandsbrev er optraadt som Dokument i denne Strid er uden for Tvivl; men Niels Ottosen Munck kom derved, vel meget mod sin Vilje, til at gavne sine Fætterbørn. Naar han nemlig 31. Aug. 1566 lader Skælbrevet læse paa Lands-ting, lægger han dermed et vigtigt Dokument i Haanden paa Landsdommer Axel Juul, Børnenes Morbroder og Værg. Just ved denne Tid blussede en ny Strid op mellem Hungstrup og Skalmstrup Bønder om intet mindre end Ejersretten til Lodderne ved Sletbjerg. Axel Juul spillede da Skælbrevet ud, og dette var jo som skabt til at vinde Sagen. Afgørelsen foreligger i 1571 i Form af en: *„Landstingsdom mellem Hr. Jørgen Lycke paa Klosters Vegne og Hr. Axel Juul paa Jesper Muncks Børns Vegne, og tildømmes Axel Juul nogen Ejendomme mellem Tvede og Skalmstrup liggendes“*. Gamle Lars Munck har haft et lunt Blink i Øjet hin Majdag i 1548, da Herredets Sandemænd svor disse Ejendomme ud af Skalmstrup Bymark.

Tresindstve Aar havde Striden varet mellem Vinranke-Munck'erne, Klosteret og Bønderne; troligt har de slidt, de gamle Herremænd, for at vinde, hvad ikke var deres. Nederlag fulgte paa Nederlag, kun Slutningen blev et Lyspunkt. Kunde gamle Lars Munck nu keget iland af sin Kiste ovre i Tvede Kirke, havde han vel følt sig tilfreds paa den Tort at blive overvunden af Skalmstrups Bønder, ogsaa vel glædet sig over, at Hævnen, han ikke selv naaede at tilføje dem, nu øvedes af en anden for hans Sønnesøn Unge Lars Munck. Driftsvej gennem Priorlykken naaede ingen af dem, men adskillige nye Tønder Land i og ved Sletbjergsager for deres fælles Fødegaard Hungstrup.

Aage Sørensen.

Om Ørum-Ginnerup Præste- og Degnekald 1772

ved *Hans Birkelund.*

BLANDT Nørre Dyrs Herredsbogs Indberetninger om Præste- og Degneembeder i Aaret 1772 er navnlig Beskrivelsen af Ørum—Ginnerup Præsteembedes Forhold særlig udførlig og omhyggelig, men den daværende Sognepræst var ogsaa selve Herredsprovsten, den vellærde og højærværdige Hr. Lorentz Heerfordt, som skriver saaledes:

Jorden til Præstegaarden er særdeles skarp og mager, saa vel som og dens Enge, der er meget smaa, og hvorpaa saa godt som intet Græs voxer, er beliggende i følgende af Byens Vænge: Lyche Vangen, Mellem Vangen, Moese Vangen, Skildalls Vangen, Laenhøys Vangen og Kviehøys Vangen — a parte ligger til Præstegaarden en Toft norden for Gaarden; den er indelukket med et Giærde, som i disse Tider, da Giærsel er rart¹⁾ at bekomme, er særdeles kostbar at holde vedlige. Steen er ey her at faa til Dige, jeg har derfor ladet en Deel deraf indgrøfte, skønt det ey kand staa sig formedelst den løse og sandige Jord, men udfordrer idelig Reparation.

Engene til Præstegaarden er følgende: 1. Den lille Kieller Bæk Eng. 2. Den store Kieller Bæk Eng. 3. Den lille Aakrog. 4. Den store Aakrog. 5. Belle Bæk Engen. 6. Mangelmaen. 7. Treng

1) Sjældent.

Engen. 8. Orme Engen. 9. Bøg Engen eller Gav Engen. 10. Hummelbak Engen. 11. Sex Klapper Engen. 12. Vaadagerengen, derved den Eng indbefattet, som Præstegaarden er tillagt for den Eng bag Skrivergaarden. 13. Den store Toenbak Eng. 14. Den lille do. 15. Toft Engen. 16. Kirkemaen beliggende paa Overbroens Mark straxen Møllerens Have er efter Sigende, i de katolske Tider given til Præsten for en Siæle Messe at holde. — Disse Enge ere alle ej af nogen Betydenhed, men allene nogle smaa Ender. Somme ere og aldeles overgroede med Buske og Krat, saa Fortienesten af dem kun er saare ringe. Toften er den bedste, siden den er indelukt og aldtid i Fred. Med By Mændene har jeg Part i den fælles Moese, kaldet Laen Moese og i en liden Moese, kaldet Kring Moese. Den Laen Moese har der aldtid været Dispute om imellem Ørum og Laen Mænd, da de sidste har vildet tilegne sig det, som Ørum Bye med rette tilhører, og alt for meget indknibe den. Men alt dette er nu afgjort d. 20. August sidst, da paa Deres Excellence Hr. Greve Scheels Vegne som Ejer af Ørum, Fuldmægtigen Sr. Ilsøe paa Scheel, og Nabo Hr. General Auditor Kallager paa Meilgaard som Ejer af Laen, vare forsamlede tillige med begge Byers Beboere, da et loulig Skiæl blev sat imellem begge Byers Ejendom, hvor en Grøft skal kastes, saa den Sag nu er ganske afgjort.

Angaaende de Huse, som tilhøre Præstegaarden, deres Afgift og Beskaffenhed, da er her aleneste en Længde Huuse, bestaaende af 20 Fag, som er indrettet til 6 Familier, skjønt nogle af dem aldtid er ledige for Beboere. Herligheden dertil hører til Grevskabet Scheel, og Afgivten, som betaales til Præsten, er, naar de alle beboes, aarlig 3 Rdl. 2 Sk. foruden Nannest¹⁾ som andre Huusfolk i Sognene. Beboerne deraf ere forpligtede at hjælpe og gaa Præsten tilhaande, naar det behøves, uden Betaling, som er det eneste Hoveri de gjør. Denne Længde Huuse er opbygget af sal. Provst Cappelt efter Ildebranden. Noch

1) Afgift i Naturalier til gejstlige Embeder.

tilhører Præstegaarden en liden Plads ongefær til 2 Fag Hus midt i Byen straxen ved Gaardmand Christen Nielsens Gaard; det har tilforn været et Plante-land¹⁾ tilfælles for heele Byen, da hver Mand og har sin Del ved Siden af min. Det ligger paa en Bakke og er ey af sønderlig Betydenhed. Annex Gaarden i Ginderup, om jeg saa kan kalde den, da jeg ey faar andet end alle 3 Korn- og Kvægtiender af den, har tilforn været kaldet Kirke Boelet og tilhørt Ryomgaard, men nu er under Grevskabet Scheel.

Af fri Ildebrand og Olden er her aldeles intet til Præstegaarden, men den højgrevelige Excellence Hr. Greven af Scheel som min Patron har til denne Tid højnaadigst og gunstigst forundt mig fri Tørveskiær i Ramten Moese og desforuden aarlig Udvisning af Træe fra Ramten Skou, men da Skouen tager af, vil Brænde og Tørv blive vanskelige at faa.

Olden er der siælden noget af i Grevskabets Skoue, og naar der er noget, betaler jeg for mine Svin som andre.

Jeg tager Tab og Forliis nok ved, at Bøndernes Jord paa mange Steder ligger ofte udyrket og ubesaaet. Markerne er over alt i begge Sogne saa skarpe og sandige, at de bære kuns lidet, og Bønderne her er ved den i de sidste Aaringer indfaldende Misvæxt og grasserende Qvæg Syge bragt til den yderste Armod. Tiende, Offer og Nandest har derfor nogle Aar mærkelig taget af, og af mange kan jeg slet ikke faa noget, men maa have Taalmodighed med dem, forhaabende bedre Tider. Med Aulet aleene er det mig umuligt at foere den her til Gaarden behøvende Besætning; jeg nødes derfor til at tage min Tiende paa Kiærven for at holde Aulingen i Stand, og al

1) Det er et Sted, hvor hver Gaard i Byen havde Ret til et Bed til — Kaalplanter. Naar Kaalfrøet skulde saas, blev det „tillyst“, o: bekendtgjort ved Byhorn og ligeledes, naar Planterne skulde tages op. Ligeledes blev det tillyst, naar Planterne maatte tages op og Hegnet bortskaffes; var nogen forsømmelig med Lukkelsen, fik han en Bøde paa 4 Skilling, og brød han Gærdet „før end af den menige Mand vedtaget“, kostede det en Skjæppe Byg til Byen.

mine Kreaturer ey skulle sulte ihjel, thi Græsningen paa disse sandige Marker her er meget slet. Vaarkorn og Hø aules her kun lidt af, da den største Sæd bestaar af Rug og Boghvede; den sidste er en vanskelig Sæd, der næppe hver 10. Aar slaar ind. Var derfor ikke Tienden af Sognene, nødtes jeg til at lade den største Del af Aulingen ligge udyrket, da den i faa Aar ganske blev begravet udi Lyng og mig gandske unyttig.

Efter et ført Tingsvidne paa Nørre Herreds Ting d. 22. Juni 1654 fradømtes Kni Mænd Ret til at dyrke Jord og drive denes Kreaturer paa Ørum Hede. En Ordre derom, skrevet af Chresten Scheel med egen Haand, lyder saaledes:

Eftersom erfahres, at sig begifver nogen Tvistighed mellem Ørum Mænd og Kni Mænd anlangende Ørumb Heedes Markskiel. Saa befaller hermed mine Tienere udi Knie alt inted befatter sig noget med Ørums Heede enten med Jord at afføre eller læde Eder Feemun drifve derudi førend videre Besscheden, at jeg kand erfahre, hvoe dermed sider sammen.

Soestrup, d. 4. Juni 1656.

Chresten Scheel.

Et andet Tingsvidne efter Guds Byrd 1670 Torsdag d. 21. Juni over Engen Aakrogen, tilhørende Præstegaarden, imod Lain Mænd, som plejede at slaa over Bækken ind paa den til Fornærmelse for Præsten. Men da denne foreviste det indkaldede Tingsvidne for deres Herskab paa Mejlgaard, har de siden ej begyndt det.

Ved en Samling af alle vedkommende, holden 1750 10. August, er det bleven afgjort, hvor meget der henhører til Ørum Sogn af Ramten Møllens opbrudte Jord i Skoven, hvorved der blev fastsat og afhandlet, at der skal tiendes til Nimtofte Sogn af den Jord, der gaar fra Qvisthuusets Mark og ligger inden for Qvisthuus Vejen til Ramten Mølle neden for Skoven og saa og med Kolstrup Vejen i Skoven til Ramten Mænds Jord, alt inden for Veyen

need til Møllen og saa fra Kolstrup Vejen for Enden af Ramten Mænds Jord lige over til Bækken, oven over for Ramten Mølle, hvor Forvalter Høg paa Estrup lod lægge 3 Steene lige ved Bækken. Men det Jord, som Ramten Mølle haver paa den store Bakke mod Qvisthuuset oven for Kolstrup Veyen i Skoven ved Ramten Mænds Jord, deraf skal tiendes til Ørum Sogn. Saaledes er dette samme Tid afgjort. Ørum Præstegaard, d. 22. August 1772.

Lorentz Heerfordt.

Efter Biskop Bildsøes Ordre 14. Maj 1772 gives her uddragsvis nogle Oplysninger om Ørum-Ginnerup Degnekald. Jeg faar leveret Degne Kjærve og til St. Hans Rente lidet Mælk af de høfligste af Beboerne, naar jeg forlanger det engang om Sommeren til Ost. Degneboligen bestaar af 2 Længder. Stuehuset 9 Fag, hvortil der for 9—10 Aar siden er i den vestre Ende bygt 3 Fag ny Fæhus. Laden er 6 Fag og 2 Fag Porthus, som jeg bruger til Tørvehus. Degneboligens Grund er fra Norden til Synden 46 Alen og fra Østen til Vesten 42. Haven er Norden ved Huset og er kuns en smal Strimmel, men i den vestre Ende noget bredere, hvor der aules lidt Høe. Degnen har Jord paa 3 Steder: paa Ørum Mark, paa Overbroens do. og paa Dystrup do. Til Degneembedet kan og avles 2 smaa Læs Høe paa de 2 blandt Overbroens Enge. Kornet, jeg faar leveret, er næsten ikke spiseligt, og jeg har lang Vej at gaa, naar Herredets paabudte Breve skal befordres! — —

Ørum, 28. August 1772.

Jens Bang.

Men er det smaat for Degnen, er det et Nummer ringere for Skoleholderen. Han slutter sin korte Beretning med disse Ord: „Jeg sidder i et ufrie Hus og maa derfor aarlig betale en Huusleye. Skolehuset bestaar af 4 Fag og er bygget i Enden af Degneboligen“.

Ørum, 3. Juli 1772.

Christen Simonsen.

Borgmester Johan Fredrik Carøes borgerlige Trosbekendelse.

Meddelt af stud. mag. *Hans H. Fussing.*

Mellem en gammel Randersdames efterladte Papirer fandtes nedenstaaende Aktstykke, der giver et morsomt Selvportræt af den bekendte Randers-Borgmester. Om J. F. Carøe — (1/11 1742—24/10 1819) —, der var Borgmester i Randers 1773—1804, se iøvrigt Biogr. Lex. III og K. Carøe: N. C. Karøe og hans Slægt. Kbh. 1905.

Min Borgerlige Troes Bekiendelse.

- 1, Ieg troer: at man bør ynde alt, hvad der her i Byen kan gøres, om det end ikke er fuldt saa godt som det, der kan have fra anden Haand.
- 2, Ieg troer: at ieg aldrig bør fornærme nogen af mine Medborgeres Credit, han være Kiøbmand eller Handværker.
- 3, Ieg troer: at ieg aldrig bør sige en af mine Medborgere Ubehageligheder paa et offentligt Sted, uden den høyeste Nød.
- 4, ieg troer: at enhver Borger, han være riig eller fattig, høy eller lav, bør skee lige Rett og Understøttelse, naar Avind eller Fordomme vil fornærme hans borgerlige Ære og sætte ham ud fra Næring og Bierring ved at svække hans erhvervede Credit.
- 5, ieg troer: at enhver Borger, hvad enten han er føed i Byen eller ikke, hvad enten han har giftet sig med en af Byens Døttre eller ikke, eller er kommen i Svogerskab, bør betragtes ligedan, naar han for det øvrige er en dueilig Mand, thi det staar jo til enhver at betiene sig af ham, om de vil.

Ved denne Tro lever og dør ieg som Borgmester.
Randers, den 2. Nov. 1776.

I. F. Carøe.

Til Medlemmerne!

I Fjor naaede vi som bekendt ikke at faa Aarbogen udsendt til sædvanlig Tid som Følge af uforudsete Hindringer. De traditionsmæssige Forhold paa dette Omraade er genoprettede i Aar, og vi haaber, at de ikke oftere skal fraviges. Derimod har vi desværre heller ikke denne Gang af økonomiske Hensyn dristet os til at give Aarbogen det tidligere Omfang, 150—160 Sider. Men dersom de nedadgaaende Priser vil fortsætte endnu et lille Stykke i det kommende Aar, haaber vi sikkert paa til næste Efteraar at kunne give Medlemmerne det oprindelige Antal Ark.

Sommermødet blev efter Indbydelse af Hr. Greve *J. C. Scheel* afholdt paa „Gl. Ryomgaard“ den 3. Juli. Der holdtes Foredrag af Hr. Godsejer *J. Estrup*, „Skaføgaard“, om Ryomgaards interessante Historie og af Hr. Translatør *P. Holm*, Aarhus, der fortalte nogle kulturhistoriske Træk. Mødet, der var begunstiget af godt Vejr, var meget vellykket.

Paa den til Mødet knyttede Generalforsamling godkendtes Beretningen og Regnskabet. Af Bestyrelsen afgik ved Lodtrækning Hr. Gaardejer *A. Levring*, Væth, men genvalgtes enstemmigt. Revisorerne genvalgtes ligeledes.

Iøvrigt har Aaret ikke budt paa større Begivenheder indenfor Samfundets Omraade.

Nogle Eksemplarer af Hr. Baron *H. Berner Schil-den Holstens* Bog om „Clausholm“ er endnu at faa til Købs ved Henvendelse til Undertegnede.

Sluttelig rettes den sædvanlige Henvendelse til Medlemmerne: *Virk for yderligere Tilgang!*

P. B. V.

Engelbert Drøhse.

Oversigt

over

„Randers Amts historiske Samfund“s Indtægter og Udgifter

i det 14. Regnskabsaar fra 1. Januar til 31. December 1920.

Indtægt.	Kr.	Ø.	Udgift.	Kr.	Ø.
Kassebeholdning fra 1919	1072	37	Formandens Udlæg	12	00
Statsbidrag (incl. Januar 1921).	450	00	Diverse Udgifter ved Aarsmødet	273	00
Salg af Bøger	116	15	Annoncer	32	55
Kontingent af 598 Medlemmer	1936	70	Honorar for Stof til Aarbogen	90	00
Rente af Bankbog	43	43	Aarbogen og andre Tryksager	1613	00
			Porto og Ekspedition	272	70
			Indkøbt 75 Ekspl. af „Clausholm“ til Salg blandt Medlemmerne	300	00
			Kassebeholdning	1025	40
Kr.	3618	65	Kr.	3618	65

Dette Regnskab med tilhørende Bilag er gennemgaaet af undertegnede Revisorer uden Anledning til Udsættelse.

Randers, den 21. Juni 1921.

P. Skaarup.

N. J. Lehrmann.

Indhold.

<i>F. Teist</i> : Oberst L. F. Brock	Side	5
<i>Thyra Sehested</i> : Karen Sehested	"	36
<i>N. Nielsen</i> : Fra Tved Sogn paa Mols	"	57
<i>Hans Birkelund</i> : Fra Koed og Skiffard 1808	"	77
— Fæstesag fra Tøstrup 1789	"	83
<i>Aage Sørensen</i> : Herremænd og Bønder i Ommersyssel	"	89
<i>Hans Birkelund</i> : Om Ørum-Ginnerup Præste- og Degnekald 1772	"	104
<i>Hans H. Fussing</i> : Borgmester Johan Frederik Carøes borgerlige Trosbekendelse	"	109
Til Medlemmerne	"	110
Regnskab	"	111